

PÁZMÁNY PÉTER KATOLIKUS EGYETEM
BÖLCSÉSZET- ÉS TÁRSADALOMTUDOMÁNYI KAR

Villám Péter

A vitarendezés kánonja

Bölcseleti bevezetés a mediáció erkölcsi és jogi természetébe

ISBN 978-963-308-482-3

Egyetemi jegyzet

Budapest, 2023.

Lektorálta: Győry-Fáy Csaba

© PÁZMÁNY PÉTER KATOLIKUS EGYETEM

© Hungarian translation Dr. Villám Péter, 2023.

ISBN 978-963-308-482-3

TARTALOM

I.	A TÖRVÉNY ALATT ÁLLÓ EMBER	6
1.	Jog és erkölcs, ideák	6
2.	Ami személyes, ami kollektív	9
3.	Tenni a jót és kerülni a rosszat	12
4.	Jog és ami mögötte van	13
5.	Igazságosság és jog ereje	15
6.	Természeti törvény – természetes hajlam – természetes jó – természetjog	17
7.	Igazságosság címe, alapja és mértéke	20
8.	Viszonyok	21
9.	Méltányosság	24
10.	Igazságtalan és igazságtalanság	25
11.	Restitucio, kompenzáció	28
12.	Zsinórmérték	30
13.	Jogszellem	32
14.	Magánautonómia határai	35
15.	Emberi magatartások	36
II.	SZEMÉLY ÉS A KONFLIKTUS	37
1.	Korlátlan lehetőségek zsákutcája	37
2.	Unalom	39
3.	A konfliktus	40
III.	HELYREÁLLÍTÓ IGAZSÁGSZOLGÁLTATÁS	48
1.	A norma	48
2.	Engedelmesség a törvényeknek	49
3.	Jézus Krisztus és a törvény kapcsolata	54
4.	Törvénykező hatalom	55
5.	Közvetítő szerep megjelenése	56
6.	Bírói út és az elterelés	57
7.	Keresztény alapelvek, átvett fogalmak	58
8.	Kiengesztelődés	59
9.	A resztoratív elmélettel kapcsolatos megfontolások a büntetőeljárásban	64
10.	Büntetőpolitika és a büntetőeljárás kapcsolata	65
11.	A diverzió a büntetőeljárásban, különösen a fiatalok elkövetőinek tekintetében	66
12.	Feltételes ügyészi felfüggesztés és a közvetítői eljárás a büntetőeljárás rendszerébe	69
13.	Pártfogó felügyelet büntetőeljárásiban	71
14.	Alternatív szankciók és közösségi büntetések megjelenése	73
15.	Alternatív szankciók elkülönítése	74
16.	A helyreállító igazságszolgáltatás a büntetőeljárás keretében	76
17.	Közvetítői eljárás a büntetőeljárásban	77
18.	A Btk. anyagi szabálya a büntetőeljárásban	79
19.	A mediáció helye a közvetítői eljárásra	80
20.	Helyreállító módszerek alkalmazásának térnyerése	82

21. A közvetítői eljárás elrendelése	83
22. Beismerés, belátás és megbánás	84
23. Kártérítés, jóvátétel, elégtétel fogalmainak meghatározása és megkülönböztetése	86
24. Módszertani sajátosságok és szerepek	88
25. Joghatások	89
26. Egyezség és a közvetítői eljárás elkülönítés a büntetőeljárásban	91
27. Közvetítői eljárások további jogterületet vonatkozásában	92
28. Bevett helyreállító modellek	94
29. A közvetítői eljárás részeseinek érdekei	96
30. Az eljárás alól kivett személyek	98
31. A közvetítői eljárás kiterjesztése speciális esetekre	99
32. A mediátor szerepe és karaktere	100
33. Hogyan lesz a kiengesztelődés a büntetőeljárás célja	101

„Végül, testvéreim, örüljétek, állítsátok helyre a jó rendet magatok között, fogadjátok el az intést, jussatok egyetértésre, éljétek békeességben, akkor a szeretet és a békeesség Istene veletek lesz.” (2Kor 13,11)

ELŐSZÓ

A jegyzet célja, ahogyan a címében is szerepel, hogy vezérfonalként szolgáljon az emberi személyben, és az emberek közötti kapcsolatokban végbemenő, szövevényes és fájdalmas viták megoldásában. Egy olyan megközelítést vázol fel, amely az embert tekinti elsődlegesnek és nem a közösségeket. Az embert szemlélve és elhelyezve a Teremtő akarata szerinti világban, úgy segít megközelíteni a személyek közti konfliktusok természetét, hogy alapvető erkölcsi és filozófiai alapigazságokat állít szemünk elé.

Platón és Arisztotelész, akikre a jegyzetben több alkalommal hivatkozom, azt állítják, hogy a zene és a szó nem választható szét. Ami a zenében a ritmus az a szavakban az elrejtett igazságtartalom. Az ember, mint beszélő lény kimondja a dolgokat, amik voltak, vannak és lesznek. Az antik világban vallási jelentősége volt annak, hogy hogyan alkotunk meg egy fogalmat. Valójában költők voltak, akik beszédet tartottak, mert fontos volt számukra, hogy hogyan sikerül zenei formát adni a szavaiknak. Úgy gondolták, hogy a szavaknak oly hatalmuk van, amelyet senki sem sajátíthat ki, nem birtokolhat, kölcsönveheti, amikor beszédet mond, érvelt vagy énekel. Az emberi szó jelentőségét, hitelét és igazságtartalmát visszaadni, illetve annak szakralitását újra felfedezni az első lépés a kommunikáció újragondolása kapcsán. A zenei harmónia megtaníthat bennünket arra, hogy amikor a szavainkat kimondjuk egymásnak, egyensúlyt teremtsünk és az igazságosság munkatársai lehessünk. A vitában a szavak jelentősége hatalmas. A konfliktusok enyhítését és a sérelmek orvoslását – mint a zenében a hangok harmóniája – a szavaink tekintetében azok igazságra való rezdülése teremti meg.

Az első rész mintegy bevezetőül szolgál, a megértést, a hozzáértést segíti elő, azokat az alapmotívumokat tárja fel, amelyek mentén az ember az lehet, amivé lennie kell, Isten képmása és a természet aktora. Olyan cselekvő személy, aki felelős döntéseiért, és tetteit az igazság, a szépség, és a jószág határozza meg. Cselekvő lény, akire nem ránehezülnek a természeti törvények, melyek agyonnyomják, hanem szuverén létező, aki értelme és szabadsága alapján, elkötelezi és hozzáköti magát az erkölcsi és természetjogi normákhoz, miáltal a béke és a kiengesztelődés eszközévé válik. A könyv második része arra törekszik, hogy a viták eredetét, a közvetítés értelmét és célját kutassa. A vitarendezés lehetséges ágait és beágyazódottságait mutatja be a jogrendszerek által, valamint a mediáció helyét és alkalmazhatóságának körülményeit.

I. A TÖRVÉNY ALATT ÁLLÓ EMBER

1. JOG ÉS ERKÖLCS, IDEÁK

Tanárom mondotta egykor, hogy egyetemre járni azt jelenti: megtanulni „varázsszavakat”. Aki ezeket nem tanulja meg, kiesik. Szavak, fogalmak, amelyek összekapcsolódnak tartalommal, melyek benső jelentést hordoznak, valós jelentést hordoznak. A szó, amennyiben üres hangok összessége marad, artikulálatlan, üres agyműködést rejt, számokká züllik. Az emberiség kulturális teljesítménye a filozófia, a *szemlélődő figyelem* (vita contemplativa) eredménye. A figyelem feltételezi a teljes odaadást, az osztott figyelemmel ellentétben, amely szétszórta teszi az elmét. A tánchoz hasonló a szemlélődő figyelem, ami az ember sajátja, csak az ember táncol.¹ A szétszórta figyelem (hiperaktivitás) nem képes elviselni a járást, és a táncot, futni akar. A rohanó ember a rácsodálkozás, a megelevenedés mellett elsiklik, azt fel sem fogja, meg sem érti. A szavak erőt képviselnek², jelentésük miként a szimbólum, az általa megjelenített valóság lényegéhez tartozik³. A szó (fogalom, szimbólum) rámutat a dolgok közt fennálló rejtett kapcsolatra és utal a köztük lévő egységre. Egy jogi kifejezés, egy szó (lexisz⁴), amiről felismerhetővé válik a mögöttes tartalom (rhéton⁵) a megértést segíti és elvezet a gondolkodásra. Valami alsóbb létfokozatú, egy ember alkotta fogalom, utal egy felsőbbre,⁶ arra amit ki akar fejezni, le akar írni, amivel egységben van.

*Tertullianus*z elismert jogász, római ügyvéd volt, aki 195 körül megkeresztelkedett. Szent Ágostonig ő volt a keresztény egyház legjelentőségesebb teológusa.⁷ Magas erkölcsi elvárásai voltak és úgy gondolta, hogy az erkölcsi normák és a jogszabályok le kell, hogy fedjék egymást. A teológusok szerint az erkölcsi normák isteni eredetűek, melyek az emberi magatartást kívánják szabályozni.⁸ A jogtörténet során különböző vélekedések alakultak ki a jog és erkölcs kapcsolatáról. Georg *Jellinek* szerint az erkölcs és a büntetőjog összetartozik, hiszen amit a büntetőjog tilalmaz, az erkölcstelen is egyben.⁹ Szerinte a bűncselekmény fogalmába beletartozik a morális tétel. A büntetőjog tényállásai erkölcsi alapokon állnak, azok megsértése immorális helyzetet is eredményez. Hans *Kelsen* szerint a büntetőjog mintegy megjeleníti az erkölcsi tilalmakat, ugyanakkor a *Tiszta jogtan* című művében a két fogalmat elválasztotta egymástól. A büntetőjog sok esetben szerepet játszik abban, hogy egyes morális szabályok kikényszeríthetőek legyenek. Egyes kultúrák és népek jogrendjében azonban fellelhetőek jelentős eltérések ezen a téren. Az eutanázia vagy az abortusz tekintetében az erkölcsi szabályok egyértelműek – legalábbis keresztényi vonatkozásban –, egyes államok büntetőjoga viszont különböző módon szabályoz e kérdésekben. De ide sorolható a halálbüntetés is, amely bizonyos kultúrákban elfogadott. *Ferenc* pápa úgy nyilatkozik ebben a kérdésben, hogy a halálbüntetés az emberi élet, mint Isten ajándékának szentsége elleni sértés, amely büntetőjogi szempontból sem jó megoldás, mert az igazság eszköze nem lehet az ember életének elvétele.¹⁰

¹ Byung-Chul HAN: A kiegészítés társadalma. Typotex, Budapest, 2019., 31.p

² Mt 5,37

³ VANYÓ László: Az egyházatyák bibliája és az ókeresztény exegézis módszere, története. Jel Könyvkiadó, Budapest, 2000., 206.p.

⁴ A szó maga.

⁵ Gondolati tartalom.

⁶ ALEXANDRIAI Kelemen: Sztrómateisz Szóttések. Jel Kiadó, Budapest, 2021., 44.p.

⁷ Katolikus Lexikon. <http://lexikon.katolikus.hu/E/Tertullianus.html>

⁸ A Katolikus Egyház Katekizmusa. Budapest, Szent István Társulat az Apostoli Szentszék könyvkiadója, 1994., 1776.p.

⁹ BELOVICS Ervin: *Büntetőjog 1. Általános rész*. Budapest, HVG-ORAC, 2017., 24.p

¹⁰ Ferenc pápa: *A világ szabaduljon meg a halálbüntetéstől*. Magyar Kurír, 2015. március 20. <https://www.magyarkurir.hu/hirek/ferenc-papa-vilag-szabaduljon-meg-halalbuntetestol>

Egy társadalmilag elfogadott erkölcsi rend mellett, egy bűnelkövető cselekedete, morálisan deficites embernek a cselekedete lesz, amely szabad elhatározáson és akarati aktuson alapszik.¹¹ Ezáltal a tétel szerint a bűncselekmény egyben erkölcstelen tett is. Egy adott közösség lehet romboló hatású egy bűnelkövetővé válás folyamatában, ugyanakkor megjeleníthet devianciákkal szembeni védelmet is. A közösségi kontroll szerepe jelentős, egy stabil értékrenddel bíró közösség megtartó erő lehet és jelentős visszatartó hatása van. Egy olyan társadalmi egységben, családban, ahol a tagok figyelnek egymásra és a környezetükre, egy megszabott társadalmi és erkölcsi szabályrendszer szerint élnek, elenyészőbb a bűnelkövetői hajlandóság és kockázat.

A kriminológia ismeri azokat a bűncselekményi szintet el nem érő, de mégis a társadalom életét negatívan befolyásoló tényezőket, melyek a közösséghez tartozók életét rossz értelemben befolyásolják, és az ott élők biztonságérzetét gyengítik.¹² A római jogból ismert *ius, fas, mos* fogalmak különböző normarendszereket takarnak. A *mos* olyan erkölcsi szabályrendszert jelent, melyet élesen elkülönítettek a *ius* fogalmától a római jogtudósok. A *fas* és a *ius* elválasztása már nem ilyen egyértelmű.¹³ A rómaiak jogrendszerében a *fas* főként kultikus szabályokat, vallási jellegű természetfölötti normákat jelent, melyek ugyanúgy mint a *ius*, kikényszeríthetőek. A *fas*, mint isten szava is értelmezhető egyes jogtudósok szerint. A *mos* szabályaihoz akkor folyamodtak a rómaiak, ha a *ius* szabályai nem adtak megoldást egyes jogkérdésekre.

Az emberi személyiség kialakulásában meghatározó az erkölcsi tudat, a vallás, a kultúra, a neveltetés, valamint a szocializációs környezet. Az ember ezen elvek mentén nyer önazonosságot, illetve a keresztény teológia szerint azzá lesz, amivé az Isten teremtő szándéka szerint lennie kell. Az ember magában hordozza az Isten képét. A Teremtés Könyve szerint Isten amikor megalkotta az embert,¹⁴ jónak teremtette, magához hasonlóvá tette és *egy rendbe* helyezte el. A teremtmény az alkotó mása, aki magán hordozza Isten jegyeit.¹⁵ Az emberek közti interakciókat meghatározzák azok a szempontok, melyek hatására az emberi személyiség megformálódik. Az isteni képét rejtő ember híján van minden gyengeségnek, nem ismeri a bűnt, mert a teremtő ilyennek akarta.¹⁶ A teremtés ősalakja *Ádám*¹⁷, aki az újszövetségi szentírásban mint *Új Ádám* (Krisztus) jelenik meg, aki mindenben hasonló lett az emberhez, a bűnt kivéve.¹⁸ Az első Ádám magában hordta a teremtő jóságát, de a bűn megérintette és ezáltal elveszett. Amint Ádám vétke által az egész emberiség megismerkedett a bűnnel, úgy az Új Ádám által az embereknek lehetőségük nyílik szabadulni a bűntől.¹⁹

A bűn személyek közti kapcsolatokban jelenik meg. Az ember a teremtésben személyi mivoltot kapott, ezáltal értelmet és szabad akaratot.²⁰ Így lesz képes meghatározni önmagát, és viszonyát a többi személyhez. Ez teszi képessé az embert arra is, hogy a Teremtővel, mint személlyel tartson fenn kapcsolatot. A *föld pora* és az *élet lebelete* az ember alkotóeleme, melyből az emberi személy összeáll.²¹

Szabad akaratánál fogva az ember képes tenni a jót, és képes arra is, hogy a rosszat válassza. A bűnnel az ember sértést követ el, megsérti Istent és a teremtés egészét. A törvény megszegése közvetlenül a Jogalkotót sérti. Az *ösbűn* esetében az Isten rendelkezését hagyta figyelmen kívül az ember és egyben

¹¹ BORBÍRÓ Andrea – GÖNCZÖL Katalin – KEREZSI Klára – LÉVAI Miklós, *Kriminológia*. Budapest, Wolters Kluwer, 2016., 214.

¹² Uo. 218.

¹³ DELI Gergely: *Érték és valóság határán - A jóerkölcs kezdetei*. <https://dfk-nline.sze.hu/images/JÁP/2009/2/Deli.pdf>

¹⁴ Ter 1,31

¹⁵ Ter 1,27

¹⁶ Ter 1,31

¹⁷ BOROS István (szerk.): *Jeromos Bibliakommentár I. Az Ószövetség könyveinek magyarázata*. Budapest, Szent Jeromos Katolikus Bibliatársulat, 2002., 53.

¹⁸ Zsid 4,15

¹⁹ 1Kor 15,21

²⁰ Ter 2,16-17

²¹ Ter 2,7

közösségét is a bűnbe vezette²². Isten rendelkezéseinek megszegése következményekkel járt. A teológiai értelmezés szerint kettős szankció következett be a bűnbeesés miatt, az egyik a halál²³, a másik pedig az istenfiúság elvesztése, vagyis a kiűzetés a paradicsomból (Teremtő kegyéből való kiesés). A Szentírás szerint a paradicsomban két fa állt, ezek kívül estek az ember hatáskörén: az *élet fája* és a *jó és rossz tudásának fája*.²⁴ A teremtéstörténet a jó és a rossz tudás fájáról beszél, ami az Isten ősi normaaktusát jeleníti meg. Ennek a fának gyümölcse a *meriszmosz*²⁵, vagyis a *totális* kifejezés irodalmi eszköze. A fogalom két szélső pontot jelöl meg, jót és rosszat, ezáltal a teljességet jelenti. Ennek a birtoklása olyan autonómiában és élet feletti uralomban részesítené az embert, amit a teremtmény nem képes megfelelően uralni, ezáltal elbukna.

A szabályozás Istentől fakad, aki annak érdekében alkot magatartási szabályokat, hogy az emberbe oltott képet megőrizze. Isten törvényének megtartó jelentősége van, az ember megmaradását szolgálja, hogy az maradjon, amivé a Teremtő a létbe hívta. Ezáltal az ember korlátait az Alkotó kijelölte. A Szentírás szerint a halandóság egy következmény, az ellenszegülés retorziója. Azonban a halál azt is jelenti, hogy valami megszakad. Jelenthet kirekesztést, kiszakadást az Alkotó közösségéből. Ebből következik az a tény, hogy Isten az embert kezdetben romolhatatlannak teremtette. „Isten ugyanis halhatatlanságra szánta az embert, és saját lényének képmásává tette.”²⁶ A keresztény teológia erre építi filozófiáját, miszerint a halál a bűn következménye. Az ősi Közel-Keleten az *isteni* jelző egyenlőséget jelentett a halhatatlansággal. Aki nem hal meg, az istenné válik.

Az élet fája azt az állapotot jelképezi, amibe az embert Isten belehelyezte, és amiből a bűn révén kiszakadt.²⁷ A keresztény teológia szerint ennek az állapotnak elvesztése jelenti az istenfiúság (kegyelmi állapot) elvesztését, amit az Új Ádám állított helyre.

A büntetés nem végérvényes, az ember bűne nem másítja meg a Teremtő szándékát, aki ennek ellenére sem mond le az emberről. Az első ember 'felöltöztetése'²⁸ egy kép a Szentírásban, mely Isten *kiegészítődésének* szándékát elővételezi, a Teremtő ezáltal jelzi alkalmazkodási szándékát az emberi mivolthoz és annak korlátaihoz. Éva az *élnők anyja*²⁹ nevet kapja, ezzel is jelezve, hogy Isten folytatja művét az emberrel. Nem mond le a bűnelkövető teremtményről. Az ember kikerül a hétköznapi világba, ahol boldogulnia kell önállóan, saját erejéből.³⁰ A teológiai értelmezésben az *ősbűn*³¹ felsértette az emberi természetet.³² Ebben a kitekintésben az emberiség a bűn által képes veszélyeztetni annak a társadalomnak a rendjét, amelybe őt a Teremtő helyezte.

A bűncselekmény a társadalmi ellentétek, a szembenállás, a sérelmek oka és okozója. A *büntető törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény* (továbbiakban: Btk.) 4. § (1) bekezdése olyan emberi cselekménynek definiálja a bűncselekményt, mint amely veszélyes a társadalomra és alkalmas arra, hogy az emberi kapcsolatokat megmérgezze. Az ilyen cselekmény felelősségvállalást és kellő büntetést kell, hogy vonjon maga után. A bűn ellenszegülés elsősorban Istennek és az ő akaratának, ami azonos az isteni *renddel* (normával). A bűnelkövetés következtében ez a rend sérül, mely által konfliktushelyzet jön létre, amely kihat a társadalomra, a teológia értelmezésében az emberek és a Teremtő kapcsolatára.

²² Ter 2,8-3,24

²³ Bölcs 2,23-24

²⁴ BOROS i.m. 53.

²⁵ Uo. 54.

²⁶ Bölcs 2,23

²⁷ Ter 3,23

²⁸ Ter 3,22

²⁹ Ter 3,20

³⁰ BOROS i.m. 56.

³¹ A Katolikus Egyház Katekizmusa. Budapest, Szent István Társulat az Apostoli Szentszék könyvkiadója, 1994., 91

³² Ter 3,1-19

2. AMI SZEMÉLYES, AMI KOLLEKTÍV

A francia filozófus, író *Simone Weil* azt állítja, hogy minden emberben rejtőzik valami szent, ami megkülönböztethető minden más teremtménytől, élőlénytől. Ez szerinte nem a személy fogalmával azonosítható, habár a Platóni filozófia kapcsán ez rögzült és a keresztény teológiában ez erősödött meg (perszonalizmus)³³. Szerinte az ember az, ami szent úgy, ahogy van, teljes valója, teste lelke és szelleme. Azt mondja, ha csak az ember személye lenne sérthetetlen, nyugodtan kivájhatnák a szemét és ezzel a személyét nem sértenék.³⁴ Szerinte lehetetlen meghatározni az emberi személyiség tisztességét. Sok mindennel vagyunk így, maga a némán működő gondolat se tudja megragadni és körülhatárolni. A filozófus ismert mondata: „Semmit sem birtoklunk a világon, mivel a véletlen mindenünktől megfoszthat, egyetlen birtokunk, hogy azt mondhatjuk: én.”³⁵

Az önmagunk megismerése és elfogadása kapcsán azt vallja: „Isten nem azért szeret, hogy szerethessük őt. Isten azért szeret, hogy szerethessük magunkat!”³⁶ Simone Weil kifejti, hogy az emberi '*személy*' szavunk fogyatékos fogalom, annak kifejezésére, amit mi le akarunk vele írni. Ennél több az ember lénye, mint amit e szó jelent manapság. Később ezen is túlmegy, és azt állítja, hogy a zseni (szent) szerinte személytelen. Az ember személyének kibontakozásával kapcsolatban úgy tartja, hogy ez egy tévút.³⁷ Az embernek nem így kell megvalósítani magát, ahogy azt sokat tévesen vélik. Az ember akkor lesz önmaga, ha kilép a komfortzónájából, ráeszmél arra, ki is valójában és arra koncentrál, ami *igazságos, szép és jó*. Ezek azok az alapértékek, melyek nem kötődnek a *térhez, időhöz, anyaghoz*, de a szeretethez, amit Weil Istennel azonosít.³⁸

A filozófus a bűnről úgy beszél, mint a szemlélet eltévelyedéséről, hibás tájékozódásról. A bűn, amit az ember elkövet, téves magatartás, vak *mechanizmus* része. A mechanizmus szerinte szükséges és elkerülhetetlen. Ha nem volna vak, nem lenne szerencsétlenség, szerencsétlen ember. A szerencsétlenség, akiket megszáll, azokat megfosztja személyiségüktől, tárgyakká teszi őket. Az ilyenek többé nem hiszik, hogy valakik. A mártírok, akik énekelve mentek a vadállatok elé nem voltak szerencsétlenek, pedig megvertnek, szerencsétlennek látszódtak. Az emberi bűnök, részei a vak szükségszerűségnek, mert a bűnözők nem tudják mit cselekszenek³⁹. Ezzel nem menteti a bűn elkövetőjét.

Az univerzum, mint az idő, tér és anyag által vert távolság, distancia, amit kormányzó mechanizmusnak nevez Simone Weil, és úgy gondolja, hogy ezt a mechanizmust csak és kizárólag a kegyelem tudja megváltoztatni, ami által a *természet törvényei* nem sérülnek. Ha az ember elfordul Istentől, a *nehézkedés törvényének* adja át magát és zuhan, mint a kő.⁴⁰

A természet törvényei, amikről még szó lesz, mindenkire vonatkoznak. Egy teremtmény képtelen nem engedelmeskedni. Az univerzum nem működhet másképp. Az anyag föltétlen engedelmisséggel rendelkezik.⁴¹ Az ember ugyanakkor egyetlen szabad választással dönthet úgy, hogy engedelmeskedik a természeti törvényeknek, de dönthet úgy is, hogy nem. Azonban ekkor is tovább engedelmeskedik, de nem döntése alapján, hanem úgy, mint a mechanizmus szükségszerű törvényének alávetett.

³³ Simone WEIL: Ami személyes és ami szent. Vigilia Kiadó, Budapest, 2022. 90.p.

³⁴ U.o. 90.p.

³⁵ U.o. 29.p.

³⁶ U.o. 67.p.

³⁷ U.o. 97.p.

³⁸ 1Jn 4,8

³⁹ Lk 23,34

⁴⁰ Simone WEIL: i.m. 79.p.

⁴¹ U.o. 81.p.

Az emberi *szenvedés* és fájdalom úgy jelenik meg, mint tanulási folyamat, a teljes ember életének része. A személyiség fejlődésének folyamata. Az inas, amikor megsebzí kezét, azt mondják neki: „A mesterség hatolt be a testébe”.⁴² A dolgok rendje, a teremtés Istennek való engedelmsége hatol belénk, amikor követve a természet törvényeit az emberré válás mesterségét kitanuljuk. A természet törvényeinek, az *erkölcsi* szabályoknak engedelmeskedve jut el az ember a teljességre. Az legyen ami, létbehívásának értelme.

Az ember korunkban kialakult torz szemléletét fejezi ki *Blake* kifejezése. Egy csecsemő élete eszerint nem számít, nem ér annyit, mint saját egónk és vágyaink kiteljesítése.⁴³ Az ember pusztá vágyaknak engedelmeskedve sodródik, és bár úgy érzi, célja felé halad, az megtéveszti és tévútra vezet. Simone Weil szerint ilyenkor az ember átadja magát az anyag, idő és tér nehézkedésének, amik lenyomják és a lelkét döfik keresztül.

A *kollektivitás* személytelen – Weil szerint – a tömeg (társadalom) különálló személyek tere, akik alá vannak vetve a kollektivitás túlsúlyának. A kollektíva nem tud alkotni, kibontakozni, megmutatni az emberben rejlő lényegi magot. Nem helyettesítheti az ember az egyén döntését és értékes voltát. A kollektíva a közízlést tudja alakítani, aminek alávetett az egyén. Az antik világ nem ismerte a személy tiszteletét. A kollektivitás erősebb, mint az egyén maga. Simone Weil szerint nem az a veszély, hogy a tömeg elnyomja a személyt, hanem, hogy a személy veti bele magát a tömegbe, merül alá benne.⁴⁴ A személy és a kollektivitás közt akkor lehet jó kapcsolat, ha a segít elhárítani az akadályokat azelől, hogy a személy, az egyén kinyíljon és felnövekedhessen, emberségében kiteljesedjen. Az lehessen, aminek a Teremtő akarta! A közösség nem valaki, nincs létezése, ha valaki volna, csak önmaga tiszteletére volna hajlamos.⁴⁵ Tökéletlen, mivel benne a kiváltságok és kiváltságos helyek vannak, egyenlőtlenség, nem érdemes arra, hogy bárki vágyakozzék rá – írja Simone Weil. Továbbá azt is mondja, hogy a kollektivitás *bálványozása* az emberiség legrettegettebb bűne. Meglátása szerint a személy önző és minden mást eltipró kibontakozási kényszere – maga és mások kárára –, és a közösség bálványozása⁴⁶ vitte rá az emberiséget a legsúlyosabb bűnökre, mint a világháborúra és a nemzetek és civilizációk közti ellenségeskedésre. Németország és Franciaország közötti harcot és viszályt említi.

A *jog alanya* az ember, a jog címzettje, akit a dolgok megilletnek. Jogi nyelven a jogalanyt közönségesen személynek hívjuk. Ez a személy fogalom más, kiterjedtebb mint amit a filozófia személynek mond. Az ember szinonimája *'létező, aki ura önmagának'*.⁴⁷ Ő a jogi rend főszereplője, intelligens és szabad. Jogok és kötelezettségek alanya, címzettje és egyben a joggal szemben lévő létező. A jog világában vannak *'jogi személyek'*⁴⁸ is, ami egy absztrakció eredménye. Ismerjük az *'erkölcsi személy'*⁴⁹ fogalmát is, ami jellemzően a Katolikus Egyházra (Szentszékre) vonatkozik. A jog létezésének alapja az ember létezése, a jog nem kulturális termék, hanem természeti tény. Szorosan kapcsolódik az emberi személyhez. Amint az ember, úgy a jog is egy alkotás, az ember szorosan kapcsolódik hozzá. Az ember személyében képes a természetjogi felismeréssel céljait megvalósítani. Ez a tény feltételezi a természetes képességekkel való joggal élést és a jog felismerését. A természetjog nélküliség elképzelhetetlen, mert azt jelentené, hogy az emberek közötti viszony nem ismerné sem a helyeset,

⁴² Simone WEIL: i.m. 83.p.

⁴³ William BLAKE: Proverbs of Hell, Babits Mihály fordítása: A pokol közmondásai.

⁴⁴ Simone WEIL: i.m. 99.p

⁴⁵ U.o. 221.p.

⁴⁶ U.o. 97.p.

⁴⁷ HERVADA i.m. 118.p.

⁴⁸ Ptk. 3:1

⁴⁹ A katolikus Egyház és az Apostoli Szentszék (CIC 361. k.) isteni rendelkezés folytán erkölcsi személy (persona moralis) jellegével rendelkezik.

sem az igazságot, sem a jogost, sem a hatalmat; a tiszta *anomia*⁵⁰ és a nyers erő állapota lenne, ellentétes a személy alapkövetelményétől, ami az észszerűségben és az uralomban gyökerezik. A természetjog nem a kultúrák függvénye, hanem a teremtésé. Az ember e természetjog szerint személyében kapcsolatban áll a másik emberrel, a természetes rend főszereplője. El kell mondani ugyanakkor, hogy az ember mint személy, természetes állapota szerint, filozófiai személy fogalma szerint és a jog megfogalmazása szerinti személy fogalom szerint is egy és azonos, nem lehet tartalmában más. Egyetlen (jog)rendnek a szereplője az ember a természete szerinti valójában és a pozitív jog leírása alapján is. Nem fosztható meg az ember személyi jellegétől, a pozitív jog nem tehet ilyet, ellentétben a jogi személy esetétől, amit megfoszthat jogalanyiságától. Az embert, mint személyt az különbözteti meg leginkább a jogi személy fogalmától, ami az embert azzá teszi, ami a lényegi valója. Ettől a lényegi valóságától nem lehet megfosztani az embert semmilyen pozitív rendelkezéssel.⁵¹ Ezt a lényeget nem lehet kiüresíteni. Az ismert valamennyi kartális⁵² alkotmány kimondja, hogy az emberi jogok védelmi rendszerének lényeges tartalmát adó emberi méltósághoz való jog semmilyen körülmények között nem sérthető meg. Ez az alaptétel arra vonatkozik, hogy a közhatalmat gyakorló szervek (semmilyen törvényhozó hatalom) – az alapvető jogok kötelezettjei – nem korlátozhatják tevőlegesen vagy passzív magatartással, alkotmányellenes módon a jogosultak alapvető jogait, azok lényegi magját nem csorbíthatják.

Az Egyesült Államok Legfelsőbb Bírósága 1956-ban kijelentette, hogy a rabszolgák nem voltak személyek.⁵³ Ennek következménye, hogy nem érhette őket jogsértés. Egy újszülött esetében a méhen kívüli élet 24. órájától nyeri el a polgári személyiséget, így ezt megelőzően megölni nem számít bűncselekménynek. A pozitív jognak ez a rendelkezése nincs összhangban a természet törvényével. Egy személyiség, az ember személyi volta természetjog alapú, ettől semmilyen körülmények közt nem lehet megfosztani az embert, azt nem lehet felfüggeszteni, elvonni. A Digesta így szól a méhmagzatról: „*Ha valaki egy asszony terhes testén erőszakot követ el azért, hogy gyermekét elhajtsa, a provincia helytartója száműzi őt.*” (D.1,5,7) Vagyis a gyilkosságért járó legsúlyosabb büntetéssel sújtották ezt a cselekményt. Az is kiderül ebből a megfogalmazásból, hogy nem az anya testének részeként ismerték el a magzatot, hanem megillette őt az önálló jogi egzisztencia. Más helyütt a Digesta így fogalmaz: „*A méhmagzat olyan védelemben részesül, mintha megszületett volna, amennyiben az ő érdekeiről van szó, annak ellenére, hogy a gyermek születése előtt még mások számára nem hoz hasznot.*” (D.1,5,7)⁵⁴ Részleges (feltételes) jogképességet a magyar jog is tartalmaz, ha a magzat élve születik, a jogképesség a fogantatástól kezdve illeti meg.⁵⁵

A *persona*⁵⁶ eredetileg álarcot jelent. Az ember a személyben beleöltözik státuszába, személyében teljeseedik ki, ölti fel az emberi méltóságot és mindazt, ami ezzel jár, válik önmaga urává, szabaddá, aki az értelmével megismert igazságához szabja tetteit, hogy így elérhesse célját. A katolikus teológia szerint személyek kizárólag az Isten, az angyalok és az emberek lehetnek.

⁵⁰ Az anómia David Émile Durkheim szerint a társadalmi viselkedést szabályozó normák meggyengülése. Következése a deviáns viselkedések elterjedése.

⁵¹ Ptk. 3:1. § (2) A jogi személy jogképessége kiterjed minden olyan jogra és kötelezettségre, amely jellegénél fogva nem csupán az emberhez fűződhet.

⁵² Írott, tételes alkotmány

⁵³ HERVADA i.m. 124.p.

⁵⁴ UO. 124.p.

⁵⁵ Alaptörvény II. cikk; Ptk. 2:2 § (1)

⁵⁶ Személy a görög proszópon, színészi maszk, álarc, jelentése: értelemmel és szabad akaratú egyedül létező.

3. TENNI A JÓT KERÜLNI A ROSSZAT

Szerencsétlenség szóval írja le Weil a testi és lelki nyomort, amit az embernek át kell élnie. Vak erőnek definiálja, isteni technikának hívja, ami alkalmassá teszi az emberbe oltott (teremtény lelkébe) kezdeményt, hogy képessé váljon szeretni. Ami az emberben a szeretetre irányul, azt a szerencsétlenség nem érintheti. A szeretet a lélek irányultsága, nem állapota. Jellemzője, hogy Isten felé irányulva marad! Többször hivatkozik írásában Weil a tér, idő és anyag együtthatására, ami az emberre nehezedik. Azt mondja, hogy ezek terhe, neheze ellenére az ember lényege a valódi középpontra irányul, ami nem más, mint Isten. A szerencsétlenség szeget üt az emberen, lebénítja. Ebből az állapotból kibillenteni nem könnyű. Minden emberben van valami 'szent', amit felszínre kell hozni.

Ez olyan, ami megismerhető, megérthető és mély tiszteletre serkent. Az ember magában hordozza ezáltal azt, ami. A jog nyelvén ezt nevezik emberi méltóságnak.⁵⁷ Védelme és tiszteletben tartása nem csak az egyén, de a közösség érdeke és feladata is egyaránt. Rosszat tettem egy emberrel, az egyén legmélye ellen tettem, a szív mélyén sértettem – mondja Weil.⁵⁸

Az első alapelv, hogy *'tenni kell a jót, kerülni kell a rosszat'*! Az értelemnek az igazságra vonatkozó rendje az, ami velünk született, ami jó. Az értelem megismerve a létet, mint értéket, mint jót ismeri meg, és ebből a megismerésből fakad az első alapelv: tenni a jót! Ez magában foglalja a természetjog összes tételét, parancsát, a negatív parancsot is: kerülni a rosszat!

A *deontológiát*⁵⁹ ítélet konkrét helyzetekkel kapcsolatosan a törvények együttes érvényesülésében áll, parancsok és tiltások együttese. Az emberi következtetés föltételezi, hogy a kötelezettség valamifajta „tekintélyt”, törvényalkotót követel, s mivel a lelkiismeret képes választani jó és rossz között olyan esetekben is, amikor az emberi (pozitív) törvények mit sem mondanak, ez a 'belénk írt'⁶⁰ természet törvény emberen túli, abszolút törvényhozóra utal. Így elmondhatjuk, hogy lényegünkkel összefügg a priori Istenre-hangoltság, még ha nem is kap mindig konkrét formát.

*Hannah Arendt*⁶¹ filozófus állítja, hogy a nyugati tradíció szerint a gonoszság az embereket emberi mivoltukban semmisíti meg. A náci uralom a koncentrációs táborokat úgy alkotta meg, hogy elhitette az emberekkel, hogy feleslegesek. Elhitette azt is, hogy a büntetésnek nincs köze a büntetthez, a munkának minden eredménye és célja eltűnt. Minden emberi tett, impulzus értelmetlen. Arendt szerint az *'abszolút gonosz'* többé már nem függ emberi szándéktól, független attól, olyankor ismerjük meg igazán annak igazi arcát, gonosz természetét, amikor engedünk a totalitarizmus végső megnyilatkozásainak. Itt mutatkozik meg ezen a szinten az a lecsupaszított emberi élet, ahol a személyt kioltották és minden értelmetlen. Ez a gonosz rendszer az emberben rejlő legmélyebb öntudatot gyomlálta ki, az ember személyét vette el – fogalmaz Arendt.

Amikor 1962. május 31-én Jeruzsálemben felakasztják Adolf *Eichmant*, Arendt, mint a new yorki sajtó képviselője jelen van a tárgyaláson. A filozófus írásában a váddal kapcsolatosan, amivel szembesítették Eichmant, súlyosabb dolgot látott. Azt mondja, ez a gonosz, ami itt előtört, bármikor megismétlődhet. Nem csupán valami ördögi történet itt, hanem az emberi természetből fakadt az az apokaliptikus pusztítás, ami az emberi értelemmel nem felfogható. Az emberi természet eljutott oda, hogy a bünt

⁵⁷ Alaptörvény II. cikk

⁵⁸ Simone WEIL: i.m. 91.p.

⁵⁹ Önmagunkban felfedezett kötelezettség

⁶⁰ Róm. 2,15

⁶¹ Byung-Chul HAN im. 56.p

megfosztotta bűnös voltától, a természet törvényeit semmibe vette, a 'józan ész szégyene' az, ami a koncentrációs táborokban történt. Arendt szerint csak a gondolkodó ember – aki megfelelő stabil és állandó erkölcsi tudattal rendelkezik – tud ellenállni a gonosznak.

4. JOG ÉS AMI MÖGÖTTE VAN

Az állami intézmények a pártok alapvetően pártosak, erős álláspontot képviselnek. Kinek az oldalán áll a jog, szokták feltenni a kérdést? A 'Jogodban áll', 'Nincs jogod hozzá!' kijelentések – Simone Weil szerint – burkolt háborút hordoznak.⁶² Ellenséggé teszi az embereket, konfliktust keletkeztet. Megtanulhattuk, hogy a jog feladata, hogy megvédje az áldozatot, kompenzálja a károsultat, szankcionálja a normaszegést, elősegítse a társadalom biztonságát és az egyén védelmét. Ugyanakkor sokszor előfordul, hogy a *jogeszme* sérül. Sokan érezhetik úgy, hogy őket a jog gyakorlása megfosztotta vélt vagy valós jussuktól, az intézmények nem megfelelően működnek, sérül az *igazságosság*.

A jog (*jogos dolog*) az, ami az egyént megilleti, a személy 'jussa'. A jogászi hivatás lényege elősegíteni, hogy mindenki megkapja azt, ami neki jár! A törvény tiszteletéről az *igazságszolgáltatásról* Izaiásznál az *Igazságos Bíró* személyében találkozhatunk, így fogalmaz: „... gondja lesz az igazságra, és sietve megadja azt, ami jogos.”⁶³ És mégis sokak szemében a jog nem szól másról, mint osztozkodásról, a mennyiségek és az erő összeméréséről, ügyes szavakról, melyek tartalmát fel nem fogják és meg sem értik. Az anyagiak vonatkozásában folyik az alkudozás, a munkás többet, a munkáltató kevesebbet akar adni. Elfelejtik, hogy ami fölött az alku folyik, a jogos bér, az a tulajdon lelkük – véli Weil.

Az *erkölcsök*, melyről Platón⁶⁴ is beszél, eltűnnek, kikopnak és helyettük maradnak a maradványok a törvények. A *filozófus* képes megragadni az örök változatlan létezőt, neki kell az államot irányítania. Ők kell, hogy legyenek az örök, akik az örök törvényeket megőrzik – írja Platón. Szent *Ágoston* egyházatyja, filozófus úgy gondolta, hogy az erkölcsi normák és a jogszabályok le kell, hogy fedjék egymást. Georg *Jelinek* jogtudós szerint az erkölcs és a büntetőjog összetartozik, hiszen amit a büntetőjog tilalmaz az erkölcstelen is egyben. A Rómaiak amennyiben a *ius* szabályai nem adtak megoldást egyes kérdésekre az erkölcsi (*mos*) szabályokhoz folyamodtak. Jogrendszerünk ismeri és használja a „jó erkölcs” fogalmát, melyet sok esetben nehéz ugyan értelmezni, azonban a *Katolikus Egyház* tanítása és morális mércéje erős alapul szolgál ahhoz, hogy ezt megtehesük.

A jog fogalma összekapcsolódik a Rómaiakkal. A Jelenések könyve beszél a *káromkodással borított asszonyról*⁶⁵ a pogány örökségről, akit Rómával azonosítanak. Simone Weil azt mondja, hogyan jöhetne a bűnös Rómától helyes zsinórmértékül szolgáló jog, szerinte ez a jog biztosította Hitler hatalmát és a zsarnokok uralmát. Itt kell megjegyezni, hogy a náci Németország háborús bűnösei joggal hivatkoztak azokra a pozitív normákra, melyeket jogként hirdettek ki és kötelező erővel bírtak, melynek nevében embereket öltek és nyomorítottak meg. A jog nem erkölcs, gondolják sokan a morál nem szoríthatja háttérbe a jogot, vélekednek a pozitív jog elsőbbségét hirdetőik.

Gustav *Radbruch* szerint a pozitív jogot kell alkalmazni, akkor is, ha az igazágtalan vagy célszerűtlen, ugyanakkor az elviselhetetlenül igazágtalan törvényeknek meg kell hajolniuk az igazságosság előtt. Az a törvény, ami nem is törekszik az igazságosságra, elveszti jogi jellegét.⁶⁶ A tételes jogot a jogász gondolkodó szerint össze kell vetni a természetjogi igazságtartalommal, és csak addig kell elismerni,

⁶² Byung-Chul HAN im. 105.p.

⁶³ Iz 16,5

⁶⁴ PLATÓN: Az állam VI.

⁶⁵ Jel 17,1-8

⁶⁶ LÁBADY Tamás: A magánjog általános tana. Szent István Társulat, Budapest, 2019. 97.p.

amíg annak megfelel. Hogy mit fejez ki a természetjog, és annak mi a tartalma, arról később lesz szó. A jogot, beleértve a pozitív jogot is, rendként és szabályként kell definiálni, amely az igazságosság szolgálatára hivatott. Bizonyos esetekben az *emberi jogok* és a *természetjog* a *pozitív jogot* hatályon kívül helyezhetik. Érvénytelen az a szabály, amely ellentétes az alapvető erkölcsi normákkal. A tételes jogot addig vagyunk kötelesek megtartani, érvényesnek tekinteni, amíg az a természetjoggal összeegyeztethető. Ha kiderül, hogy összeegyeztethetetlen, vagyis etikátlan, erkölcstelen és ellenkezik a közérdekkel, elveszti érvényét és erejét.

Más nézetet képviselt a Magyar Alkotmánybíróság, amikor a *jogbiztonság* elsődlegessége mellett foglalt állást, az igazságosságot nem a jogalkotásra, hanem a jogalkalmazásra vonatkoztatta.⁶⁷ Ugyanakkor az igazságosság és a jogállam nem választható el egymástól. Az igazsághoz való ragaszkodás a lényege a formális és materiális jogállam megkülönböztetésének. Materiális értelemben a jogállami elv szabja meg, hogy tartalmilag hogyan kell kialakítani a büntetőjogot. Ha a jog nem valósítja meg a *méltányosságot* és *egyenlőséget* (igazságosság alapjai), végső soron a jogbiztonság vesz el.

Antigoné és Kreón beszélgetése egyértelműen kifejezi, hogy az íratlan törvény nem egyenlő azzal, amit jognak nevezünk. Nem ismerték a jog fogalmát. Az *igazság* szót használták. A jognak nincs közvetlen kapcsolata a szeretettel – mondja Simone Weil. Ugyanakkor, amikor azt mondjuk, hogy amit teszel, az nem *igazságos*, a szeretet szellemére hivatkozunk, *íratlan törvényre*, mely mégiscsak be van vésve az ember szívébe⁶⁸, lényé legmélyébe. Erre utal Szent Pál is levelében.⁶⁹ Antigoné arra hivatkozik, hogy azokat a törvényeket, melyek betartására Kreón rá akarja őt kényszeríteni, nem az istenségek adták az embereknek, ezért nem feltétlenül igazságosak. Antigoné egy másik világ törvényeire hivatkozik. Antigoné az istenek szavára hallgat, az istenek törvényeit tartja meg és eltemeti Polüceikész. Iszméné viszont a kreóni, emberi törvény tiltó parancsát követi.⁷⁰

A jog birtoklása lehet jó vagy rossz, magában hordja annak lehetőségét, hogy valaki jól vagy helytelenül használja. Ennek a művelésére rendeltetett a jogász közösség a jónak és szépnek az igaznak a művelésére; *ars iuris*.⁷¹ A *ius* az igazságot jelenti, a *iustitia* az igazságosságot, ami *erény* egyben. Megadni mindenkinek azt, ami őt megilleti, erényes cselekedet.

Simone Weil szerint a tehetség és a zsenialitás közt az a hatalmas különbség, hogy míg a tehetséges él a lehetőségeivel, a *zseni* mások javára használja képességeit. A szerencsétlen helyzetbe került, jogfosztott emberek megsegítése és érdekeik megvédése a zseni feladata. Meghallgatni valakit annyit jelent, mint beléhelyezkedni mialatt beszél⁷². Ezzel kezdődik minden kommunikáció. Az elesettek védelme, a szerencsétlenek ügye nem ér el a hatóságokhoz, a bíró füle süket szavukra – véli Weil. Az igazság és igazságosság szelleme nem más, mint a figyelem, a tiszta szeretet.⁷³ Az igazság lényege, hogy ne történjék rossz az emberekkel. Amikor azt kérdezzük, hogy másoknak miért van több mint nekem, ez a joggal kapcsolatos kérdés. Megilleti őt a többlet? Engem méltatlanul ér hátrány? Ezek lényeges kérdések. A filozófus azt mondja, hogy ha az igazság lényege megvalósulna, nem kerülne sor a fenti kérdésekre. Mindenki megkapná azt, ami őt megilleti. Ehhez azonban több kell, mint pusztán a pozitív, írott joghoz való ragaszkodás és annak alkalmazása.

⁶⁷ AB Hat. 11/1992. (III.5)

⁶⁸ MTörv. 6,5-7

⁶⁹ Zsid 8,10

⁷⁰ SZOPHOKLÉSZ: Antigoné

⁷¹ Javier HERVADA: Kritikai bevezetés a természetjogba. Szent István Társulat, Budapest, 2004. 14.p.

⁷² Simone WEIL: i.m. 114.p

⁷³ U.o. 115.p.

5. IGAZSÁGOSSÁG ÉS JOG EREJE

Egyes jogfilozófusok sok esetben az ember alkotta pozitív jogot tekintik a tudomány tárgyának. A természetjogot például azért nem, mert nem tartják kikényszeríthetőnek. Ez azonban erősen kétségbe vonható, mivel egy norma akkor is kötelező kell, hogy legyen, ha nincs arra rendelt szerv, hogy azt kikényszerítse. A *kötelező erő* a jog egyik lényegi ismérve. Ezáltal valamely dolog jogosan jár valakinek, akinek azt meg kell adni, vagy nem illeti meg a személyt. Egyesek a jogot csak kifejezett szabályok összességének látják és nem tekintettek mögé, nem vesznek tudomást a mögöttes elvekről, természeti normákról és erkölcsi értékekről. Ez annyiban igaz, hogy a természetjog nem tehető azonossá a szabályok zárt rendszerével.⁷⁴

Mit kell, hogy szolgáljon a jog által az igazság? Azt, hogy megadja mindenkinek azt a dolgot, ami őt megilleti. A jog azt követeli meg, hogy meg akarjuk adni a másoknak azt, ami őt megilleti! Az ismeret, hogy a dolog mást illet, hogy meg tudjuk neki adni, egy gyakorlati tudás, a gyakorlati ész sajátos tudása.⁷⁵ A tudás abban áll, hogy felismerjük, mit kell adni, kinek kell adni, mikor kell adni, hogyan kell adni, hová kell adni. Ez a tudás az antik tudósok szerint a bölcsesség erényének egy része (*iuris prudentia*).

Az igazságosság mestersége (iuristae) abban áll, hogy el kell határolni minden egyes embernek a saját jogát. Fel kell tárni, hogy kit mi illet. Kimondani a konkrét helyzetben valakinek a jogát (*iuris dictio*), azt jelenti, hogy a lezárt vita eredményeként megállapítjuk, kimondjuk azt, ami az adott helyzetben igazságos. Az igazságosság mesterségéhez tartozik annak a felismerése és megállapítása, hogy megkülönböztessük azt, ami az egyes emberhez tartozik.

Az igazságosság erénye akkor van jelen, amikor kialakul egy kitartó akarat, az akarat szokása, az a készség, hogy olyan tetteket valósítsunk meg, amelyekkel mindenkinek megadjuk azt, ami őt megilleti, ami az övé. Erény, vagyis a lélek habitusa, készsége a jó tevésre. Az igazságosság az akarat erénye, az aktus az adásban van.⁷⁶

A perek nem mások, mint véleménykülönbségek azzal kapcsolatban, hogy a részes feleket mi illeti meg és mi nem. A bíró munkája, hogy kimondja, az egyes embert mi illeti meg és az milyen módon hajtható végre. Ebből ered a feltételezés, hogy a dolgok már ki vannak osztva. Az igazságosság egy másodlagos aktus. Az elsődlegestől függ. Az első aktus, ami a jogot létesíti nem az erény aktusa, hanem az *uralomé*. Akkor jön létre, amikor megállapították a jogot, ami megillet, amit birtoklok, ami ki van osztva részemre. Nem lehet ott igazságosság, ahol nincs *cím* (jogcím) egy bizonyos dologra, ami jár (juss). Ott játszhat szerepet az igazságosság, ahol létezik egy előzetes jog(cím). Ami a pozitív jogot (írott, tételes jog) megelőzi nem az igazságosság, hanem a természetjog. Az elosztás, ami első aktus, a címet teremti meg a javakra. Az *igazságosság* a dolgok elosztásának az erénye, azonban a jog mestersége a *méltányos* elosztás mestersége is. *Adás, visszaadás, átadás* a cselekvéseket foglalja magában. A *mindenkinek* kifejezés azt a valakit jelöli, akit a jogcím meghatároz, egyénekre lebontva. Azonban nem okozhat hátrányos megkülönböztetést, különbségeket személyek között. Ebből ered, hogy a hátrányos megkülönböztetés, bármilyen megnyilvánulása vagy formája igazságtalan. Azonos módon, de nem szükségképpen ugyanazt kell megadni. Ugyanaz a jog illeti meg az embert, de nem ugyanarra, más lehet a jogcím. Az *Övét* (sajátját) kell megkapnia mindenkinek. Ami megilleti! Ami ki lett neki osztva, amire címe van. Ezek lehetnek jó dolgok, de lehetnek negatívak is. Például bűncselekmény

⁷⁴ FRIVALDSZKY János: Természetjog és emberi jogok. PPKÉ JÁK, Budapest, 2010. 154.p.

⁷⁵ HERVADA i.m. 15.p.

⁷⁶ HERVADA i.m. 19.p.

elkövetőjének jár a büntetés, a jogsértőnek a joghátrány. A munkás méltó a maga bérére.⁷⁷ Az igazságosság tárgya az a dolog, amire az erény kötelez, hogy megadjuk a másoknak. Ez nem egyenlő az alanyi joggal, hanem annak a tárgyával azonos. Ha elismerjük, hogy minden embernek joga van a szükséges élelemhez, de nem adnánk enni az éhezőknek, ezzel kiüresítenénk az erény fogalmát. Ez egy individualista és liberális elmélet. Ami jár, az *kötelező*, ezért ki is kényszeríthető. Az igazságosság a jog következménye, és nem fordítva.⁷⁸

Jognak van ereje, mindent behálóz és meghatároz. A jog kötelező erejét a természettörvény esetében az ember létezése adja. A törvény az ember végső céljára irányul. Amennyiben az ember nem teljesíti a természetébe írt törvényt, lealacsonyodik. A természettörvény élő és kötelező ereje ezért az emberi méltóság első és legtökéletesebb kifejeződése. Az ember végső céljában elrejtett természetjog saját létének közepét és értelmét jelenti. A lopás méltatlan az emberhez, összeegyeztethetetlen méltóságával, ezért a lopás aktusa nem teremthet jogot annak általános elismerésére, a tevékenység tiszteletére, de megköveteli annak megakadályozását. Az ember két pólus között mozog Hervada szerint, a *már* és *még nincs* létezés között. Céljai elérésekor válik teljessé, a létének teljességére ekkor ér el. Ez egy belső kötelezettség, az ember benső indíttatása a tökéletes megvalósítására.

Az ítélt dolog a *res iudicata* ereje kapcsán a jogalkalmazásban sokszor merül fel vitatott körülményként, hogy meddig is terjed azaz anyagi jogerő, ami az eldöntötté tett kérdésben megállapítást nyert. A polgári perrendtartásról szóló 2016. évi CXXX. törvény (továbbiakban: Pp.) 229. § (1) bekezdése értelmében, „a keresettel érvényesített jog tárgyában hozott ítélet jogereje kizárja, hogy ugyanabból a tényalapról származó ugyanazon jog iránt ugyanazok a felek egymás ellen új keresetet indíthassanak, vagy az ítéletben már elbírált jogot egymással szemben egyébként vitássá tehessek”. A jogerős döntés (ügydöntő határozat) mindenkire kötelező, azt rendes eljárás keretein belül már nem lehet megváltoztatni, nem módosítható.⁷⁹ Ez azonban nem jelent teljes körű megváltoztathatatlanságot. Rendkívüli jogorvoslattal ez lehetséges a Büntető eljárásról szóló 2017. évi XC törvény (továbbiakban: Be.) 456-457. §-a szerint. A Biblia is tartalmaz rendelkezéseket az ítélt dolog megtartásával kapcsolatban: „Tartsd magad ítéletükhöz!”⁸⁰ – rendelkezik Mózes a néphez szólva a Deuteronomiumban. A Római *XII Táblás törvények*⁸¹ is tiltották az ítélet nélküli kivégzést. A jogbiztonsággal van összefüggésben a jogerő a döntés végrehajthatósága. A bírói gyakorlat töretlensége nagyon lényeges, fontos, hogy az ne ingadozzék, mert ez megöli a jogbiztonságot. Az igazságosság és a jogbiztonság szoros összefüggésben vannak.⁸²

Platón: Az Állam című művében leírja milyen a jó bíró, akinek kezében az ítélt dolog meghatározásának feladata:

„SZÓKRATÉSZ: *Viszont a bíró a lelken lélekkel uralkodik, barátom, nem kell neki zsenge korától fogva gonosz lelkek között nevelkednie, s velük érintkeznie, sem mindenféle gaztettet magának megpróbálnia ahhoz, hogy pontosan ítélhesse meg mások gaztetteit, ahogy az orvos a saját testén a betegségeket. Ellenkezőleg, maradjon csak meg a rossz erkölcsöktől tisztának, érintetlennek, hogy majd - lévén szép és jó lélek - egészséges érzékekkel ítélje meg, mi az igazságos. Nemes lelkű ifjak gyakran nainak látszanak és az igazságtalanoktól könnyen rászédhetők, hiszen nincs meg bennük a gonoszok lelkivilágának a hasonmása.*

GLAUKÓN: *Nagyon is így járnak.*

⁷⁷ 1Tím 5,18

⁷⁸ HERVADA i.m. 42.p

⁷⁹ Büntető eljárásról szóló 2017. évi XC törvény

⁸⁰ Mtó 17,9-13

⁸¹ Kr. e. 451–450

⁸² LÁBADY i.m. 107.p.

SZÓKRATÉSZ: Ezért a jó bíró nem lehet fiatal; öregnek kell lennie, aki hosszú idő alatt nagy jártasságot szerzett a gonoszság lényegének megítélésében, de azt nem a saját lelkében levőként élte át, hanem másokban, úgyhogy nagy időn át törekedett másokban kifejeződni, mi a rossz természete, tudással élve, s nem saját magán tapasztalva meg.

*GLAUKÓN: Azt hiszem, igen nemes az ilyen bíró.*⁸³

Az egyes szerzők körében a bíráskodás jogalkalmazás, joghoz kötöttség jellemző rá. A bíróság a normát alkalmazza, kimondja, *iurisdictio*. A más vélekedés szerint a jogszabályokat a konkrét bírói döntések teszik csak normává, ekkor lesznek élővé. Marton Géza mondta: „Minden törvény vak, látóvá azt a bíró szeme teszi.”⁸⁴ Az Alkotmánybíróság megállapítása szerint a bírói hatalom lényege, hogy semleges. A ’jogot’ saját jogértelmezésük szerint állapítják meg a bírák. A bírói munka alkotói tevékenység, de nem jogalkotás. Az állandó bírói gyakorlat általános szabályt keletkeztethet, jogforrási erővel rendelkezik (jogegységi határozat⁸⁵). A jogfejlesztő jogalkalmazás szerve hazánkban a Kúria.

Az *alternatív vitarendezés* esetben is – melynek során ugyan nem a klasszikus eljárási szabályok mentén születik meg a döntés – a felek közt született megállapodást ugyancsak bíróság (bíró) ítéletileg hirdeti ki, ami ez által válik végrehajthatóvá. Polgári ügyekben a Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény (továbbiakba: Ptk.) 4:22. §-a alapján az egyezség jóváhagyásának szabályait kell alkalmazni a közvetítői eljárások során, valamint a polgári perrendtartásról szóló 2016. évi CXXX. törvény (továbbiakban: Pp.) 238 § – 239. §-t. Büntető ügyekben az egyezségi eljárás ugyancsak bírósági döntéssel válik véglegessé a büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény (továbbiakban: Be.) 733. §-a alapján, azonban a közvetítői eljárás esetében – tevékeny megbánás jogintézményének⁸⁶ alkalmazása körében – a döntés a megállapodással megtörténik, azt csupán az ügyészi törvényességi felügyeletből eredő⁸⁷ beavatkozás befolyásolhatja.

6. TERMÉSZETI TÖRVÉNY – TERMÉSZETES HAJLAM – TERMÉSZETES JÓ – TERMÉSZETJOG

A filozófus elkülöníti a jó szavakat a középszerűektől. A jó szavak közé tartozik: az igazságosság, a jóság, a szépség. Középszerű szavaknak szerinte: a jog, a demokrácia, a személy. Azok az intézmények (állam, közintézmények, bíróság) amelyeknek feladata, hogy a jogot, a személyeket, a demokráciát megvédjék, feladatuk lenne fölismerni és megsemmisíteni mindazt, ami az életben az igazságtalanság, a hazugság, a csúfság jegyében tiporja a lelkeket.⁸⁸ Az intézményeknek feladatuk túllépni önmagukon, hogy az igazságot érvényre juttassák.

A Hans Kelsen által kifejtett ’*Sein*’ és ’*Sollen*’ problémája a következő: „*abból, hogy valami van, még nem következik, hogy annak lennie is kell, éppúgy minthogy abból, hogy valaminek lennie kell, még nem következik, hogy az létezik is.*”⁸⁹ Kelsen a ’*Tiszta jogtan*’ értekezésében úgy gondolja, hogy a pozitív jogi normák nem vezethetők le a természetből annak törvényeiből, mint létező valóságból, szerinte normákat csupán normákból lehet levezetni. Ha igaz lenne, hogy a normák nem tartoznak a ’*Sein*’ világához (nem léteznek) el kellene vetni azt, hogy az ember bármiféle jogokkal rendelkezik. Nem létező jogokkal

⁸³ PLATÓN: Az állam. Milyen a jó bíró?

⁸⁴ LÁBADY i.m. 130.p.

⁸⁵ Alaptörvény 25. cikk (3)

⁸⁶ A Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C törvény 29. §

⁸⁷ Be. 415. §

⁸⁸ U.o. 122.p.

⁸⁹ Wolfgang WALDSTEIN: A szívébe írva. Pázmány könyvek, SZIT. Budapest, 2012. 36.p.

ugyanis az ember nem rendelkezhet. Amennyiben egy norma létezik, akkor egy ilyen tartalommal rendelkező *Sein*-ről van szó. Az érvényes *természeti törvénynek* feltétele egy igazságos Istenbe vetett hit. Kérdés, hogy a teremtmény a teremtett dolgokból rá tud-e ismerni az Alkotó keze nyomára. Fel tudja-e ismerni azokat a szabályszerűségeket, melyeket a természet hordoz önmagában. Ésszel az ember megtudja ismerni azokat az erkölcsi normákat, melyek ha nem volnának egyetemesen kötelezőek és nem léteznének, az az emberiség végét jelentené, és a káoszt. *Kant* szerint: „Az ember értéke értelmében keresendő, célja pedig azáltal teljesedik ki, hogy önmagát meghatározza.”⁹⁰ Azok az állami normák, amik az önrendelkezést behatárolják, jórészt a természeti törvényekből, azok felismeréséből erednek. *Arisztotelész* idézi a már említett *Antigoné* megnyilatkozását, mely a transzcendens és kötelező erővel bíró törvényt magasztalja.

„Parancsaidban nem hiszem, hogy oly erő
Lebet, mely engem istenek nem változó
Íratlan törvényét áthágni kényszerít.
Mert nem ma vagy tegnap lépett életbe az,
De nincs ember, ki tudná, hogy mióta áll.
Az istenek ne mérjenek rám büntetést:
Embertől nem félek, bármily tervet kóbol.”⁹¹

A belénk oltott, természetest és érvényest, *Cato Censorius*, *Arisztotelész* és mások hirdették, úgy vélték semmilyen körülmények közt sem megengedett olyat tenni, ami *természetjog* tilalmába ütközik. *Cicero*⁹² mondja, hogy a természetjog az, ami az emberek javát óvja és átfogja. (*Cicero*: *De officiis* 3,31.) *Ulpianus* szerint a természetjog az, amire a természet tanított meg minden élőlényt.⁹³ *Paulus Julius*, római jogász, Kr. u. 3. század elején *Papinianusszal* együtt ült *Septimius Severus* tanácsában. *Ulpianusszal* volt prefektus praetorio. *Paulus* a lopást (*furtum*) mint emberi magatartást természetjogilag tilosnak tartotta. (D.47,2,1,3) „Az ember az értelem természetes fényénél fogva képes természeténél fogva jogost és jogtalant egymástól megkülönböztetni”⁹⁴ – mondja *Cicero*. Szerinte az ember fel van vértezve egy felismerési készséggel, hogy megismerje mi az, ami erkölcsileg jó, illetve erkölcsileg rossz. A *Digesta* tartalmazza ezeket a felismeréseket. Így fogalmaz, a természetjog szerint úgy igazságos, hogy senki sem gazdagodjon meg más hátrányára (D.12,6,14). *Gaius*⁹⁵ római jogtudós ekképpen ír a tulajdonjogról: „Azokat a dolgokat, amelyeken senkinek sem áll fenn tulajdonjoga, a természetjog alapján, foglalás útján lehet megszerezni.”⁹⁶ A *Digestában* található az a kitétel, miszerint bűnös dolog az, ha az egyik ember a másik életére tör. (D.1,1,3) Minden ember ugyanis, közöttük fennálló természetjogon alapuló, rokonságban áll a másik emberrel. Az önvédelemhez való jog ugyanebből a jogból fakad. Az ENSZ Alapokmány 51. cikke elismeri a támadás esetén az egyéni vagy kollektív önvédelmet, mint természetes jogát az emberiségnek. Minden ember szabadnak születik⁹⁷ – olvasható szintén a *Digestában* – és minden ember egyenlő, a rabszolga is ember. (D.50,17,32) A felróhatóságról így fogalmaz: Jogi tévedés, akkor felróható, ha a cselekmény jogellenes voltát az elkövető éppúgy mint bárki más, könnyen felismerhette. Az értelem révén mutatkozik meg, illetve annak felhasználása mellett érthető meg, mi az, ami eleve természeténél fogva ellentétes a természet törvényeivel. „A valódi törvény ugyanis helyes, a természet fennálló rendjével egybevető, amely 'rend' mindenhová szétárad, megváltoztathatatlan

⁹⁰ Wolfgang WALDSTEIN i.m. 48p.

⁹¹ SZOPHOKLÉSZ: *Antigoné*. (448-445)

⁹² Wolfgang WALDSTEIN i.m. 61.p.

⁹³ Uo. i.m. 66.p.

⁹⁴ Uo. i.m. 82.p.

⁹⁵ Kr. után 117 és 192 között élt

⁹⁶ *Gaius* Intitúciói 2,73. Szent István Társulat, Budapest, 2014

⁹⁷ *Digesta* 1,1,4

és örök. E törvény lerontása az isteni jogba ütköző dolog, s az is tiltott, hogy azt részben érvénytelenítsék és éppoly kevésbé lehet egészében véve érvénytelenné tenni. A szenátus vagy a nép részén sem oldozhatjuk azonban fel magunkat az ehhez a törvényhez való kötődéstől, Rómában sem lesz más törvény, s megint más Athénben, s ismét más most, majd megint más később, hanem valamennyi népet mindenkor egyetlen örök és megváltoztathatatlan törvény fog össze és valamennyinek mintegy egyetlen közös mestere parancsolója lesz az Isten. Ő ennek a törvénynek az alkotója.”⁹⁸ – írja Ciceró.

A nagy kérdés, ami elhagyta Pilátus száját is: „Mi az igazság?”⁹⁹ Kiderítésében és tartalmának meghatározásában a segítségünkre vannak a természetjog alapján gondolkodók, mint Jacques Maritain, aki úgy véli, hogy a jogok eredete, az igazság eredete, a *természeti törvényeken* keresztül az örök törvényre vezet vissza. Meglátása szerint ezeken a természeti törvényeken keresztül az ember, mivel kulturális lény, megismerheti ezek eredetét, az ember ezen törvények megismerésének kitüntetett alanya.¹⁰⁰ Az ember történelmi tapasztalatok nyomán nyert lelkiismeret-tudata fejlődik, és ennek egy pontján képes felismerni kötelező erejű emberi jogokat. A *hajlam* az elsődleges gondolkodásában, a megismerés által tűnik fel, e hajlam által az ember a törvényeket képes felismerni. Az ember számára a 'jó' eléréséhez objektív és rendezett tudásra van szükség, annak érdekében, hogy a jó eléréséhez és biztosításához való jogot, mint kötelező jelleggel előírtat, általános érvénnyel meg lehessen fogalmazni. Ezeket fel kell sorakoztatni. A jó megfelel az igazságnak, ez egy eredeti tapasztalat. Nem definiáljuk a fényt, az ízék létét, sem a jót. A jó az, amire mindenki vágyik, önmagáért (per se nota).

Arisztotelész szerint van természettől fogva igazságos, és természettől fogva igazságtalan. Az ember elsődlegesen hajlamával (önfenntartás, fajfenntartás, igazság keresése, társiaság¹⁰¹) jön erre rá és ismeri fel, csak ezután az értelmével ragadja meg, kutatja. *Aquinói* Szent Tamás szerint kétféle útja van a természeti törvény megismerésének. Elsődleges a természetes hajlam, a másik a fogalmi- racionális erkölcsstudomány és jogfilozófia megismerési módja.¹⁰² És bár a természettörvény az észből származik, ott kristályosodik ki, ez nem azt jelenti, hogy az értelem hozná létre a normatív rendet.

A *természeti törvény* alapozza meg a *természetjogot*, a hajlam alapozza meg és ismeri fel a hozzá kapcsolódó normát. Például a fajfenntartás, mint fő cél, gyermekek nemzése és nevelése alapozza meg a házasságot, a családhoz való jogot.¹⁰³ A fő és másodlagos célok alapozzák meg a természeti törvény előírásait. Maritain szerint egy fokozatos történelmi erkölcsi tudatosodás folyamatában jelennek meg ezek a természetjogok az erkölcsi lelkiismeret számára, ezek a normává érett természetes célok, melyek erkölcsileg kötelező erővel bírnak.¹⁰⁴ Ezek a természeti törvények elsődleges előírásai. A folyamatban később kerülnek kötelező felismerésre azok a specifikusabb, másodlagos előírások, melyek ugyan általánosak, de a történelmi erkölcsi tudatosodás folyamatában később kerülnek felismerésre, mint kötelező erejű erkölcsi törvények. Ezek nagyrészt az emberi méltóságból, mint priori jogosultságból, az élethez való jogból logikai szükségszerűséggel fakadnak.¹⁰⁵ Az ész hajlamai, az emberiség történelmi tapasztalatain keresztül kristályosodnak ki. A felismerése e hajlamoknak fontos, de a kötelező erőt az ontológiai valóság adja, az emberi természet. A történelmi fejlődés során az emberiség e hajlamokat az emberi természet alapvető céljaival összhangban, mint *helyeset, jogosnak* és *védendőnek* ismerte fel, ezek védelmétől immár nem tekinthet el, mert különben jogsértést valósítana

⁹⁸ Wolfgang WALDSTEIN i.m. 70.p.

⁹⁹ Jn 18,38

¹⁰⁰ FRIVALDSZKY János: Természetjog és emberi jogok. PPKE JÁK, Budapest, 2010. 15.p.

¹⁰¹ U.o. 127.p.

¹⁰² U.o. 27.p.

¹⁰³ U.o. 116.p.

¹⁰⁴ U.o. 117.p.

¹⁰⁵ U.o. 117.p.

meg. Ezek szilárd igazságú kiinduló tételek (premissza), racionális érvelés alapján, szillogisztikus¹⁰⁶ deduktív érveléssel igazolhatóak, ezek alapján az emberi jogok tételei, mint konklúzió jelennek meg. A természeti törvényekből logikailag levezethető a természetjog melyből pozitív jog képződhet.

Vannak azonban kevésbé egyetemes normák, melyek különböző emberi cselekvések, különböző személyek, idők és más körülmények szerint nem mindig érvényesülnek, csak az esetek többségében. Ezek a fejlődő emberiség különböző történelmi korszakához kötődnek. Másodlagos normák.

Az elsődleges természeti törvények (elvek)¹⁰⁷ alól földi jogalkotó semmilyen indokkal nem adhat felmentést.¹⁰⁸ Nem rendelheti el az ártatlanok megkínzását, az abortuszt, az eutanáziát. Ez szembe menne az elsődleges természetes hajlam az *önfenntartás* fő céllal, amiből fakad az *élethez való jog!* Az, hogy nem szabad ölni levezethető abból, hogy rosszat nem szabad tenni! Ide tartozik az emberi *méltósághoz* való jog, *jogalanyisághoz* való jog, *házassághoz* való jog (férfi és nő között).

Az emberi jogok elméleti megalapozása morális jellegű. Az emberi lényegre vonatkozó megállapítások deduktív logikai eredményei az emberi jogok.¹⁰⁹ Ezek nem csak jogok, de jogintézmények is (házasság, család).

A Kr. u. II. században élő görög filozófusok hatást gyakoroltak a római jogászokra. Ennek hatására *Modestinus*¹¹⁰ a házasságot a következőképpen írja le: „A házasság férfi és nő kapcsolata, egész életre szóló szövetség, isteni és emberi jog szerinti szövetség.”¹¹¹ A *divinum ius* (isteni jog) esetében Modestinus mint Ulpianus tanítványa, a természetjogra gondolt.¹¹² A természetjogra, amit Ciceró szerint minden nép követ, mint az isteni gondviselés alkotására tekintettek. Egyes jogfilozófusok megkülönböztetik a *népek jogát* és az mondják, ezek az elvek racionális módon következnek a természeti törvényből.

Jogbölcselek három fokozatát különböztetik meg a normáknak: 1. *Teljesen evidens* (Isten és s felebarát szeretet, tenni kell a jót, kerülni a rosszat); 2. *Meghatározott előírások* (Tízparancsolat, gyilkosság, lopás, rablás, hamis tanúzás tilalmi, önmagukban rosszak); 3. *Előírások melyeket nem mindenki ismer*, a bölcseknek nyilvánvaló, például a Tízparancsolathoz fűzött további előírások, melyek mélyebb morális megfontolást igényelnek. Ilyenek a házasság felbonthatatlansága, az öngyilkosság tilalma, vagy a párbaj tiltása.¹¹³ A házasság felbonthatatlanságának és a házaselek egységének természetjogi alapja az Egyházi Törvénykönyv 1134. kánonjában fellelhető, így fogalmaz a kánon: *Az érvényes házasságból a házastársak között természeténél fogva örökös és kizárólagos kötelek származik...*

7. IGAZSÁGOSság CÍME, ALAPJA ÉS MÉRTÉKE

A jogcím az, amiből a jogosultság ered, amiből született, ami megilleti az emberi személyt. Ami a dolgot (jussát) a személynek tulajdonába rendeli. Nem lehetséges jog semmire, ha nincs ami alapján a jogosultság beáll. Az egyenlődsdi, amely nem veszi figyelembe az emberek közt létező különbségeket, az igazságtalanság egy formája.¹¹⁴ Ezért nem azonos jogcím illet meg valamennyi emberi személyt.

¹⁰⁶ Arisztotelészi szillogizmus:

Ha minden ember (A) halandó (B), és minden görög (C) ember (A), akkor az összes görög (C) halandó (B)

¹⁰⁷ Tízparancsolat

¹⁰⁸ FRIVALDSZKY i.m. 118.p.

¹⁰⁹ U.o. 119.p.

¹¹⁰ Kr. u. 224-244 tűzoltóság prefektus Rómában

¹¹¹ Corpus Iuris Civilis IV, 140.

¹¹² Wolfgang WALDSTEIN i.m. 147.p.

¹¹³ U.o. 134.p.

¹¹⁴ HERVADA i.m. 47.p.

Gyakorlati szempontból az igazság alapja lehet egy szerződés, egy kollektív szerződés, egy kódex, a törvény, ami lefekteti, megállapítja a jogosultságokat, azok mértékét. Ha felmerülnek kétségek ezek alkalmazásában az ügyet a bíróság vagy választott bíróság, illetve mediátor elé lehet vinni. Ezek a fórumok teremtenek lehetőséget arra, hogy az igazság felszínre kerüljön, érvényesülhessen. Az igazságosság munkatársai (bíró, mediátor) azok, akik jogcím szerint megállapítják vagy terelik a megállapodást az igazságosság irányába.

A *Jogalap* azt eredményezi, hogy a személy alanya lehessen egy jognak. Ez az alap alkalmassá teszi az embert arra, hogy bizonyos jogok címzettje lehessen, illetve legyen, de önmagában nem ad jogosultságot.

A személyt megillető jogosultságot *alanyi jognak* nevezzük. Ezek jogszabályokban, természetjogban, szokásjogban, élő jogban (*Ius Gentium*) fellelhető tárgyi jogok.

A *jogcím* azonban feljogosít, megteremti a jogosultságot, jogot adományoz. Az ember képes a magántulajdon birtoklására természete szerint, jogalapja megvan, de amíg nem rendelkezik erre vonatkozó jogcímmel (örökség, munka, adomány, ajándék) nem lesz jogosult azt elnyerni.

A dolog *mértéke* sokféleképpen meghatározható, mennyiségileg, minőségben, értékben. Ennek meghatározását befolyásolja az alany képessége, a jogcíme, joggal való élés előfeltételei, dolog körülhatárolhatósága (anyagi, nem anyagi).

Amennyiben egy *cselekmény* igazságtalanságot okoz, alapvetően *büntetendő* is. Szükségképpen minden igazságtalan aktus természetes módon magában hordozza a büntetés lehetőségét, úgy, hogy a büntető törvényeknek, amelyek a bűn tényét megállapítják, a természetjogban van az alapjuk és erejük. Ugyanakkor nem minden igazságtalan aktust kell emberi törvényekkel büntetni. Van olyan sérelem, amely esetén szükségtelen a büntető aktus a jogorvoslatra egy polgári eljárás keretében kerül sor.

A törvények kötelező *erejét* nem a hatalom tekintélye, a jogalkotó adja elsősorban, hanem az ember természetes céljából ered, azzal azonos vagy nem. Egy jogszabály amennyiben megfelel a természettörvényeknek, annyiban törvény és kötelez, a természettörvénnyel ellentétes törvény (pozitív jogi aktus) a törvény erejétől, természeténél fogva van megfosztva.¹¹⁵

8. VISZONYOK

Két vagy több személy viszonyát tekintjük jogviszonynak a hozzájuk tartozó jogokkal és dolgokkal, amikkel rendelkeznek. Az egyik fél adott esetben rendelkezik jogcímmel, a másik pedig azzal a dologgal, ami jogot alkot, amit a címzettnek ki kell adnia, meg kell tennie. Alapkövetelmény, hogy a személyek egyenlők legyenek, ez az *egyenlőség* emberi méltóságukban rejlik. Ez az egyenlőség nem a társadalmi egyenlőtlenségekben kialakítandó egyenlőség, hanem az egyenlőségnek az a típusa, amely lehetővé teszi két (több) fél közt interakció kiteljesedését, lehetővé teszi a tartozás kifizetését, sértés jóvátételét.

Erre utal a közvetítői törvény is, amikor a felek egyenlőségéről (*egyenrangúságáról*) beszél a közvetítői tevékenységről szóló 2002. évi LV törvény (továbbiakban: Ktv.) 32. § (1) bekezdése, valamint a büntető ügyekben alkalmazható közvetítői tevékenységről szóló 2006. évi CXXIII. törvény 7. § (1) (továbbiakban: Bktv.) bekezdése.

Egyenlőség lehet dolgok közt, személyek közt, jogi elismerésben fennálló egyenlőség minden hátrányos megkülönböztetés elkerülése mellett. A hitelező és a kötelezett egy adott szerződés megkötéséből

¹¹⁵ HERVADA i.m. 173.p.

adódóan, kötelék alapján egyesülnek, mint egyenrangú felek. A polgári *jogegyenlőség* – amely a polgári forradalmak eredményeként rögzült – egyenlő *jogképességet* teremt. Ez az emberi státusz minimális feltétele, ami egyetlen embertől sem vehető el.

A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény 2:1. § (1) bekezdése (továbbiakban: Ptk.) szerint:

Minden ember jogképes: jogai és kötelezettségei lehetnek.

(2) A jogképességet korlátozó jognyilatkozat semmis.

2:2. § [A jogképesség kezdete]

(1) A jogképesség az embert, ha élve születik, fogamzásának időpontjától illeti meg.

Alaptörvény II. cikk

Az emberi méltóság sérthetetlen. Minden embernek joga van az élethez és az emberi méltósághoz, a magzat életét a fogantatástól kezdve védelem illeti meg.

A *különbözőség* azonban egyenlő felek közt is fennáll. Az interszubsztivitás két különböző személy közötti viszony, viszony a másikkal az *alterral*.¹¹⁶ Eltérő és kiegészítő helyzetekben van az egyén. Egyik személy tartozik, a másik követel (hitelező-kötelezett). Ezért az igazságosság viszonyainak különböző osztályait különböztetjük meg.

1. Személyek közti viszonyokban alapvető a *csere-igazságosság*. A javak kicseréléséről szól, ide tartozik az eladás, a bérlet, a kölcsönbeadás. A csere lehetséges kompenzációval, kár megtérítésével, jóvátétellel, elégtétellel. Ezek mind elősegítik az igazságosságot.
2. Az *Osztó igazságosság* alapján a *közösség* a kötelezett az egyénnel szemben. A rész és egész viszonya, egybeolvadása. Az egész kötelezettsége tagjaival szemben. Az egyén meg kell tartsa a másáét, egyedi voltát, nem szabad, hogy felolvadjon a közösségben. Meddig beszélhetünk társadalmi kötelezettségről és meddig egyéni jogokról, ezen közösségen belül? Az Állam védelemben részesíti..., Magyarország biztosítja...,¹¹⁷ mindenkinek joga van...,¹¹⁸ az állam törekszik... olvashatjuk az Alaptörvényben¹¹⁹. A javak és közösségi terhek szétosztásának súlyos felelőssége az államok vállán nyugszik. A dolgok felosztás pillanatától válnak az egyén sajátjává. Az egyénnek joga van ahhoz, hogy megfelelően bánjanak vele, mert ő a közösség javainak és terheinek a címzettje. Hogy mi az egyén terhe és joga az attól függ, hogy mi az, ami őt megilleti, ami neki jár. Az egyenlőség itt az *arányosságban* testesül meg legfőképpen. Egy családban a szülő azonos módon, de arányosan bánik a gyermekeivel, amikor azokat felruházza. A mérettől, nemtől, divattól, márkától függően, de mindegyiket felruházza, gondoskodik róluk. Az arányosság a képességeket, a szükségleteket kell, hogy tükrözze és magában foglalja. A közösség tagjainak különböző típusai jelennek meg, az apa helyzete nem azonos a gyermekével. A helyzetből adódó tisztelet, engedelmség része ezen kapcsolatoknak.

Egy közösség célok mentén szerveződik. Egy építkezés célja a ház, amelyben más a feladata az egyes elemeknek és más az egyes munkásoknak, szakmájuk szerint. A felelősségük különböző, a források különbözőek. A demokratikus választásokon a szavazatok egyelőek, nem a tudás vagy a felelősség alapján összemért arányosságot követi, hanem az egyén helyzetéből indul ki.¹²⁰ A speciális közösségek esetében, például az iskolában jellemzően a tudásszerzés és a tudomány művelése van a központban, ez a cél. Nincs egyenlőség egy felkészült és egy felkészületlen diák között. A számonkérés nem sértheti a hanyag tanulót, mivel hallgató, ezért az megilleti.

¹¹⁶ HERVADA i.m. 52.p.

¹¹⁷ Alaptörvény X. cikk

¹¹⁸ Alaptörvény XIII. cikk

¹¹⁹ Alaptörvény VI. cikk

¹²⁰ Alaptörvény 2. cikk

A képességek és szerepek felosztásában lényeges, hogy képességeihez mérten az őt megillető tisztséget viselhesse az egyén. Itt is a képesség és tehetség (zsenialitás) szerinti arányosság a fontos. Arányosnak kell lennie a közteherviselésnek, nem fizethet tehetős és szegény ugyanannyit. Az is az arányos igazságosság része, hogy aki többet nyújt a közösség számára, az többet is kapjon vissza. A nagycsaládosok adókedvezménye ide sorolható. A szükségletek is fontos tényezők az arányos igazságszolgáltatás körében, ezek a szempontok összhangban kell, hogy álljanak a társadalom céljaival. Hajléktalan ellátás, hátrányos helyzetűek előnyben részesítése. Pozitív diszkrimináció.

3. A *törvényes* igazságszolgáltatás, az egyén kötelezettsége a közösség felé. Ha abból indulunk ki, hogy javai a közösségnek vannak, amennyiben az tényleges közösség, a tagjai hozzájárultak létezéséhez a közös cél elérése érdekében, erre szerződtek egymással. A közösség elsődleges célja a közjó megteremtése lesz. A közjó szolgálata teremti meg a közösség jogát tagjaival szemben. Amivel az egyén a közösségnek tartozik, az az ő hozzájárulása a közjóhoz¹²¹. Az igazságosság követelménye a közjó szolgáltatásban teljesedik ki kötelező lesz ezen fáradoznia a közösségnek, mert a tagok felé ezzel tartozik. Amik ezt a kötelezettséget szabályozzák azok a törvények úgy a közösség, mint a tagjai vonatkozásában is érvényesek. A törvény be nem tartása által sérül az egész közösség java, és egyben az egyén sérelme is megvalósul. Az egyenlőség abban áll, hogy minden egyes szereplőnek meg kell tartania a rá vonatkozó törvényeket és azok alapján felelősségre is vonható, szankcionálható. A törvény betartása által előnyösebb helyzetbe kerülhetünk, a normaszegés esetén számolhatunk azzal, hogy joghátrány ér bennünket.

Az emberi viszonyok észszerű rendszerének kialakítására a *jogviszony* fogalmát használjuk. A magánélethelyzetek jogi rendjét a kiragadott élethelyzeteket, viszonykapcsolatokat az egyes jogintézmények szabályozzák. Egyes élethelyzetek, például az élettársi kapcsolat, gyermek-szülő kapcsolat, fogadás, szülés, öröklés, halál, vagyoni helyzetek, emberi cselekmények, sérelmek – ezekre mind reagál a magánjog, ezeket jogi helyzeteknek nevezzük.

Két csoportra oszthatóak ezek a *jogi helyzetek*.

1. Személyállapotok, státuszok. Ezek alapján lehetőségünk van, *képesek* vagyunk jogosultságok megszerzésére, jogok és kötelezettségek *alanyai* lehetünk *személyünkben*. Ilyen képességek a *cselekvőképesség*, jognyilatkozatokat tehetünk érvényesen, dönthetünk. *Vétőképesség* esetén az egyént a konkrét élethelyzetben a deliktuális felelősség körében a károkozót tette következményeinek viselésére kötelezi a jog. A vétőképességből eredően a belátási képesség birtokában lévő személyt, aki felismeri tette következményeit, magatartása kártérítésre kötelezi. *Ítélnőképességről* a magánjogi jogviszonyok esetében beszélhetünk, a személyek állapota, a gyermek véleményének kikérése kapcsán. Ítélnőképességet befolyásolhatja a gyermekkor, testi vagy szellemi egészség, állampolgárság, hozzátartozói minőség.
2. Több *személy* kapcsolatát, kölcsönös helyzetüket nevezzük *jogviszonyoknak*. Az összetett, vagyis egy jogviszonyra vonatkozó jogszabályok összességét pedig *jogintézménynek* hívjuk. A jogi parancs csak személyekhez szólhat, ők az alanyok. A személyek közti viszony mindig egy meghatározott tárgyra vonatkozik és irányul. Ezek a helyzetek a szereplők sajátosságánál fogva, alanyi jogokat hordoznak (kötelezettségek, felelősség, elvárások, jogosultságok). A jogviszonyok *tárgya* az az érdek, amelynek védelmére és céljából maga a jogviszony létrejön. Amire a jogviszony vonatkozik, amit az elérendő cél. A jogviszony *tartalma* alatt alanyi jogokat, és a velük szemben álló kötelezettségeket értjük.

¹²¹ HERVADA i.m. 63.p.

9. MÉLTÁNYOSSÁG

Az *önuralom* szavunk mély értelmet takar. Az *uralom* a képesség aktusa, az ember személyi körülményein alapul. Az uralom egy viszony. Abban van a probléma, hogy ebben a viszonyban a dolgok fölötti rendelkezési képesség, az uralom hogyan valósulhat meg. Minden ember önmagát birtokolja, nem tud ugyanolyan ontológiai alapon mást birtokolni. Ennek teljességét befolyásolhatják betegségek vagy fogyatékoságok. Azonban ez az önuralom saját méltóságunk és létünk megkülönböztetett jele. Az emberi személyt a saját léte feletti uralom vezérli. Uralom élete felett, fizikai szellemi integritása felett, gondolatai felett. Az embert ezen túlmenően saját céljai elérése iránt is uralom vezérli. Szeretné uralni elsősorban azokat a dolgokat, amik által célját elérheti, azokat a még uratlan dolgokat, amik rendelkezésére állnak, amiket az univerzumban talál.¹²² Ha az ember uralma alá vonta a dolgot, az sajátja lett, az a személye kiteljesedésévé vált, az övé, ettől kezdve neki jár. Ezzel lesz a személy a jog alapja, ontológiailag magában foglalja az ember az eltulajdonítás képességét. Ebben az értelemben a dolgok rossz elosztása az ember személyét sérti és igazságtalan.

Az erő jog nélkül erőszak. A nyers erő mindig igazságtalan. Azok tévedése, akik a jog alapját az erőbe helyezték, súlyos bűnöket követtek el és felelősek azok következményeiért. Az embert személyében sértették. Hitler tévedése abban állt, hogy a jogot használta és kötelezőnek vélte általa elnyomni az alantasnak vélteket és gyengéket. Alárendeltté akarta őket tenni.¹²³

Az igazságosság nem elszigetelt az emberi viszonyok tekintetében, nem mindig az igazságosság jelenik meg előttünk, vannak más kötelezettségek, amelyek más erények tárgyát képezik. A *szolidaritás*, a kölcsönös *szeretet*, a *könnyörület* erények, újabb kötelezettségeket szülnék, melyekkel összhangban kell állnia az igazságosságnak. „A méltányosság és más erények megédesítik az igazságosságot” – írja Hervada¹²⁴ A méltányosság mérsékli a kötelező erőt, kiegyenlíti a jogot. A mérséklés körébe tartozik, amikor egy büntetéstől eltekintünk, megbocsátunk, haladékot adunk egy tartozásra. A törvény nem lehet kötelező, ha azzal valakinek ártunk, csupán azért, hogy fájdalmat és szenvedést okozzunk, ez ellentétes a jog alapvető elvével: Tedd a jót, kerülj a rosszat!

Senki sem köteles a lehetetlenre. Előfordul, hogy a jog nem teljesedik be némely esetben, az igazságosság csorbát szenved, de egy *méltányos kompenzáció* ilyen esetben is kielégítő megoldásként szolgálhat. Egy emberölést nem lehet igazságos módon helyrehozni, az áldozatot az elkövető nem tudja visszaadni hozzátartozóinak. Vannak javak, melyek egymáshoz nem mérhetőek. Ezért egy gyilkosságból nem származhat igazságosság semmilyen kötelezettsége, lehetetlen hogy akár pénzben kielégíthető legyen egy emberélet elvesztése. A lehetetlent azonban jogos *elégtétel* helyettesítheti, egy méltányos kompenzáció. Az igazságosság kötelezettségét eltörli a méltányos kompenzáció, de az igazságosság kötelezettségét nem semmisíti meg!¹²⁵

A *méltányosság* ugyanúgy része az igazságszolgáltatásnak, mint az igazság és jog érvényre juttatása. A Kivonulás könyvében¹²⁶ olvashatunk olyan utasításokat, melyek az irgalmasságra és könnyöretre utalnak, amelyek eltérést engednek az igazságos ítélet alól.

Az *angolszász* jogterületen az *equity* a méltányosság jogintézménye. Az equity-nek a common law-val szemben körülbelül ugyanaz a jelentősége, mint a római jogban a *ius honorariumnak*, a praetori jognak a *ius civile*-vel szemben. Az equity a *kancellári bíróság*, a Court of Chancery részéről alkalmazott *case law*. Eredetét annak köszönheti, hogy az idő folyamán a *common law* formalizmusával, nehézkességével,

¹²² Ter 1,28

¹²³ HERVADA i.m. 68.p.

¹²⁴ HERVADA i.m. 70.p.

¹²⁵ HERVADA i.m. 72.p.

¹²⁶ Kiv 22,20-26

merevségével már nem felelt meg a rugalmas jogalkalmazás, a méltányosság követelményeinek. Ezért a jogkereső felek a bíróságok döntései ellen a királyhoz fordultak jogorvoslatért, a király pedig a kérvények elbírálásával a kancellárt bízta meg. Mivel a kancellár általában nem volt jogász, döntését nem a jogi érvelésre, hanem lelkiismeretére, élettapasztalataira, belső meggyőződésére alapozta. Így az idők folyamán a kancellária bíróságán a különleges jogintézményeknek egész sora alakult ki, amelyek külön zárt jogrendszert alkottak.

A méltányosság a jogban értéknormát kifejező elv, alapvetően erkölcsi töltetű.¹²⁷ A megmerevedett jogot az életviszonyokban hajlékonyá teszi, alkalmazhatóságát segíti. Az úgynevezett *méltányossági felelősség* szabályát átvette a polgári törvénykönyv is, ez a jogintézmény a gazdag károkozó felelősségét és elmarasztalását tette lehetővé akkor is, ha az a károkozásban nem volt vétkes, ugyanakkor teherbíró képessége lehetővé tette a kár megtérítését. Ezt a szabályt a hatályos Ptk. 6:545. §-a továbbvitte a vétőképtelen esetében is van (lehet) következménye a károkozásnak. Továbbá a Ptk. 6:522. §-a szerint a bíróság különös méltánylást érdemlő körülmények fennállása esetén a kártérítés mértékét a teljes kárnál alacsonyabb összegben is meghatározhatja. A családok védelme körében a Ptk. 4:4. §-a így rendelkezik: A családi jogviszonyokat méltányosan, és az érdekei érvényesítésében gyengébb fél védelmét figyelembe véve kell rendezni.

10. IGAZSÁGTALAN ÉS IGAZSÁGTALANSÁG

Az elválasztás, a *megkülönböztetés* tudománya olyan erény, amely a kiművelt ember sajátja. Szent Pál írja: „Vizsgáljatok felül mindent, a jót tartásotok meg. Mindenféle rossztól óvakodjatok.”¹²⁸ Az igazság a megismerés révén juthat felszínre. Nem lehet megspórolni a munkát, az igazság megismerése kötelezi az embert. Martin Heidegger szerint az igazság módja a mű *mű-léte*, az önazonosság.

*„Mindenkít, aki gonoszat művel, utolér a kín és a gyötirelem, elsősorban a zsidót, azután a pogányt. S dicsőség, tisztelet és békeesség vár mindenkire, aki jót tesz, elsősorban a zsidóra, azután a pogányra. Isten ugyanis személyválogatás nélkül ítél. Az, aki úgy vétkezett, hogy a törvény nem kötelezte, a törvény nélkül vész el, aki pedig a törvénynek alávetve vétkezett, a törvény alapján nyeri el ítéletét, mert Isten szemében a törvénynek nem a hallgatója válik igazsá, hanem a megtartója igazul meg. Amikor a pogány törvény híján a természet szavára jár el a törvény szerint, törvény híján saját magának a törvénye. Ezzel igazolja, hogy a törvényszabta cselekedet a **szívébe van írva**. Erről lelkiismerete tanúskodik és öntétele, amely hol vádolja, hol menti majd azon a napon, amelyen evangéliumom szerint Isten Jézus Krisztus által ítélkezik az emberek rejtett dolgai fölött. De ha te zsidónak mondod magad, és a törvényre támaszkodol, és az Istennel dicsékszel, ismered is akarátát és ki tudod választani a jobbat, mert a törvény megtanított rá. Ha a vakok vezetőjének, a sötétben élők világosságának, a tudatlanok tanítójának, a kiskoriának mesterének tartod magad, ha a törvényben megkaptad a megismerés és igazság fogalmát, ha mást tanítasz, magadat miért nem tanítod? Azt hirdeted: ne lopj, s magad lopsz? Azt mondod: ne törj házasságot, s magad házasságot törsz? Utálsz a bálványokat, és templomrablást követesz el? Kérkedsz a törvénnyel, és törvényszegéssel gyalázod az Istent? Valóban: miattatok káromolják Isten nevét a pogányok, ahogy írva van.”¹²⁹*

A fenti szentírási szakasz Szent Pálnak egy igen jelentős írása a törvényről, annak eredetéről és kötelező erejéről, valamint annak betartásáról. Kimondja, hogy a törvény nem ismerete nem mentesít, akik ismerik (zsidók) és akik nem ismerik (pogányok), azokra egyaránt vonatkozik. A zsidók a

¹²⁷ LÁBADY i.m. 108.p.

¹²⁸ 1Tesz 5,21-22

¹²⁹ Rom 2,9-24

kinyilatkoztatásból egy erősebb normatív renddel rendelkeznek jogi ismeretük kiműveltebb, miáltal felelőségük is nagyobb. A pogányok azért nem mentesülhetnek a törvény alól, mert az a szívükbe van írva, a természet törvényét az ész fel tudja ismerni és lelkiismeretben rögzíti, követi azt. Konkrétan az élethez való jog nem abban áll, hogy elismerem-e vagy sem létezését. Az élethez való jog nem lehet pusztán egy pozitív törvényi rendelkezés, amit ha egy jogalkotó úgy dönt, hogy eltöröl vagy megváltoztat mától kezdve nem érvényes. Ezáltal az emberölés legális lenne. A pozitív törvények előtt létezett a jog (természetjog), a jog nem előzheti meg az igazságosságot. A jog nem lehet pusztán a társadalom, vagy az uralkodó (törvényhozó) kedve szerinti aktuális rendelkezés, nem válhat annak eszközévé.

Az igazságtalanságot jegyei alapján tudjuk felismerni. A léleknek az a habitusa, amely a személyt a másik ember megkárosítására jogainak tiprására vezeti rá. Az igazságtalan az, ami ellentétes a joggal, a zsarnokságra és erőszakra vezet. Az erő csak egy esetben elfogadható, amikor azt a célt szolgálja, hogy megvédjük a másik jogos érdekét. Az önkéntes normakövetés az erkölcsi szabályok és a polgári lét szabályaira jellemző. A jog egy mellékterméke a kényszer, erő a normakövetés kikényszerítésére, csak a jogos cél elérése érdekében indokolt és elfogadott, de ebben az esetben is a normarendszer és az emberi méltóság tiszteletben tartása mellett (eljárási szabályok, ártatlanság védelme) indokolt.

Az igazságtalanság jellemzően a jog tagadásában áll a jog megsértésében (iniuria)¹³⁰. Az igazságtalanság jellemzően az emberek között létezhet csupán. Ha éheznek az emberek, az azért lehetséges, mert a dolgok (javak) elosztása igazságtalan. Ha más az oka, például klímaváltozás, az nem az igazságtalanság keretei közt történik.¹³¹

Ha valaki tévedésből, figyelmetlenségéből cselekszik, nincs szándékában más megkárosítása, ebben az esetben nem beszélhetünk szándékosságról, csupán *materiális igazságtalanságról*. A szándékosság¹³² és gondatlanság¹³³ kérdését a polgári és büntetőjogi szabályok részletesen taglalják.

A polgári jogban az elvárt magatartás¹³⁴ objektív alapú. *Felróhatóság* alapelve¹³⁵, hogy az ember nem tesz mással olyat, amit magának sem kíván. A vétkességnek két fő alakja van, a szándékosság és a gondatlanság. A szándékosság fogalma a polgárjogban a jogellenes eredmény bekövetkezésére irányuló akarat (dolus). Beszélhetünk *direkt* szándékról vagy *egyenes* (dolus directus) szándékról, amikor az elkövető látja előre és kívánja magatartása következményeit, és *eshetőleges* (dolus eventualis) szándékról, amikor az elkövető ugyan előre látja magatartása következményeit, de nem kívánja azokat, hanem azokba belenyugszik. *Formális igazságtalanság*¹³⁶, mások jogai ellen tevékenykedik direkt módon. Szándékosság minősített esetei a polgári- és büntetőjogban a csalárd, a fondorlatos és az aljas szándék. A bűnnek (culpa) célzatosnak kell lennie. Ez egyaránt érvényes a büntető és a polgári szabályozásra.

A büntetőügyben a szándékosság és gondatlanság tényállása a következő: Btk. 7. § Szándékosan követi el a bűncselekményt, aki cselekményének következményeit kívánja, vagy e következményekbe belenyugszik. Btk. 8. § Gondatlanságból követi el a bűncselekményt, aki előre látja cselekményének lehetséges következményeit, de könnyelműen bízik azok elmaradásában, vagy cselekménye lehetséges következményeit azért nem látja előre, mert a tőle elvárható figyelmet vagy körültekintést elmulasztja.

¹³⁰ Ptk. 6:520. §

¹³¹ HERVADA i.m. 74.p.

¹³² Btk. 7. §

¹³³ Btk. 8. §

¹³⁴ Ptk. 1:4. §

¹³⁵ Ptk. 6:519. §

¹³⁶ HERVADA i.m. 75.p.

Büntetőügyben megkülönböztetünk kétféle gondatlanságot a *luxúriát* és *negligentiát*. *Tudatos* gondatlanság esetén az elkövető előre látja magatartása lehetséges következményeit, de könnyelműen bíz az elmaradásában. Könnyelműen az elkövető akkor bizakodhat a cselekménye lehetséges következményeinek elmaradásában, ha ez valamilyen tényre, tapasztalatra alapozható. *Hanyagság* esetén az elkövetői nem tanúsítja a tőle elvárható figyelmet vagy körültekintést, utánajárást ezért nem látja előre cselekménye lehetséges következményeit.

Polgári jogban a gondatlanság alatt az *elvárható gondosság* elmulasztását értjük. A gondatlanságnak különböző fokozatai vannak. *Culpa lata* (enyhe) és a *culpa levis* (enyhe) tettek között a rómaiak is különbséget tettek. Később kiegészült a *levissima* (alig-vétkesség) fogalmával, amit a magyar jogtudós *Grosschmid* Béni a 'vétkesség leheletének' nevez¹³⁷.

A *formális* igazságtalanságnak következménye a büntethetőség. A *materiális* igazságtalanság esetében az elkövető (károkozó) nem lesz büntethető, mert tette nélkülözi a bűnelkövetés szándékát, tette nem volt szabad, illetve beszámítható. Büntetőjogban ezt nevezzük büntethetőséget kizáró okoknak.¹³⁸ Ha nincs jogsérelem, nincs igazságtalanság. A materiális igazságtalanság azonban megteremtheti a *helyreállítás* kötelezettségét egyes esetekben. Az *objektív felelősség* helyrehozatalt vagy kompenzációt hivatott szolgálni függetlenül attól, hogy milyen lelkiállattal és szándéktól vezérelve követték el a cselekményt (delictum). Függetlenül attól, hogy az elkövető szabadon tevékenykedett vagy tévedésből, vagy esetlegesen valamilyen betegség (örült) hatása alatt. Az objektív felelősség csak akkor vehető figyelembe, ha nem tekintjük az elkövetőt, csupán magát a kár bekövetkeztét, illetve azt a személyt, aki kárt szenvedett. Erre példa a polgári jogban van a személyiségi jogok megsértése körében, az ilyen esetben is jár a *sérelemdíj*¹³⁹, és elégséges a jogsértés tényét bizonyítani. Amennyiben figyelembe vesszük az elkövető szubjektív oldalát, és az kizárja a bűnösséget, abban az esetben nem várható el a kompenzáció.

Ha nincs igazságtalanság, materiális vagy formális, nincs lehetőség a helyreállításra. A *károkozás*¹⁴⁰ esetében a dolgokban vagy a személy tekintetében történik sérelem. Minden kár jogellenes, azonban van kivétel, amint azt fentebb részleteztük, illetve előfordulhat, hogy a károkozás nem lesz jogellenes, amennyiben azt jogszabály megengedi. Ebben az esetben azonban a *kártalanítás* kötelező.¹⁴¹

Pusztán igazságtalan szándék nem sérti a jogot. Ha nincs külsőleg megnyilatkozott tett és kár, nem történik jogtalanság. Azonban a katolikus szertartás bünbánati cselekménye¹⁴² kapcsán a hívők megvalljuk a gondolatban elkövetett vétkességeket is. (...*sokszor és sokat vétkeztem gondolattal, szóval, cselekedettel és mulasztással. Én vétkem, én vétkem, én igen nagy vétkem!*...) Egy bűncselekmény elkövetésének egyszerű javaslata nem bűncselekmény, de lehet erkölcstelen dolog.¹⁴³ „*Quod non vetat lex, hoc vetat fieri pudor.*” „*Amit nem tilt a törvény, azt tiltja a tisztesség.*” (Seneca)

Nem követnek el igazságtalanságot azzal szemben, aki *egyért* azzal, hogy a jogát megsértsék. Beleegyeznek a sérelem okozásába. A beleegyezésnek szabadnak kell lennie. Aki engedi, hogy tőle elvegyék a vagyonát, az nem léphet fel a sértett jogával a kártérítés érdekében. Olyan jogokra vonatkozhat kizárólag, amelyekről le lehet mondani. Azokról a jogokról, melyekről nem mondhatunk le, például az emberi életéről, ott nem állhat fenn a beleegyezés helyénvalósága. Büntetőjogilag is szankcionálandó például az asszisztált öngyilkosság.¹⁴⁴ Egyes társadalmakban az asszisztált eutanázia

¹³⁷ LÁBADY i.m. 216.p.

¹³⁸ Btk. 15. §

¹³⁹ Ptk. 2:52. §

¹⁴⁰ Ptk. 6:519. §

¹⁴¹ Ptk. 6:520. §

¹⁴² Confiteor

¹⁴³ HERVADA i.m. 77.p.

¹⁴⁴ Btk. 162. §

engedélyezett. Bár a pozitív jog erre lehetőséget biztosít, azonban természetjogiilag ez a jog nem létező.¹⁴⁵ Ha valaki önmagát károsodásnak veti alá, például a szentek körében szokásban volt vezeklővet¹⁴⁶ visel, azonosul saját bűnével, ezt egy magasabb cél érdekében teszi. Amennyiben az adós tartozását nem fizeti, amikor az esedékessé válik, vele szemben a hitelező jogosan felléphet. A hitelező megfoszthatja javaitól, ez a megfosztás nem lesz igazságtalan. A zálogjog¹⁴⁷ esetén hasonló jogi helyzet áll fenn.

11. RESTITUTIO, KOMPENZÁCIÓ

Az előbbi állapotba való visszahelyezés (*restitutio in integrum*) jogintézmény révén a természetes méltányosság érdekében az erre illetékes bíró visszaállítja a feleknek az ítélethozatal (jogsértés) előtti jogállását.¹⁴⁸ Az igazságtalan sérelem orvoslása érdekében létrejött a helyreállításhoz való jog. *Helyreállítani* annyit, mint a maga eredeti állapotában, feltételeiben visszahozni azt, ami elveszett vagy károsodott a jogsértés révén. Visszatéríteni az eredeti gazdának azt, amitől az igazságtalanság megfosztotta. A helyreállítás magának a jognak a természetéből származik, kötelezettséget keletkeztet a jogsértő oldalán és igényt támaszt a sértett (károsodott) félben. Vissza kell állítani az eredeti helyébe a jog érvényesülését. Akit megfosztottak attól, ami az övé, annak jogos igénye merül fel a jogfosztás helyreállítására.

A *helyreállító igazságszolgáltatás* sok szempontból eltér a büntető igazságszolgáltatás hagyományos elveitől. Az egyik ilyen markáns eltérés a bűncselekmény értelmezésében van. Az a szemlélet, miszerint a bűncselekmény sérti az állami rendet (társadalomra veszélyes), jellemzően a büntető igazságszolgáltatás szemlélete. Ettől eltérő módon a helyreállító igazságszolgáltatás úgy véli, hogy a bűncselekmény egy konfliktus, egy válsághelyzet, melyet az érintett személyek közt kell feloldani, orvosolni.¹⁴⁹ A cél érdekében a feleken kívül bevonja azokat a szervezeteket és személyeket, hivatásrendeket és szakembereket, akik a közös eszmecsere és cselekvések keretében együtt dolgozzák ki a bűncselekmény által okozott sérelem helyreállítását célzó megállapodást, a jóvátétel módját és tartalmát. A felek maguk személyesen járnak el, az eljárás során a sértett képviseli saját érdekeit és nem az ügyész. A büntetések elsődleges célja a megtorlás és elrettentés. A helyreállító szemlélet lényege abban keresendő, hogy mi az áldozatok szükséglete, és milyen módon lehetséges ezeket kielégíteni a bűncselekmény okozta kár helyreállítása érdekében.¹⁵⁰

Európában különböző módon illesztették be a resztoratív szemléletet a jogrendszerekbe. A *beágyazott* rendszerek esetében a büntetőeljárás alternatívája lehet a resztoratív módszer alkalmazása. Itt nincs szükség a továbbiakban a büntetőeljárás lefolytatására, mert az eljárás azt kiváltja. Egy egységes szervezet látja el a feladatot. A magyar jogszabályok alapján ezt a pártfogó felügyelői szolgálat végzi.

A *részben beágyazott* rendszer esetén az eredményes kimenetelű eljárás csupán részben befolyásolja az eljárás kimenetelét, de azt nem váltja ki. Például amikor a bíró döntése során büntetés enyhítése körében veszi figyelembe a felek megállapodását.

¹⁴⁵ HERVADA i.m. 86.p.

¹⁴⁶ Cilicium: durva szövetből készült ing, szögekkel kivert öv vagy lánc. A vezeklés egyik eszköze, a bűnökre emlékeztet. (Jób 42,6)

¹⁴⁷ Ptk. 5:86. §

¹⁴⁸ Magyar Katolikus Lexikon „E”

¹⁴⁹ KISS i.m. 247-249.

¹⁵⁰ Prof. Em. Dr. Lode WALGRAVE: Lehetőségek és főbb kérdések a helyreállító igazságszolgáltatással kapcsolatban. In: GÖNCZÖL Katalin: *A helyreállító igazságszolgáltatás európai jó gyakorlatai a büntetőeljárásban*. Budapest, Igazságügyi és Rendészeti Minisztérium, 2010., 29-43.

A *független resztoratív programok* az igazságszolgáltatás rendszeréhez csak érintőlegesen kapcsolódnak. Nincsenek arra befolyással, jelképes szerepük van. Főként súlyosabb bűncselekmények esetében alkalmazzák, ahol a konfliktus és a lelki sérülések kezelése a cél. Az elkövetett bűncselekmény okozta lelki vívódás és annak feldolgozása lehet ennek tárgya. A büntetés-végrehajtási intézetekben végzett mediáció és konferenciamodellek ide sorolhatóak, ebben a körben is fontos szerepet kaphat a sértett bevonása, amennyiben erre nyitott. Ennek a gyakorlatnak leginkább a reintegráció körében van jelentősége. A helyreállító szemlélet több megvalósítási modell keretében érvényesülhet. Ezeket a modelleket az különbözteti meg leginkább egymástól, hogy ki szervezi, ki vezeti a megbeszéléseket, milyen konfliktus típusokra fókuszálnak; valamint, hogy az eljárás a békéltetés, a mediáció vagy konferencia típusú módszertant alkalmazza.

Az úgynevezett formális resztoratív módszerek közé tartozik a mediáció és a konferencia modell. Az előbbi intézményesült a büntetőeljárásban és alkalmazása jelenleg is bevett a közvetítői eljárások során. A mediáció a *diverzió* része lett, és mint ilyen, eszköze a büntetőeljárásnak, annak szerves eszköze. A konferenciamodell jellegzetességéből adódóan is, inkább a büntetés-végrehajtásban alkalmazott módszer. Valamennyi modell közös alapja a bűncselekmény beismerése és a tények tisztázása. Az eljárások sajátos eleme az érzelmek és érdekek ütköztetése és ezek kifejezése, megegyezésre és előremutató jóvátételre irányuló együttes szándék, továbbá a személyes jelenlét és az aktív részvétel.

Az egyik ismert modell a *mediáció*, sokak szerint egyidős az emberiséggel. Ezt a modellt javasolja az Európa Tanács¹⁵¹ ajánlása is. Az ajánlás kiemeli, hogy a mediáció színtere egy lehetőség arra nézve, hogy a felek megegyezéssel állítsák helyre a megsértett jogrendet. A mediáció biztosítja, hogy a felek elmondhassák formai kötöttségeken kívül, hogy hogyan érintette őket a cselekmény. A kölcsönös megértést szolgálja a sértett és elkövető között. A felek együttes jelenléte¹⁵² az eljárás egyik sajátos eleme. A mediáció módszertana ugyanakkor ismeri az úgynevezett *sétáló mediáció* módszerét. Ez a módszer akkor alkalmazható, ha a felek közt lévő földrajzi távolság miatt, nehezen oldható meg az azonos helyszínen való együttes megjelenés. A jogszabály lehetőséget ad az ilyen megállapodások megkötésére is. A Bktv. 11. § (4) bekezdése szerint ilyenkor közreműködő közvetítő bevonásával valósul meg az egyeztetés.

A *konferenciamodell*, a közösség átformálását szolgáló szélesebb körben bevezetett módszer, melyet kezdetben főként fiatalok bűnelkövetők esetében alkalmaztak.¹⁵³ A bírósági eljárás kiváltását célozza. A konferenciába bevonandók köre igen tág. Az elkövetőn és a sértetten kívül a család, a segítők, a szakemberek, a hatóságok képviselői egyaránt részt vesznek a megbeszéléseken. A közösség egyik módszertani elve, hogy első körben rosszállását fejezi ki a terhelt viselkedésével kapcsolatosan. Hangsúlyos a múltbeli konfliktusok elemzése és összefüggéseinek feltárása. Az érzelmek fontos szerepet kapnak mindvégig a folyamat során. Az úgynevezett *reintegratív szégyen* elmélet szerint a terheltben a közösség hatásának köszönhetően, beindulhatnak olyan folyamatok, melyek a bűnismétlés ellen hatnak. A közösség egyben kifejezi gondoskodását és támogatását annak érdekében, hogy az elkövető szocializációja, ennek köszönhetően integrációja sikeres lehessen. A családi döntéshozó csoportkonferenciát, főként a szabadságvesztés büntetésből való szabadulást megelőzően szokás alkalmazni. Itt a vezetőt facilitátornak nevezik. Feladata, hogy elősegítse a felek, valamint a meghívott segítők és támogatók közti kommunikációt.

¹⁵¹ Európa Tanács R (99) 19. számú Miniszteri ajánlása a mediáció alkalmazásáról büntetőjogi ügyekben. 1999.

¹⁵² Bktv. 11. § (1)

¹⁵³ Dominic KELLY: Helyreállító igazságszolgáltatási gyakorlatok és fiatalok elkövetők Írországból. In: GÖNCZÖL Katalin, *A helyreállító igazságszolgáltatás európai jó gyakorlatai a büntetőeljárásban*. Budapest, Igazságügyi és Rendészeti Minisztérium, 2010., 161-164.

A *körmodell*¹⁵⁴ a törzsi szokásokból fejlődött. A törzsi szabályok szerint, ha valakit sérelem ért, először az elkövetőhöz fordult, majd ha ez nem vezetett eredményre, a köztiszteletben álló személyek közösségébe folyamodott. A modell megértéséhez nem kell a törzsi világ távoli elméleteit kutatnunk. A keresztény eszmeiség és kultúra ugyancsak ismeri a konfliktuskezelésnek ezt a módját, amit a történelem során számos alkalommal a Szentszéki diplomácia alkalmazott. Máté evangéliuma módszertani részletekbe menően kifejti a keresztény békítő szemléletet. „*Ha testvéred megbántott, menj, és figyelmeztess négy szemközti. Ha hallgat rád, megnyered testvéredet. Ha nem hallgat rád, vigyél magaddal egy vagy két másik embert, hogy két vagy három tanú bizonyítsa a dolgot. Ha ezekre sem hallgat, jelentsd az egyháznak. Bizony mondom nektek: amit megkötök a földön, a mennyben is meg lesz kötve, s amit feloldok a földön, a mennyben is fel lesz oldva.*”¹⁵⁵ Az idézett szakaszban a fokozatosság elve, valamint az elkövető és sértett kapcsolata kimerítően bemutatásra kerül. Egy másik fordításban a *megbántott* helyett a *vétkezik* kifejezés szerepel. Az evangélista által felvázolt mintában, az elkövető egy egyre kiterjedtebb közösség erejét felhasználva, lehetőséget kap a reintegrációra, a sértett pedig ugyanebben a körben a közösség által kap támogatást az igazság bizonyítására, és a jóvátételre. A közösség a körmodellekben minél szélesebb, annál sokrétűbb és kimerítőbb segítséget jelent mindkét félnek. A körmodell többféle kört ismer. Beszélő-, ítélő-, gyógyító-, konfliktuskezelő-, ünneplő köröket, de leginkább a *'békítő kör'* terjedt el.¹⁵⁶ A módszer nagyobb közösségek konfliktusainak, problémáinak megoldására szolgál. Az igazságszolgáltatás szervei és más társszervek, érintett társadalmi szereplők is bevonhatók a körbe. A cél egy tiszteletteljes társaság megalkotása, melyben bíró, védő és vádló, segítő, hivatalnok, önkormányzati tisztviselő, barát szintén részt vehet. A Bktv. 7. § (7)-(8) bekezdései lehetővé teszik támogatók, családtagok és más közreműködők bekapcsolását az eljárásba. A közvetítő is bevonhat támogatókat, ha részvételük várhatóan a megállapodást elősegíti. A békítő kör egy körrituálét használ, melynek befejezéseként konszenzusos megegyezés jön létre. Azáltal, hogy a hagyományos büntetőeljárás szereplőit is bevonja a megoldást keresők körébe, egy olyan szakmai és egyben támogatói közeget hoz létre, melyben nagyobb eséllyel születik elfogadható egyezség. Együtt határozzák meg a szükséges lépéseket a bűnismétlés elkerülése érdekében. A modell egyik erőssége a kölcsönös tiszteletre és megbecsülésre épülő kommunikáció.¹⁵⁷ A módszer alkalmazására a közvetítői eljárás keretein belül is lehetőség van. A Be. és a Bktv. is nyit más resztoratív technikák irányában azáltal, hogy nem korlátozza az eljárást csupán egy módszer alkalmazására.

A *kompensáció* fogalma akkor kerül elő, amikor a sérelem vagy a kár helyreállítása ellehetetlenül. Ez egy helyettesítő eszköz, ami azt a célt szolgálja, hogy az elveszett vagy megsérült javakkal azonos, vagy hasonló értékű javakat adjunk annak, akit az igazságtalanság ért. Az igazságos kártérítés megköveteli az egyenjogúságot, egyenértékűséget. Amikor az egyenértékűség lehetetlen, akkor a *méltányos kompensáció* lép a helyébe. Ugyanis lehetetlent nem lehet senkitől sem követelni, a kötelezettség megszűnik.¹⁵⁸

12. ZSINÓRMÉRTÉK

Mi lehet mérték? Mondhatjuk azt, hogy a törvény. A Királyi Kúria 1861-ben kimondta, hogy az Ideiglenes Törvénykezési Szabályok mint *'állandó zsinórmérték'* követendő, melyek a gyakorlatban

¹⁵⁴ FELLEGI i.m. 50. p.

¹⁵⁵ Szentírás i.m. Mt. 18,15-18.

¹⁵⁶ BARABÁS – WINDT i.m. 185.

¹⁵⁷ Borbála FELLEGI and Dóra SZEGŐ: *Handbook for Facilitating Peacemaking Circles*. https://www.foresee.hu/uploads/tx_abdownloads/files/peacemaking_circle_handbook.pdf

¹⁵⁸ HERVADA i.m. 79.p.

gyökeret verő szabályokból állnak, mint írott szokásjog.¹⁵⁹ Az írott törvény nem örök. Érvényessége, hatálya, és az illetékesség befolyásolják annak kötelező erejét, érvényességét, érvényesíthetőségét. Amikor *Káin* megölte *Ábelt*¹⁶⁰ nem voltak büntető törvénykönyvek, Mózes törvényei sem voltak ismertek, mégis bűnös cselekedetnek számított az, amit elkövetett. Mi alapján? Ha a pozitív jogi rendelkezéseket vesszük alapul, azok is tartalmaznak úgynevezett generálklauzulákat, dogmatikai alapelveket, természetjogi forrásokat. Ezek szolgáltatják az írott jog háttérét, forrását.

Az emberi tetteknek világos következményei vannak, ha nem tartjuk be a természeti törvényt, annak ontológiai¹⁶¹ következményei lesznek az egyén és a társadalom számára is. A fizikai törvények megsértése károkat okoz; betegséget vagy olykor halált. A természeti törvények megsértése az embert alacsonyítja le, a társadalom elembertelenedésének a folyamatát indítja el.¹⁶² Az ember aljassá válik a másik ember vonatkozásában, zűrzavart kelt. A csalás a társadalmat széttagozza, a válás meggyengíti a családokat, az engedékenységek és szabadosság erőszakot generál, az igazságtalanul elosztott javak szegénységet és emberhez méltatlan életet, éhínséget okoznak. A természeti törvények észszerű törvények összessége, amelyek az ember egy sajátos célja felé történő irányulásnak vagy természetes hajlamainak rendjét fejezik ki, azt a rendet, ami az ember sajátja, amiben személy.¹⁶³

Hervada szerint ezek a hajlamok tartalmuk szerint az alábbi módon oszthatók fel:

- Lét megőrzése, élet és fizikai erkölcsi integritás hajlam,
- Az emberi faj elsődleges közössége, és annak megőrzése, férfi és a nő egysége, gyermekek nemzése és nevelése,
- Hajlam a természetfölötti felé, transzcendens irányultság,
- Hajlam a munkára, teremtésben, alkotásban való részvétel,
- Hajlam a társulásokra, emberi kapcsolatok, közösségek felé,
- Kapcsolat, beszéd, értés, megértetés, önkifejezés,
- Hajlam az emberek közti szolidaritás, felelősség a cél eléréséért folytatott küzdelem,
- Hajlam a tökéletesedésre, fejlődésre, hősiességre, áldozatra,
- Hajlam a kultúra, a művészet formái iránt, amik a szellemi magaslatok szintjébe emelik az embert.¹⁶⁴

A hajlam minden ember sajátja. Azonban nem szabad összekeverni a természetes hajlamokat a természeti törvényekkel. A természeti törvény a hajlam észszerű szabálya, nem maga a hajlam. Az értelem képezi a természeti törvényt a hajlamok alapján paranccsá, előírássá. Tenni kell azt, amire a hajlam irányul! A hajlam egy kötelezettséggé alakul át. A természeti törvény kötelező erejének magyarázatára szokás felhozni a létezés elméletét. A létezés célja, hogy legyen, ez egy belső kötelezettség. Mivel az ember felfogja, hogy létezik, célja, hogy e létezést megismerve uralja is azt. Uralni pedig csak akkor képes, ha személyyé válik. Valaki lesz. A létezés előtt nincs semmi. Az ember követeli magának a létezést. Az ember *már* és a *még nem (nincs)*, két pólusa közt mozog az időben. A lét a tökéletességre irányul, *cél* felé haladó lét. A legfőbb célja az emberi méltóságából fakad, és a tökéletességre¹⁶⁵ irányul. Az az ember, aki méltatlanul viselkedik, lop, másokat megkárosít, hazudik, csalást követ el önmagát céltalanságba taszítja, elveszti személyi mivoltát, kiüresedik.¹⁶⁶

¹⁵⁹ LÁBADY i.m. 69.p.

¹⁶⁰ Ter 4,8

¹⁶¹ A filozófiának magáról a létről tárgyaló alaptudománya. A létezőről általában annak alapformáiról tárgyal. Nem foglalja magában a metafizikus tanítást.

¹⁶² HERVADA i.m. 146.p.

¹⁶³ Uo. 147.p.

¹⁶⁴ Uo. 148.p.

¹⁶⁵ Mt 5,48

¹⁶⁶ HERVADA i.m. 154.p.

13. JOGSZELLEM

A természeti törvény szabálya lesz a *természetjog*, amennyiben az emberi igazságosság viszonyaira vonatkozik. A parancsok, 'ne ölj', 'ne lopj' azért léteznek, mert léteznek jogok, a természetjogok nem az értelem döntéseiből születnek, hanem az emberi természetből. A természetjog a jog természetes szabálya. A természeti törvény a természetjogok mértéke, de nem oka! Az élethez való jog nem a 'ne ölj' parancsból származik. A 'ne ölj' parancs született az élethez való jogból. A parancsok azért léteznek, mert léteznek jogok! A természetjog (jog)szabálya, de nem oka. Természeti törvényeknek nagyobb kiterjedésük van, mint a természetjogoknak.

A természetjogi normáknak négy csoportját szokás megkülönböztetni.

- a) Rendelkezések, az előíró szabályok, mit kell megtenni.
- b) Tiltások, meghatározott magatartástól való tartózkodásra vonatkoznak.
- c) Engedélyek, amik a cselekvés szabadságát határozzák meg, diszpozitív¹⁶⁷ előírások.
- d) Olyan előírások, melyek a természetes képességek gyakorlását szabályozzák, mit tehet az ember és mit nem.

Amit a pozitív jog megenged nem biztos, hogy természetjogilag is helyes. Ami viszont természetjogilag érvényes, az a pozitív jogba beemelve válik érvényesíthetővé.

A magánjogban ismerünk úgynevezett *vezérmotívumokat*, melyek általában a jogrend alapelveinek tekinthetők. Az egyik ilyen az *ésszerűség*. A jogot, annak tételeit célja szerint kell elsősorban értelmezni. Az írásba foglalt ész (rátio scripta) a rómaiak szerint a magánjog maga. *Werbőczy* a józanságot, a megfontolást, az értelmes ember életszerű tapasztalatokon nyugvó megítélését nevezte a józan bölcsesség jellemzőinek.¹⁶⁸ Az 'ésszerűen eljáró ember' (reasonable man) fogalma egybeesett az üzleteit és ügyleteit ésszerűen bonyolító ember meghatározásával. Az ésszerűség objektív mérce minden egyes értelmes ember számára a racionalis célt jeleníti meg¹⁶⁹.

Az *igazságosság* erény és jogrend is egyben. A jogrend tekintetében egy zsinórmérték, ami segít, hogy a jog eszközeivel senki ne élhessen vissza, védi a kisebbségek érdekeit, egyensúlyt teremtő erővel bír a szerződések megkötése körében. Hogy mi az igazság, erre a filozófiai és a teológia hivatott elsősorban választ adni, azonban az igazságosság tekintetében a jog előírja, hogy a kockázatokat meg kell osztani, egyensúlyt kell teremteni. Az igazságosságot a természetjogból származtatják a jogbölcselek.¹⁷⁰ A jog nem kerülhet szembe az igazsággal. Az igazságtalan törvények kiigazítására szolgál a méltányosság, mint kivétel. Az igazságosság és a jogbiztonság nem kerülhet egymással szembe, mint ahogy azt az Alkotmánybíróság 11/1992 (III. 5.) AB megállapítja. Nem lehet előbbre való a tárgyi jogra támaszkodó jogbiztonság az igazságosságnál.¹⁷¹

A *Jogbiztonság* célja a kiszámíthatóság, stabilitás és előreláthatóság. A jogbiztonság az élet sokszínűségének változásainak tipizálását, általánosítását követeli meg. A jogbiztonság elsődleges kötelezettje a jogalkotó. Olyan szabályokat kell felállítani, melyek a címzettek számára előreláthatóak, jogtételek állandóak. Ez magával hozza azt is, hogy a törvények túltengése kerülendő. A büntető rendelkezések tekintetében fontos alaptétel a cselekmény tényállásszerűsége. A „büntetni rendeltség” törvényi kitétel. Csak az büntetendő, ami a cselekmény elkövetésekor büntettnak (Btk. 4. §) minősült

¹⁶⁷ A diszpozitív jellegű szabályok esetén el lehet térni a jogszabály rendelkező részében foglaltaktól. A jogviszony alakulásában ilyenkor a felek elhatározása lesz a mérvadó, feltéve, hogy a jogi norma ezt megengedi: mert az attól való eltérést lehetővé teszi.

¹⁶⁸ LÁBADY i.m. 106.p.

¹⁶⁹ Alaptörvény 28. cikk

¹⁷⁰ LÁBADY i.m. 107.p.

¹⁷¹ U.O.

(nullum crimen, nulla poena sine lege)¹⁷². Jogalkalmazás tekintetében a bírói joggyakorlás ingadozása, következetlensége megöli a jogbiztonságot.

A *méltányosság* alapvetően erkölcsi töltetű, kiegyenlíti azokat az egyenetlenségeket, melyek a jog érvényesítésének következtében az igazságosság érdekében kiigazításra szorulnak. Alapelv, ami kapcsolatban áll az igazság és irgalmasság erényével.

A polgári jogrend *alapintézményei* tekintetében ki kell emelni a jogegyenlőséget, a tulajdon szabadságát, szerződési szabadságot, végrendelkezési szabadságot, rendelkezési szabadságot, szerzett jogok védelmét, társadalmi szervezkedés jogát. A *jogegyenlőség* kivívása alapvetően a polgári forradalmakhoz kapcsolódik. A természetjogi megfontolások szerint az emberi személyek egyenlőségében, a teremtményi mivoltban gyökerezik az emberek egyenlősége.

A *tulajdon szabadsága*, a magántulajdon védelme az ember természetes állapotából¹⁷³ ered, mindenki maga rendelkezhet felette. Korlátja csak a közérdek és közcél lehet.

Mindenki eldöntheti, akar-e szerződni a másik személlyel. A szerződéskötés jellemzője a *diszpozitivitás*¹⁷⁴ elve. Típusuk és tartalmuk tekintetében a szerződő felek megválogathatják annak feltételeit, miképpen jutnak egyezségekre, miképpen kötelezik el magukat. A *pacta sunt servanda* elv azt jelenti, hogy a megkötött szerződéshez a felek kötve vannak.

A *szerzett jogok* tekintetében az államnak kötelezettsége áll fenn, az alany védelmében kényszerítő eszközöket is alkalmazhat. A tulajdont csak azonnali, feltétlen és teljes kártalanítás ellenében vonhatja el.¹⁷⁵ Az ember magánjogi szervezeteket, társaságokat, testületeket, gyülekezeteket alapíthat. A közösség mindig egy elérendő tartós cél¹⁷⁶ érdekében, közös szándékkal, azonos elvek, értékek és érdekek mentén történik.

A *generálklauzulák* általános érvényű rendelkezések céljuk, hogy a jogalkalmazás ki ne üresedjék. *Lábady Tamás* szerint megakadályozzák a kódex erózióját¹⁷⁷. Ilyen klauzula: a *jóhiszeműség* és *tisztesség*, a *jó erkölcs*, a *forgalmi tisztesség*, *fontos ok*, *erkölcsösség*, és a *közrendbe ütközés tilalma*. Az Egyházi Törvénykönyvben '*súlyos ok*' szerepel¹⁷⁸ mint egy tág alapelv, amit tartalommal kell megtölteni a jogalkalmazónak. A jogalanyok felé alapvető elvárás az *együttműködés* és a *joggal való visszaélés* tilalma. Ezek az alapelvek a törvények szellemiségét, eszmei alapját fejezik ki és támogatják a jogalkalmazást az értelmezésben. Fontos megjegyezni, hogy a mediátornak felelőssége van abban és feladata, hogy az egyezségi folyamatot egyensúlyban tartsa, hogy a megállapodás észszerű, reális, teljesíthető legyen, és ne ütközzön jó erkölcsbe.¹⁷⁹

A jó erkölcs fogalmának megtöltése kapcsán ki kell nyúlnunk a metajurisztika eszközeihez, az erkölcsi normákhoz, értékekhez, szociális és társadalmi elvárásokhoz, bevett szokásokhoz és az etikai szabályokhoz. A jogon kívül álló zsinórmértékek a moralitás körében keresendőek. Etikai jellegű követelmények: a jóhiszeműség, a tisztesség elve, a római *ex aequo et bono*¹⁸⁰ (méltányosság és jóindulat) elv, valamint a jogérzetben felhalmozódott tapasztalati tudás a dolgok természetét illetően. Szabály lehet a társadalmi szokás, az illem, és méltányosság¹⁸¹.

¹⁷² Alaptörvény XXVIII. cikk (4) bekezdés

¹⁷³ Ter 1,28

¹⁷⁴ Ptk. 6:1. § (3)

¹⁷⁵ Ptk. 5:43. § (Kisajátítás)

¹⁷⁶ Ptk. 3:63. § (1)

¹⁷⁷ LÁBADY i.m. 111.p.

¹⁷⁸ CIC 767. kán. 2. §

¹⁷⁹ Bktv. 13. § (3)

¹⁸⁰ LÁBADY i.m. 147.p.

¹⁸¹ Ptk. 6:522. § (4)

A *Szokásjogról* (consuetudo legitima) ejtsünk pár mondatot. A szokásjog az a szabály, amelyet kötelezőnek és követésre méltónak érzünk, mert azt betartani bevett gyakorlat. A közösségi életet szabályzó normák közt előkelő helyet foglal el a szokásjog. A szokás alapulhat erkölcsi szabályokon, vallási normákon, illemszabályokon, konvención, vagy a tradíción, egy kialakult gyakorlaton, de ettől még nem lesz joggá. Akkor lesz a szokásból jog, ha azt a törvényhozó elismeri. Amennyiben azt magáévá teszi, törvényi jog lesz. A szokásjog azáltal, hogy a bíró hivatkozik rá, nem ő alkotja meg, bár az alkalmazásával kimondja azt. A szokásjog már a társadalom tudatában előzetesen megvolt. A szokás (usus) lehet törvényt magyarázó, törvényt pótló, törvényrontó hatású. A törvények hivatkoznak a szokásokra sok esetben¹⁸². Az Egyházi Törvénykönyv (CIC 27. kánona) szerint a szokásjog a törvények legjobb magyarázója. Az egyházjog szerint akkor lesz szokásjoggá egy szokás, ha azt szakadatlan legalább 30 évig követik.¹⁸³

Ha valamilyen előírt, megállapított feltétel beáll, a hozzá fűződő következményt a *joghatásnak* nevezzük. Lehetséges pozitív jogkövetkezmény (tulajdonjog megszerzése), valamint negatív jogkövetkezmény, például a szankció (kártérítési kötelezettség). Magánjogi kötelezettség kimondása tekintetében is joghatásról beszélünk, például a kisajátítás, elhagyott (gazdátlan) tárgy birtokbavétele kapcsán (occupatio), vagy valamilyen életállapotbeli változás által annak következtében (öröklés, születés). *Dispozíció* vagy rendelkezésről beszélünk akkor, amikor joghatás ér bennünket. A dispozíció kötelezően előírandó magatartást tartalmaz. Mit tegyünk, vagy ne tegyünk, adjunk vagy helytálljunk (szolgáltatassunk). Viszont vannak olyan szabályok, amelyek nem írnak elő tevőleges magatartást, viszont jogkövetkezményt mégis tartalmaznak, ilyen például az elévülés¹⁸⁴.

A *szankció* mindaz, ami kilátásba helyez valamilyen (jog)hátrányt. *Grosschmid* Béni a szankciót '*kényszerítőseggnek*' nevezi, terhelő kötelezettségnek, ami a nem engedelmességre nehezedik¹⁸⁵. A szankció kényszerként is aposztrofálható. Érdekes azonban a *derelictio* fogalma, ami a tulajdonjoggal való felhagyást jelent ingó dolog esetén, tulajdonvesztést keletkeztet, azonban ez szabad célzattal történik. Ebben az esetben a joghatás nem szankció lesz, de pozitív jogkövetkezmény. Annak, aki birtokba veszi tulajdonjoga keletkezhetségre felette. Alapvetően kétféle szankciót különböztetünk meg a *represszív* és *reparatív* jogkövetkezményt. A represszív (megtorló) szankciónak elégtételi jellege is van. Ilyen a *sérelemdíj* a *kártérítési felelősség*¹⁸⁶ mint felelősségi kötelezettség. A reparatív (helyreállító)¹⁸⁷ szankció az eredeti állapotba való visszahelyezést célzó kijavítási kötelezettség. A *prevenció* (megelőzés) lehet a fentiek mellett egy hatásbeli elem, azonban alkalmazható önmagában is mint egy szankció, ami szolgálhatja a speciális vagy generális megelőzést, visszatartó erő a jövőre nézve. A büntetőjog egyes büntetési nemei tartalmazzák a felsorolt elemeket. A büntetés célja, hogy az elkövető vagy akár más, ne kövessen el a jövőben ugyanilyen vagy hasonló cselekményt¹⁸⁸, vagyis olyan tettet (mulasztást¹⁸⁹), ami a bűncselekmény fogalmába tartozik. A magánjogi szankciók általában vagyoni jellegűek, a jóvátétel, az elégtétel, a kártérítés pénzben járnak. A *nem vagyoni* kártérítés (sérelemdíj) is valamiképpen mégis vagyoniilag meghatározott, azonban vannak kivételek. Ilyen lehet a bíróságnak a bűnös magatartás abbahagyására vonatkozó rendelkezése vagy a jogsértés kizárólag bíróság általi megállapítása¹⁹⁰. Nem feltétlenül van minden esetben vagyoni jellege az elégtételnek vagy a

¹⁸² Ptk. 6:63. § (5); Ptk. 6:237. § (5)

¹⁸³ CIC. 26. kán.

¹⁸⁴ Ptk. 6:22. § (1)

¹⁸⁵ LÁBADY i.m. 142.p.

¹⁸⁶ Ptk. 6:519. §

¹⁸⁷ Ptk. 6:159. § (2)

¹⁸⁸ Btk. 79. §

¹⁸⁹ Btk. 166. §

¹⁹⁰ Ptk. 2:51. §

jóvátételnek¹⁹¹. Eszmei, vagy egy gesztusértékű cselekedet is lehet a megbánás kifejezésének eszköze, valamint a bocsánatkérés. Önálló jogintézményként jelennek meg a Btk-ban a tevékeny megbánásra¹⁹² vonatkozó szabályok, melyek a közvetítői eljárásban értelmezhetőek. A tevékeny megbánás esetében az érintett felek (sértett, elkövető) megállapodhatnak kártérítésben vagy egyéb jóvátételben. Az egyéb jóvátétel alapvetően a nem vagyoni jelleget hivatott kifejezni. Azokat a cselekedeteket, gesztusokat, melyek alkalmasak az okozott sérelem enyhítésére, helyreállítására. A szankcióknak minden esetben van *objektív* és *szubjektív* olvasatuk. A szubjektív megközelítésben lényeges elem a magatartást tanúsító alany tudati akarati állapota. Ebből kifolyólag vizsgálni kell a jogellenességet¹⁹³, vétkességet¹⁹⁴, felróhatóságot¹⁹⁵, rosszhiszeműséget¹⁹⁶, gondatlanságot¹⁹⁷, beszámíthatóságot¹⁹⁸. A büntető törvénykönyv kiemeli, hogy a büntetés alkalmazása körében vizsgálni kell a bűnösség fokát, az elkövető társadalomra veszélyességét, valamint az egyéb enyhítő és súlyosító körülményeket.¹⁹⁹ Az objektív felelősségről már volt szó a magánjogra jellemző, azon belül a személyiségi jogsértések körében ismert²⁰⁰.

14. MAGÁNAUTONÓMIA HATÁRAI

Mihez van jogom, amit a törvény megenged, vagy mindenhez, kivéve amit a jog megtilt? Lényeges kérdés és hatalmas különbség. Hannah *Arendt* szerint a főkérdés arra vonatkozik, hogy mit tehet (tegyen) az ember, azt tegye, ami őt boldoggá teszi, vagy azt, ami megilleti. Az angolszász jogban a *Habeas Corpus* elve, hogy senkit ne lehessen csak kizárólag törvényes vád esetén szabadságától megfosztani. Az emberrel veleszületett jogokat csak és kizárólag jogszabály korlátozhatja. Ez egy olyan tétel mely alapvetően alkotmányos szinten védi az ember magánautonómiáját. Az alanyi jog gyökere a személy autonómiája és szabadsága, ezért nem a tárgyi jog az alanyi jog forrása, nem abból ered, hanem fordítva. Azonban a jogszabályok az alanyi jog határait kijelölhetik és szabályozhatják annak keretét. Alanyi joga van a magzatnak megszületni. Alanyi joga van az anyának gyermekét kihordani és megszülni. Van-e alanyi joga a már megtermékenyített petesejtnek a mélyfagyasztott embriónak a beültetésre, és életben maradásra, megszületésre? Alanyi jog-e az abortuszhoz való jog, az eutanázia? Hol vannak a határok a jog és a morál közt, mikor léphet fel a '*kegyes állam*' kegyetlenül, amikor az egyén szabadságát hirdeti? Az egyén szabadságának mi szabja meg a társadalomban betöltött határait? A '*jólet*' lehet alapjog? A szabadság mikor válik joggá, csak akkor, ha bíróság által érvényesíthető? Ezek fontos kérdések, melyekre keresni kell a megfelelő válaszokat! Azonban nem minden esetben a jog világában fogjuk azokat fellelni. Az emberi jogok, alapjogok megtalálhatóak katalógusszerűen, nemzetközi dokumentumokban²⁰¹ és alkotmányokban. Lényeges és aktuális kérdés, hogy keletkezhetnek-e alapjogok már meglévő alapjogokból következtetés útján? Ebben megoszlanak a vélemények, egyesek szerint nem helyénvaló növelni az alapjogok katalógusát. Ugyanakkor például

¹⁹¹ Bktv. 2. § (1)

¹⁹² Btk. 29. §

¹⁹³ Ptk. 6:520. §

¹⁹⁴ Btk. 7. §

¹⁹⁵ Ptk. 6:519. §

¹⁹⁶ Ptk. 5:11. § (3)

¹⁹⁷ Btk. 8. §

¹⁹⁸ Btk. 16. §

¹⁹⁹ Btk. 80. § (1)

²⁰⁰ Ptk. 2:51. §

²⁰¹ Az Európai Unió - Alapjogi Chartája (2016/C 202/02); Egyezmény az emberi jogok és alapvető szabadságok védelméről, Rómában, 1950.

az emberi méltósághoz és élethez való jogból (természetjog is egyben) eredeztethetőek más további alapjogok. A fent felsorolt kérdéses esetekben fontos, hogy ki tudjunk tekinteni a jogon kívülre. Segítségül kell hívnunk azokat az alapelveket, amelyek a természeti törvényekben lelhetők fel. Azokat az erkölcsi és természetjogi normákat, melyek megelőzik a kodifikált és lajstromozott alapjogok gyűjteményét. Amelyek a *Tomista* természetjog szerint az *isteni jogból* erednek. Semmilyen írott jog, még a legmagasabb jogszabályi hierarchián elhelyezkedő norma sem lehet ellentétes a természet- és isteni joggal.²⁰²

15. EMBERI MAGATARTÁSOK

Megkülönböztetünk alapvetően *jogos* és *jogellenes magatartásokat*. Jogos magatartás az olyan emberi akaratnyilvánítás, akarat-kijelentés, amelyek valamilyen hatás elérését célozzák, ezek lehetnek egy közös megállapodás, egy szerződés, egy meghagyás. Egy elvégzett munka révén létrejött alkotás is lehet emberi magatartás eredménye, az alkotás puszta léte által, amely hatást gyakorolhat a közösségre, vagy keletkeztethet kötelezettségeket. Amennyiben egy művész (festő) megalkot egy művet, azt a szerzői jogi törvények védik. Emberi magatartás lehet egy érzés kinyilvánítása egy bocsánatkérés is, aminek jogi relevanciái vannak. Ha az örökhatározó megbocsát, az érdemtelen örökösnek²⁰³ az jogosulttá válik az örökségre. Találással elnyerhetjük egy elhagyott (gazdátlan) tárgy tulajdonjogát (reálaktus). Léteznek előírt magatartások, melyek megtartásával lesz a tettünk jogszerű, vagy azok megszegésével jogszerűtlen. A jogellenes magatartások valamilyen jogi parancsba ütköző cselekvést takarnak. Ezek lehetnek cselekvések, kötelességmulasztások, szerződés-, megállapodás-, kötelemszegések. A tettek lehetnek szubjektív illetve objektív módon jogellenesek. Lehetnek abszolút, mindenkivel szemben jogellenes tettek, vagy relatív jogellenes becstelen magatartások bizonyos személyekkel szemben.

Az angol jogban létezik az úgynevezett *'estoppel'*²⁰⁴ megfogalmazás a nem jogellenes, de nem is védett magatartásokra vonatkozóan. Olyan vélelmet hoz létre, ami megcáfolhatatlan. Ezek nem jogellenes, de mégis szankcióba ütköző tettek. Vannak olyan emberi tettek, melyek gyakorlásuk közben jogellenességre tesznek szert, ilyenek az utaló magatartások. Ilyen lehet a jóhiszeműséggel való visszaélés. Amikor a másik félben felkeltünk valamivel kapcsolatos hitet magatartásunkkal, gesztusainkkal, szavainkkal, aki ezek alapján joggal bízhatott abban, hogy bekövetkezik a várva várt esemény. Ugyanakkor kár éri²⁰⁵, mert hite alapján bízott abban a célzatos magatartásban, ami végül nem hozta meg a várt gyümölcsöt. A helyállás elmarad. *'Biztatási kárnak'* is nevezi a szakirodalom ezt a magatartást.

Nem jogellenes az *önhiba* sem. Magával szemben senki nem tud elkövetni jogellenességet.²⁰⁶ Ugyanakkor az önkárosítás gyakorolhat hatást a társadalom többi tagjára. Egy dohányos, aki a közössége számára közvetett módon okoz kárt, felelős lehet. A károsultnak felróható az a magatartás, amivel önmagának és a társadalomnak kárt okozott. Morális kérdés is, hogy egy önkárosító életmódot folytató egyén, tartozik-e többletkötelezettséggel például az egészségbiztosító felé. A Btk. 162. §-a nem szankcionálja az öngyilkosságot, de az abban való közreműködést viszont igen.

²⁰² CIC 24. kán 1. §

²⁰³ Ptk. 7:6. § (2)

²⁰⁴ LÁBADY i.m. 211.p

²⁰⁵ Ptk. 6:587. §

²⁰⁶ LÁBADY i.m. 213.p

II. SZEMÉLY ÉS A KONFLIKTUS

1. A KORLÁTLAN LEHETŐSÉGEK ZSÁKUTCÁJA

„A teljesítő alany, aki magát szabadnak gondolja, a valóságban meg van láncolva, akárcsak Prometheusz.” – írja *Byung-Chul Han*, aki az ember önkizsákmányolásáról és ’végeláthatatlan fáradtságáról’ értekezik.²⁰⁷ A társadalmunkat napjainkban nem a vírusok és baktériumok, de az idegi alapú betegségek határozzák meg. Ide sorolható a depresszió, a figyelemhiányos depresszió, a figyelemhiányos hiperaktivitás-zavar (ADHD), a *borderline* személyiségzavar és a *burnout* szindróma.

Az elmúlt évszázadokban az immunológiára fektettük a hangsúlyt és védekeztünk a különböző ártalmakkal szemben. Társadalmunk a kint és bent, a barát és ellenség, a saját és idegen különválasztására és megtartására koncentrált. A másságra adott válaszuk egyértelmű volt. A *másságot* napjainkra felváltotta a *különbözőség*, ami nem vált ki belőlünk, nem szabad, hogy kiváltson belőlünk immunreakciót. A járványok ellen oltással védekezünk, az emberi jogok megsértése ellen felvesszük a harcot. Azonban például a bevándorlás nem úgy jelenik meg Han szerint, mint egy fenyegetés, hanem mint teher. A globalizáció nem akarja az immunreakciót és a védekező paradigmát, befogadó, mindent hozzáad a többihez, számnak tekinti, tehernek, kiadásnak és haszonnak az emberi életet. Nem fér meg a globalizációval az értékmegőrzés. A határokat fel akarja számolni. Az ellenőrzés, a fal, a kerítés útját állja az univerzális csereprogramnak, mondja Han.²⁰⁸ Az általános szabad kereskedés az élet minden területére kihat, ez a hibridizáció.

Az immunológiai ’*Más*’ az idegen, az negatívumot hordoz, belénk hatol és fenyegetőleg lép fel. Ezért a másságot el kell tüntetni. Minden legyen pozitív, legyünk pozitívak, halljuk sokszor. Han szerint a modern kor embere pozitívitás túltengésében él. Túlközlékeny és mindent megmond, megmagyaráz, magát is folyamatosan magyarázza. Ezáltal kifárad, kimerül, de ez a fáradtság nem vált ki immunreakciót. Nem védekezik ellene, mert nem tud, ez egy virtuális erőszak rajta, a hálózatok erőszaka, beleegyezés erőszaka, lágy megsemmisítés – mondja Han.

Az *erőszak* fajtái között megkülönböztetünk látható erőszakot, rejtőzködőt (föld alatti), jelentéktelennek látszót (bogár, vírus), és olyat, ami a rendszer szívébe fészkel magát. A fantomszerű ellenség – virtuális erőszak. A *pozitívitás erőszaka* nem feltételezi az ellenségeskedést, ellenkezőleg, megengedő, láthatatlan, békés társadalomban tud kibontakozni. Kialakítja a negatív nélküliséget, nincs kint és bent, saját és idegen. A neuronális erőszak, mentes a negatívától. Ez az erőszak nem megfoszt, hanem eltelít, és kimerít – írja Han.²⁰⁹ A rendszer fejleszti ki a belső erőszakot az én túlterhelésével (ADHD, BS).

A szegényházakból, bolondok házából, börtönökből, kaszárnyákból és gyárakból álló fegyelmező társadalom már nem a ma társadalma. Helyébe más társadalom lépett: a fitnessszalonokból, az irodaházakból, a bankokból, a repülőterekből, bevásárlóközpontokból, genetikai laborokból, konferenciaszalonokból álló társadalom. Ez a társadalom nem fegyelméz, látványosan eltűri a fegyelmezés hiányát, és mint ilyen szenvedni ennek minden következményét. Ez a társadalom a teljesítményre épít, ez az elv a legelső, a hatékonyság. Tagjai nem kell, hogy engedelmesek legyenek, az engedelmisség, mint erény a negatív világhoz tartozik, a pozitív világban mindenki ’*teljesítő alany*’, sajátjogú vállalkozás. Csak önmagukunknak engedelmeskedünk, magunkat helyezzük a középpontba,

²⁰⁷ Byung-Chul HAN: *A kiegészítő társadalma*. Typotex, Budapest, 2019. 7.p.

²⁰⁸ Uo. 14.p.

²⁰⁹ Uo. 20.p.

önmagunk számára a lehetőségek tárháza vagyunk, kontrollálatlanak és korlátozástól mentesek.²¹⁰ A *kellene* helyett a *lehetne* a szavunk (modális ige). A *'nem szabad'* kiveszett a szóhasználatunkból, helyette a határtalan a megfelelő szó.

A fegyelmező intézmények feladata volt, hogy a norma szerintit az abnormálistól elkülönítették. A pozitivitás nem tűri meg ezt a különbségtételt. Nincs számára nem normális, a kirekesztés negatív képhez társul. A *'nem szabad'* leépül, folyamatos dereguláció jelenik meg. Mindent megtehetünk, nincsenek akadályok az emberiség előtt... Olyanok lesztek, mint az Isten – írja a Teremtés könyve.²¹¹ Motiválunk, kezdeményezünk, nem tiltunk, nem parancsolunk, nem írunk elő semmit. A fegyelmező társadalom örülteket és bűnösöket eredményez, a mai kor társadalma ezt nem akarja, a modern kor társadalma, a teljesítő társadalom ezért depresszív és kudarcot valló embereket eredményez. A fegyelmezést felváltja a teljesítmény kényszere. A lehetőség másképpen hangzik mint a kötelezettség, de ha belegondolunk elveszi a szabadságunkat. Lehetőséget kap az ember megemelni a produktivitás szintjét. Lehetősége van maximalizálni teljesítményét. A *kellene* és a *lehet* közti különbséget rosszul értékeli az ember pszichéje. Kimerül attól, hogy önmagává kell válnia.²¹² A folyamat sikertelensége azonban depresszióba dönti az egyént. Ez a folyamat a kifáradásos depresszióhoz vezet a teljesítménykényszerből. A *'burnout'* nem csak a megfáradt egó, de a felperzselt lélek kifejeződése is – fogalmaz Han.

A késő-modern társadalom munkaelvű jelszava: a kötelező teljesítmény (hatékonyság). *Nietzsche* megfogalmazásában a szuverén ember felett senki sem áll, aki megmondhatná neki, hogy mivé kell válnia (lennie)²¹³. Ezért csak az utolsó ember lehet szuverén, aki nem csinál mást, csak dolgozik. Ez az utolsó ember az egészséget istennővé emeli, miután az Istenről kijelenti, hogy meghalt, az egészség lép a fókuszba. Meg kell hosszabbítani az életet mindenáron. A mai kor emberét az örökkévaló Isten nem teszi boldoggá, az üdvösség nem szempont számára. Itt a földön kell az embernek kihozni a maximumot, ezért kell dolgozni. Az ember meg akarja hosszabbítani ezt az életet, jégkabint épít magának, hogy sejtszinten regenerálódjon, a fitness és az egészség minden felett áll. A Covid bebizonyította, mi a fontos, *'csak egészség legyen'* ennek érdekében a templomokat is bezártuk, kicsuktuk Istent, hogy élhessünk.

Az *'animal labors'*²¹⁴ saját magát zsákmányolja ki, önként és kényszer nélkül. Egyszerre ragadozó és áldozat. A tetterő egy idő után kifárad, nem képes többé képesnek lennie, önvádba kezd és önpusztításba. Az ember ilyenkor önmagával kezd hadakozni, és megbetegíti a túltengő pozitívizmus. A teljesítő ember átengedi magát a teljesítménymaximalizálásnak, ami szabadságot sejtet de paradox módon mégis kényszerít szül. A túlzásba vitt munka önkizsákmányolásba vezet. Hatékonyabb, mint a mások általi kizsákmányolás. Saját énjét taszítja bele az ember az igába. A kizsákmányoló egyben a kizsákmányolt – írja Han!²¹⁵

A szabadság a kényszerből való szabadulást jelenti, a teológia szerint a bűn igája alól kiszabadult lélek szabad igazán. „Minden szabad nekem, de nem minden hasznos. Minden szabad, csak ne váljak semminek rabjává.” (1Kor 6,12) – írja szent Pál. A mindenre való szabadság is meg tud láncolni. A modern ember szava a határtalanság. Minden elérhető, úgy véli, mert mindenre szabaddá vált. Bármilyen megtörténhet... Azt gondolja, hogy a teljesítmény határtalanná válhat. A határtalan cél elbizonytalanítja ugyanakkor az embert, hogy valaha is elérni kezd elhalványulni, az nem tartozik a

²¹⁰ Byung-Chul HAN im. 21.p.

²¹¹ Ter 3,5

²¹² Byung-Chul HAN im. 26.p

²¹³ Uo. 25.p.

²¹⁴ Uo. 25.p.

²¹⁵ Uo. 27.p.

realitások keretébe. Hamis szabadságot eredményez.²¹⁶ A növekvő terhelés mellett a teljesítmény maximalizálásával az ember figyelme töredezetté, szórttá válik. A *multitasking* nem civilizációs előrelépés, a vadon élő állatok figyelme ilyen, ez technikai figyelem, a túléléshez kell. A táplálkozó állat figyelme ez, amely egyszerre kényszerül figyelni a pillanatnyi tevékenysége mellett a környezetére (nehogy ő váljék táplálékká) a kölykeire stb. Nem képes elmélyülni, szemlélődni. A számítógépes játékok lapos figyelmet hoznak létre, ami hasonlít a vadállat figyelmére. Nem engedi az unalmat. Mindig koncentrálnak kell mutatkoznia az embernek.

2. UNALOM

A 'Mobbing' fogalom munkahelyi lelki terrort jelent, ugyanakkor egyfajta aggodalmat is, hogy jól élünk-e? Sikeresek vagyunk? Jól tesszük a dolgunkat? Ez a folyamatos aggodalom egy túlélési aggodásba torkollik. Az emberiség kulturális teljesítményét, a filozófiát, a művészeteket az elmélyülő *szemlélődő figyelemnek* (vita kontemplativa) köszönhetjük. Ehhez szükséges a mélyreható figyelem. Az alvást sokan fölösleges időnek tartják, melyből lecsípnek a nagyobb és jobb teljesítés érdekében, ugyanakkor a figyelemhez a pihenés, a megnyugvás hozzátartozik.

Han idéz Walter *Benjamin*tól egy részletet az unalomról, amiről így ír: „Az unalom olyan, mint egy meleg szürke kendő, amit belülről a legparázslóbb, legszínesebb selyembéléssel varrtak ki, amibe beburkolózunk, amikor álmodunk.”²¹⁷ A nyugalom elvesztésével elvesz az odafigyelés képessége, eltűnik a meghallgatók közössége. A hiperaktív egó nem tud hozzáférni a szemlélődő figyelmen alapuló belehelyezkedés képességébe. A járás unalmas, a futás csupán módosított járás, gyorsabb, a tánc azonban olyan mozgás, amelyre csupán az ember képes. A tánc luxus, nem visz előbbre, legalábbis nem ez a rendeltetése ennek a mozgásnak. Nem egyenes haladásra készítt, a cél elérése nem a hatékonyság és a teljesítmény függvénye. Ilyen a zene is vagy a költészet, ami elmélyülté tesz és rácsodálkozásra készítt. A '*vita contemplativa*', rácsodálkozó figyelem a dolgok illetén létére. A szépség, a tökéletes, a maradandó a múlhatatlan léthez kapcsolja az embert. Paul *Cézanne* mondta: „Látni a dolgok illatát” a festészet célja.²¹⁸ A festőnek dolga, hogy elmerülve a műve szépségének gondolatában annak az öntudata töltse be szellemét, amit alkot.

Hannah Arendt német filozófus, a cselekvésre, mint az ember lényegi tevékenységére hívta fel a figyelmet. *Vita activa*-t emelte ki ennek primátusát hangsúlyozta. Az emberi cselekvés a születéssel indul meg, Arendt szerint a cselekvés lehetősége egy csoda, amivel csupán az ember rendelkezik. Ugyanakkor a munka különbözik a cselekvés fogalmától, a két fogalmat el kell különítenünk. A modern társadalom munkaelvűsége minden szabad cselekvést kizár, az ember *dolgozó állattá* válik (animal labors).²¹⁹ Ez a csak dolgozó ember egy üres életmenetbe torkollik, a gondolkodása is üres agyműködés lesz, számok értőjévé válik (züllik) – írja Han. Ebben a közegben az ember feladja saját idividualitását, hogy mind jobban funkcionáljon. Az örökös fejlesztések, a modernitás életének egyetlen abszolút céljai lesznek. Arendt azt mondja, hogy az ember felkészülhet rá, hogy azzá váljon, amivé Darwin származtatni véli. Leírja, hogy az ember az univerzumból nézve úgy ténykedik, mint a biológiai folyamatok. A motorizációt egy mutációként írja le, az ember egy fémvázat növesztett (fejlesztett) magának, mint a csiga, mint a baktérium. Már nem reagál az antibiotikumra, ami ki tudná

²¹⁶ Uo. 26.p

²¹⁷ Byung-Chul HAN im. 30.p

²¹⁸ Uo. 32.p

²¹⁹ Uo. 24.p

zökkenteni ebbéli állapotából, hogy újra cselekvő és nem szolgai állapotú létező lehessen. A késő modern 'animal laborsz' azonban nem adja fel ezt a felépített identitását, egója pattanásig feszül, nem akar többé passzív lenni, inkább lesz hiperaktív (hiperneurotikus), nem bírja elviselni a csendet a szemlélődést.

A *hitvesztés* nem csupán Isten elvesztését és az örök értékek elhagyását érinti, hanem a valóságérzet is elveszett általa. Mindez mulékonnyá teszi az ember életét, ilyen nyers módon. Tartósan semmit sem ígér ez az élet. A létnek a tartós (örök) volta miatti hiánya idegességet és nyugtalanságot okoz az emberben. Napi szinten észleljük a társadalom egyre feszültebb lüktetését. A vallások megszüntették az ember számára a haláltól való félelmet, az állandóságot jelentették az egyén részére. A vallástalan ember retteg a haláltól, vagy nem vesz róla tudomást, kiszolgáltató lett. A *vallás* latinul *religio*, Ciceró a *relegere* szóhoz kapcsolja, ami újra olvasást, éberséget, figyelmességet, eltöprengést jelent. A *religere* fogalom viszont megkötést, odakötést jelent. Az egyén, amikor eltöpreng, a szent és magasztos dolgokra figyel, amikor odaköti magát a transzcendenshez, olyan idő és tér változást él meg, amit a népek és kultúrák a liturgikus játékokkal írtak körül. Az embert a *játék* kiragadja a meddő hétköznapiokból. Az óvodában a pedagógus játszva tanít, az ember önmagáért a játékért is lelkesedni tud. A játék legmagasabb szintje, amikor elővételez valamit, ami természetfölötti, mindeközben tettei mennyei udvarlásba torkollanak. A modern ember lecsupaszított életet él – mondja Han –, tele mulandósággal, amit ugyanakkor meg akar ragadni, meg akarja mindenáron hosszabbítani az életét, egyésségben, akár személytelenül. Mint egy fitnessz-szépség, egy bloggár, a fecsegés embere tartalom nélküli módon. Friedrich *Nietzsche*, Isten halálával az egészséget emelte istennővé. Az egészséget abszolutizáljuk. Rettegünk a betegségekől, mindenre kifejlesztünk gyógyszereket. A gazdagok sejtszinten regenerálják magukat jeges kabinokban, hogy meghosszabbíthassák életüket sok-sok pénzért.

A '*homo sacer*' az a személy, akit kizártak, száműztek a társadalomból, akit bárki megölhetett, az átkozott. Ő képviseli a megölhető életet, elvehető életet. Hannah Arendt, mondja ki, hogy a *náci* rendszer nem csupán gonosz volt, de az embert megfosztotta értékétől, levetkőztette, céltalanná, megölhetővé tette, személytelenné sorvasztotta. Meglátása szerint ez az emberi természetből eredő gonoszság oda juttatta az embert, hogy a bűnt nem tartja bűnnek és büntettnek. Arendt a '*józan ész szégyenének*' nevezi ezt az állapotot. Engedelmes élőhalottak nevezi azokat, akik kiüresítették személyüket és elfelejtettek gondolkodni. Az ember a mulékony életre a termelés hisztériájával reagál, a mulékony élet új urat képez a személy felett. Az ember saját maga felett uralkodik, az úr maga is szolga lesz, saját munkatáborát irányítja. Fogoly, felügyelő, tettes, áldozat egyszerre ugyanaz az ember. Az aktivitás átmegy munkába, mely már önmagáért létezik. A gondolkodás háttérbe szorul, pedig a gondolkodás van hatással az ember jövőjére, nem a céltalan tettek. Ciceró maga is a *vitae conteplativa*-t élte, a szemlélődő életet, ez az élet teszi az embert azzá, amivé lennie kell, hogy ne megölhető préda legyen, hanem az öröklét várományosa. „*Soha nem olyan tevékeny az ember, mint amikor kívülről látszatra semmit sem csinál, soha nincs kevésbé egyedül, mint amikor önmagában van.*” (Cato)²²⁰

3. A KONFLIKTUS

Lehetséges, hogy olykor úgy gondoljuk, a konfliktus hiánya pozitív lehet és előnyös az ember számára. Ugyanakkor ha nincs konfliktus, nincs pszichoanalízis, az ember nem mással, mint magával kezd el

²²⁰ Byung-Chul HAN im. 41.p

vitázni. A pszichoanalízis jellegzetessége, hogy az ember patológiája felszínre kerül, és ezek átdolgozásával egy érettebb, egészségesebb, önállóbb személyiség jöjjön létre.

A *'felettes én'* alapvetően uralkodni akar felettünk, represszív jellegű és kegyetlenül tiltó. Alávetésre és engedelmisségre kényszerít, kioltja a szabadságot. Az *'ideális én'* pozitív kényszerként írható le. Ha az egyén az elérhetetlen az ideális én rabjává válik, az könyörtelenül felőrli, és autoagresszivitásba sodorja. Senkinek sincs ugyan alávetve, de a szubjektivitását elveszti, nem is alany többé.²²¹ A saját magunk fölülmúlása vezet a *burnout* (kiégés) irányába. A belső kényszer úgy tűnik szabadságot jelent, annak adja ki magát. Az autoagresszivitás öngyilkosság. Az ideális énhez képest a valós én egy kudarc, önvádba és kudarcba vezeti az egyént, és a győztes halálával végződik.

A *jogalkotó* az erőt képviseli, a tekintélyt, a szellemi magasztalot. A *szuverén* ember úgy dönt, hogy hatályon kívül helyez minden szabályt, ami őt megköti. Jogmentes övezetet hoz létre, mindenki abszolút és hozzáférhető, minden elvihető. A *'homo sacer'* eljut odáig, hogy már nem vonatkozik rá semmilyen szabály, kívül helyezkedik a jogon, nem veszi észre, hogy ezáltal megölhető, elpusztítható. Mint a koncentrációs tábor lakói.

Ha a külső hatalmi erő, az abszolút jogalkotó, a mozdulatlan mozgató eltűnik, az ember önmagának lesz alávetve. Ez a fajta szabadság kényszerbe csap át, az egyén maximalizálja teljesítményét, melyre egy szintig képes is. Úr és szolga ugyanaz a személy lesz. A puszta önérdék, a csupasz, teológia nélküli céltalan célszerűség keríti hatalmába. A represszióból (elnyomás) depresszió alakul. Túl kell élni, ezért az *egészséget hiszterizálja*, – fogalmaz Han.²²² A *halál negativitását* kizártuk az életünkéből, nem akarjuk, hogy közünk legyen hozzá, úgy gondolta az ember megszabadul tőle és minden negatívától. *Arisztotelész* szerint a szabadság függetlenedést jelent, de nem a természetszerű emberi mivoltunktól, hanem a kényszereinktől. Ami rosszra visz, a gonosz elnyomása alóli mentesülést jelenti.

A konfliktus olyan, mint a tánc, a konfliktuskezelés pedig mint a táncóra. A konfliktusban azt éljük meg, amit Ákos egyik énekében kimond: „Ő gyűlölve szeret”. Az ember szeretetre teremtett lény. Simone *Weil* mondja, hogy Isten nem azért szeret minket, hogy Őt viszont szeressük, hanem, hogy szeressük egymást!²²³

Önmegvalósító tréningeken hallhatjuk: valósítsd meg magad, maxold ki az életed, keltsd fel a fenevadat, akarsz valamit szerezd meg, a te időd, a te pillanatod, a te életed, csak ma van, nincs holnap...! Ez a fajta szemlélet ipari alakot öltött. Mindenre azonnal kell reagálni, azt gondolja az ember mindent azonnal meg kell oldani, ha nem, abba belebetegszik. Ez végzetes számára, mert pont ettől retteg. *Nietzsche* fontosnak tartja a nevelői feladatokat, mint a látni tanítást, beszélni tanítást, írni tanítást és a gondolkodásra tanítást. Ezzel a vita contemplativa újraértelmezését fogalmazza meg. *Heideggernek* tulajdonítják azt a mondást, hogy a *gondolkodás magányos műfaj*. A *hiperaktivitás* átcsaphat *hiperpasszivitásba* és ekkor, ellenállás nélkül követünk minden impulzust, minden tolatkodó ingert.²²⁴ Az időközök, a pihenés, a koncentráció kiiktatódik. A tevékenység fokozása nem engedi a halogatást, a késleltetést. A számítógép nem tud várni, pihenni, átgondolni, merengeni. Az idő egy tágasság lesz, a jövő egy hosszúra nyúlt jelen.²²⁵

A *düh* megkérdőjelezi a jelent, megszakítja a folyamatokat, új helyzetet, új meglátásokat eredményez. Olyan gerjedelem, amely előre vivő, és pont ezáltal élesen elválasztandó a haragtól. Kimondhatjuk, hogy a düh pozitív jelenség. A bibliai szerzők között többször találkozunk azzal a kijelentéssel, hogy

²²¹ Uo. 88.p

²²² Uo. 102.p

²²³ Simone WEIL: i.m. 105.p.

²²⁴ Byung-Chul HAN im. 44.p

²²⁵ Uo. 45.p

'perlekedtem Istennel'²²⁶ 'szent dühnek' is nevezhető ez a fajta perlekedés. Ha nem dühösek vagyunk, hanem sértődöttségünkben eredően haragosak, és ciklikusan panaszkodunk, folyamatosan a másikat okolva, akkor érdemi változás nem történik, a konfliktushelyzet nem oldódik meg. A *haragot* elmélyítjük magunkban, olyannyira, hogy idővel már nem is emlékszünk annak okaira. A harag rettegést, félelmet szül, az állapot, amibe általa kerülünk, rendkívülinek mondható, mert az ember ebben az állapotában nem harmonikus önmagával és a környezetével. A rendkívüli állapot azonban fokozatosan normálissá pozitíválódik. A félelem és a gyász dühöt szül az emberben, a lélek számára feladatot hordoz, ennek megélését, és átélését. A számítógép mentes minden dühtől, haragtól, mentes minden másságtól, ezért hibátlanul képes számolni, működni. A computer képes maximalizálni a teljesítményét, amibe nem fér bele a gyász és a fájdalom.

Kétféle potencia létezik, a 'pozitív potencia' és a 'negatív potencia'. A negatív potencia egyenlő a nem tevés képességével, a nyugvással. A negatív potencia nem azonos az impotenciával. Az impotencia csupán a pozitív potencia ellentéte. A negatív potencia a 'nem cselekvés' képessége. Han szerint ez a nem cselekvés azonos a szemlélődő állapotával, amikor is minden tolakodó dologtól az ember megszabadítja tudatát (Zen-meditáció).²²⁷ A hiperaktivitás a cselekvés egy szélsőséges passzív formája, ami gátat vet a szabad tetteknek, és a pozitív potencia egyoldalú abszolutizálásán alapul. A dopping teljesítmény nélküli teljesítésre készíti az egyént, látszólag lehetővé téve a lehetetlent. Eközben gyógyszerészeti verseny alakul, itt nem a tehetség a fontos, hanem a kémia. Az egyéniség eltörpül, a zavarmentes működés lesz a cél. Ebben a közegben nincs idő a fáradtságra, a kimerülésre. A lélek legbelül összeomlik, ugyanis rá nem hat a teljesítménynövelő szer. A *megosztó fáradtság* vagy *szétválasztó fáradtság* elszigeteli az embereket, ugyanis az egyén ebben az állapotában belezuhan önnön magába. Megszólalni sincs ereje, kiég a lelke, úgy érzi erőszak áldozata lett. A világban megbízó ember fáradtsága ez, pusztító fáradtság. Ezzel szinte ellentétes lényegű a *fundamentális fáradtság*, amely inspirál és a 'nem tevés' boldog állapotba juttat. Higgadt semmittevésre készíti, tiszta tekintetű fáradtság a tudatot kivonja a gyors, hiperaktív figyelem alól. A fáradtság visszahozza a csodálkozást, megfiatalítja a szubjektumot, mint egy fiatalító metszés. Meglazítja a kötelékeket, a szorításokat a dolgok vibrálását. Peter Handke – osztrák író – 'Virág csendélete' írása mutatja be azt a fáradtságot, ami a természetben zajlik le, ahol a bogár, a csiga a méh, a lepke nem tudnak ugyan egymásról, de mind együtt vannak. Fáradtak, de az életük nem szakad szét, fáradtságuk nem megosztó, a lényegük újraéledését hozza. A fáradtság közben az embert az emlékek borítják be, közben inspirálódik, emlékezik, abbahagyja a tevékenységet, megnyugszik, ez az állapota egy létállapot, amely a Bibliában szereplő *Sabbat*²²⁸ pihenőnappal azonosítható. A Bibliában a hetedik napon a nem tevés parancsa alapján egy köztes idő teremődik, munka nélküli idő, amely a lélek számára a béke idejét jelenti. Handke fundamentális fáradtsága közösséget hoz létre, felfüggeszti az egológikus különválást. Egy úgynevezett „pünkösdi társaságot” hoz létre. Ez a társaság a rácsodálkozók közössége – írja Han.

Freud féle pszichoanalízis a *represszív* társadalomban értelmezhető, tilalmakra és negatívumokra épülő közegekben. Korunk társadalmában azonban nem fegyelmező jellegű, hanem teljesítményelvű, amely a szabadság társadalmának nevezheti magát. Korunk emberének a szava nem a 'kell' hanem a 'lehet'. A Freud tudattalan a represszív fegyelmező társadalom terméke. Freud az elfojtásban a kihágás miatti félelemben kimerült ember személyét elemezte. A neoliberális teljesítő alany, amely a szabadság ideálját megalakította nem rendelkezhet tudattalannal, hisz nem éri őt semmilyen negatív impulzus. *Kantnál* a lelkiismeret a felettes énnel azonosítható „belső bíró” nem előállítható, az ember lényegéből

²²⁶ Jer 12,1; Kiv 17,7

²²⁷ Byung-Chul HAN im. 49p.

²²⁸ Kiv 20, 8-11.

fakad, benne rejlik.²²⁹ Ez a parancs a belső „Másik” parancsa, önön magával akad elszámolnivalója, ugyanakkor nem az ennek önmagával, hanem mintha külső parancsoló lenne. Ezért beszél Kant a *megkettőzött énről*, kettős személyiségről, vádlottról és bíróról, megkettőzött személyről. Kant istene büntető és elítélő, olyan erkölcsi személy, aki engedelmességre késztet, azonban ha elnyomjuk örömet okozó hajlamainkat, elnyerjük az örök jutalmat. *Gratifikációnak*²³⁰ nevezi Kant ezt az állapotot, amikor az ember vállalja a fájdalmat, a lemondást, hogy üdvösségét elnyerhesse. Az ember bensőleges kapcsolatban van a másik énjével, mely Istenhez köti őt, tudja, mivel Isten őt nem veri át, hallgatnia kell a másik énjére.

A szabadság és önkéntesség a törvény alapelve a modern ember szerint, nem pedig az engedelmisség. A modern ember a munkától élvezetet vár és e tekintetben nem hallgat másra. A modern ember meg akar szabadulni „másik” énjétől és újfajta korlátokat állít fel azáltal, hogy az elszakadás szabadságát hirdeti. A fent említett gratifikáció válságba kerül. *Narcisztikus* zavart is okoz ez a válság, a személy ugyanis egyedül marad, csak önmagát kívánja meglátni a tükörben, önmagát akarja megélni. Óvakodik attól, hogy összekapcsolja életét mással, mert fél attól, hogy ezáltal meg kellene változnia. Az önző ember óhatatlanul szembekerül a másik emberrel, az élményei, emberi kapcsolatai kizárólag azt a célt szolgálják, hogy énjét erősítse, és az egóját előtérbe helyezhesse. A narcisztikus személyiség nem képes a lezárásokra, mindig több, szebb és jobb kíván lenni. A teljesítménykényszer mindig újabb teljesítésre kényszeríti, újabb eredményekre készíti. A teljesítménykényszeres személy esetében a kielégülés nem éri el a nyugvópontot, mindig újabb jutalmakat és örömeket hajszol. A hiány és a vétkesség érzete állandó, önmagával verseng, saját magát is felülmúlni akarva, ájulásig. Ilyenkor bekövetkezik a *burnout* összerogy és kiég. Halálra valósította magát – írja Han. Előjönnek a testi tünetek, hiszterikus lesz.

Freud szerint a személyiségünkbe belerögzültek *elfojtás-történeteink*. Cenzúra nélkül a személyiség nem alakulna ki, így nem létezne a negativitás az emberben. A személyiség az, aki kapcsolatot keletkeztet a személy a felettes én és az ösztön én között. A személyiség ezáltal egy negativitás okozta képződmény – vallja Freud. *Carl Schmidt* mondja, hogy a benső meghasonlottság jele, ha az embernek egynél több ellensége, vagy egynél több barátja van.²³¹ A *facebook barátok* az egyén személy és alakvesztését eredményezhetik, kialakulhat a karakter nélküli ember. Egy olyan egyén akinek a kedvelések és ellenvélemények alakították ki a személyiségét.

Világunkban elvárás a *rugalmasság*; legyen az ember képes minden szerepre, minden funkcióra. A *nemet mondás* képtelenséggé vált, ma mindent lehet, mindent elérhet az ember, cél a csillagos ég. Ezáltal minden pozitív színben tűnik fel, az is, ami nem az, túlteng a 'heppi' érzet. Ez a társadalom, melynek alapja a teljesítmény érdekében mindent pozitívan feltüntetni, lebontja a szabályokat, szabadág ötlete deregulációhoz vezet, mindent elvet, ami a fegyelmező társadalomhoz kapcsolná. A Ferudi elfojtás nem jöhetne ma létre, a szexuális aberrációk és a homoszexualitás elfojtása nem hozhat ma létre paranoid kényszerképzeteket, nem jelenthet problémát, mert mindent szabad.

A *depressziós* ember belül úgy érzi megfékezhetetlen, belső konfliktusa az elégedetlenség kicsúcsosodása. A korlátlan lehetőségekbe az egyén úgy érzi belefullad, kudarcot jelent a mindent szabad állapota. Az ember alapvetően a másik emberrel fennálló konfliktusát, önmagával szembeni konfliktussá fordítja, ami önagresszivitáshoz vezet. A depresszió lehet kimenetele a kiégésnek, miután önmagát őrlí fel az egyén, mókuserékbe kerül az önmarcangolás által.

A *narcisztikus* én önmagával találkozik, önmagát emészti fel, mert elárasztották a lehetőségek és képtelen kötődéseket kialakítani, magára marad, bár a közösség előtti tetszelgésben leli örömét, de

²²⁹ Byung-Chul HAN im. 72.p

²³⁰ Jutalom, ajándék, kárpótlás, kártalanítás.

²³¹ Byung-Chul HAN im. 77.p

sosem válik a közösség részévé. A depresszív egyén viszont a meglévő kötődéseit fokozatosan lebontja, elszakítja azokat. A veszteséget, a gyászt követi a *melankólia*, ami egy természetes folyamat. A gyász azt jelenti, erős volt a kötődés az elvesztett vonatkozásában. Elveszett számomra az, akihez ragaszkodtam, a szeretett másik veszett el számomra. A veszteség nem pótolható, a seb enyhül s a fájdalom orvosolható a melankólia megszűnik. Akik kötődnek, ezzel a kockázattal kell élniük. A nem vagy gyengén kötődő személyek nem élik meg ezt a gyászt és veszteséget az elszakadással, számukra könnyen pótolható a másik, egy csere keretében. A modern világban feleslegessé válik a gyász, mert azzal dolog van, nem szolgálja az egyén kiteljesedését és hasznát. Erőfeszítésre van szükség a gyászfolyamathoz. A modern világ szerint új tárgyat könnyebb szerezni, amihez újra kötődhet felszínes módon. A demokratikus ember *'par excellence'*²³² kórképe, hogy kimerült saját magától, függetlenségétől, elfogyott az ereje ahhoz, hogy a maga ura legyen, mert az egész világot akarta, mert lehet. Személyében merült ki. Egy melankolikus személy hajdan nem számított depresszívnek, mert alapvetően hiányzott belőle, hogy mindenáron megvalósítsa önmagát, szenvedélyesen mint egy erőltetett menetet. Nietzsche *'übermensch'* a teljesítő alany ellenpéldája, számára a hiperaktív ember ellenszenves volt, a pihenőidőt az ember lényegi idejének tartotta. A teljesítő alany önmagát akkor zsákmányolja ki igazán, ha leginkább hatékony és rugalmas (nyitott) tud lenni. A hisztéria, a gyász, a melankólia mindig valami negatívnak az eredménye. A depresszió viszont a pozitívitás túltengése - Han szerint.²³³

A kiégés gyakori első jele a depresszióknak, az önként vállalt kizsákmányolás patológikus következménye. Minél gyakrabban változtatjuk az identitásunkat, annál inkább felpörgetjük a termelést. A *rugalmas* ember jó a termelés maximalizálása szempontjából, mindig kész, mert nélkülözi a *konfliktusokat*. A depresszió azért tud tombolni, mert a konfliktus hiányzik, az elvárt rugalmasság kiirtja a konfliktust. A konfliktus a tagadás, az elfojtás ellentmondásában és felismerésében a negativitásban rejlik. Ha elveszítjük kapcsolatunkat a konfliktussal, a depresszió marad az ember számára. A depresszió alapja egy rejtőzködő konfliktus, ami antidepresszánsok hatására még rejtettebbé válik. A teljesítőképeség nem tűri a konfliktust. A teljesítő alany nem engedheti meg magának a negatív érzéseket, melyek konfliktussá sűrűsödhetnek, ezért mindenáron megakadályozza azok felszínre kerülését. A teljesítő alany jellemzően önmagával veszekszik, saját magát kell folyton felülmúlnia. Ezt nevezi a szakirodalom „*pusztító kényszernek*”.²³⁴

A 'felettes én' negatív külső erőként jelenik meg, erős kényszer árad belőle. Az 'ideális én' elérhetetlen magaslatokban lakozik, a személyt rabul ejti és felőrlődésbe torkolja. Mindeközben az egyén szabadon szárnyal az elérhetetlen felé, nincs alávetve senkinek, csak önmaga szubjektumának, belső kényszernek, amit szabadságként értelmez. Az 'ideális én' hatására az egyén addig zsákmányolja ki magát, amíg ki nem ég, ez a történet a győztes halálával végződik. Han szerint, autoagresszív zablá ez az emberen.

A 'homo sacer', amint a fentiekben már szó volt róla, az a személy, aki száműzetett bárki által megölhető, kizárt, kirekesztett egyén, a társadalom számkivetettje. Ehhez képes a 'szuverén egyén' képességet érez önmagában arra, hogy a jogrendet hatályon kívül helyezze. A szuverénnek nem kell többé, hogy igaza legyen, alkothat úgy jogot, kedve szerint, ahogy számára célravezető, akár jogmentes helyzetet is létrehozhat, hogy kívül helyezze önmagát minden megkötöttségen. Mindeközben nem veszi észre, hogy lecsupaszított, elvehető életet él. A 'homo sacer' és a 'szuverén' két ellentétes életforma.

²³² Jelentése: kiváltképpen, különösképpen, elsősorban

²³³ Byung-Chul HAN im. 84.p

²³⁴ Uo. 87p

A teljesítő alany célja megszabadulni az uralkodó hatalmából, önmagának alávetettje szeretne lenni, ezáltal a külső hatalom kiesik életéből. Nincs norma, nincs erkölcs, nincs természettörvény, nincs isteni rend, csak maximalizálás marad, teljesítmény, munka, önmegvalósítás, szabadság, minden kényszertől mentesen. Mindeközben a modern ember nem veszi észre, hogy ki van téve az abszolút pusztulásnak, most már ő is megölhető, a *homo sacerben* ölt testet és a szuverénből, aki rendkívülinek képzelte magát egy kirekesztett, vétlen egyén lesz, hogy szabadon tönkretelhesse magát – véli Han. Ebben a helyzetben a rendkívüliből rendes állapot alakult ki. Ez a fajta abszolút tévedés hasonlít a munkáspártok tévedéseire, melyek a munka felszabadítását tűzték ki célul és nem a felszabadítást a munka alól.²³⁵

A jó életre törekvés a túlélés hiszterikus akarásává módosul. Az élet lemeztelenítése zajlik, egészség hajhászat azzal a jelszóval, hogy „*az én testem, az én jogaim!*”! Aristotelész mondja, hogy a tőkeszerzés megvetendő, mivel az kizárólag az *üres étellel* foglalkozik, a *jó étellel* nem. A csupasz ember megszabadult minden transzcendenstől, az élete már csak annyi, amit minden áron meg kell hosszabbítania. Han írja az ilyen emberekről: „Túl elevenek ahhoz, hogy meghaljanak, túl halottak ahhoz, hogy éljenek.”

Az *ünnepek* olyan alkalom az ember életében, amikor idő megszűnik. Az ember körbejár az ünnep alkalmával, el-el időzik benne. Megélése az ünnepeknek az időtlenséghez kapcsolja az embert, ez az örökkévalóság elővételezése, a természetfelettit jeleníti meg az ünnep a hétköznapok között. Az ünnep arra utal, amikor még az ember a Teremtővel volt teljes közösségben, hozzá kapcsolódott. Az ünnep ennek a megélt közösségnek az utórezgése, fuvallata, a Teremtő lehelete. *Platón* egyik írásában az ember úgy jelenik meg, mint egy játékszer alkotója kezében, ez az élethelyzet *Platón* szerint a legjobb az ember számára.²³⁶ „*Játszva kell eltölteni életünket, áldozva, és táncolva úgy, hogy az istenek kegyét és jóakarát elnyerjük.*” Az ünnepek hozzáférést engednek az istenihez. Az istenek nem termelnek, nem dolgoznak, nem abszolutizálják a munkát. A szent idő, az ünnep nem engedi magát gyorsítani, sem lassítani. Az ünnep maga vallási eredetű, a latin *feriae* – a vallási kultusz cselekményeire szánt időt jelenti. A szent elkülönül a profántól. Ha ez az elkülönülés megszűnik, csupán a hétköznap múló ideje marad, amely által az ember teljesen kizsákmányolhatóvá válik. Az ünnep előre jelzi az idő kapcsolatát az örökkévalósággal, az időtlenséget mutatja, ezáltal kap szakrális jelleget.

A mai kor ünnepei már inkább fesztiváloknak, látványosságoknak, élményműhelyeknek tekinthetők. Olyan időintervallumok, melyek megéssnek velünk. Megesett dolgok, események és eshetőlegések. A fennkölt idő viszont szükségszerű. A kizárólag hétköznapban élő ember szinte halálra optimalizálja önmagát. Eufórikusan beleveti magát önmaga kizsákmányolásába, ez az eufória viszont paradox módon a kiegészítő előjele számára. Eljutottunk odáig, hogy mára nincs különbség munkaidő és magánélet között, beleolvad a munka a szabadidőbe, mindenhol képesek vagyunk dolgozni. Laptop, okostelefon bárhol munkahelyet teremthet. Ha már csak munkanapok léteznek számunkra, önmagunkat fokozatosan elveszítjük. A szabadidő ugyanakkor egy magasabb tevékenységre szánt idő. Az ember nem szükséges és elégséges létező, többet vár, többet remél. *Luxuslány* a szó maga nemes értelmében. Nemcsak fogyasztó az ember, képes ezen keretből kilépni a transzcendens felé elmozdulni. Nem elégedhet meg az ember a virtuális jutalmazással, amit e világ a modern embernek kínál, virtuális valóságok, melyek hamar összeomlanak. A munka mára elszakadt a világtól, az ember elszakadt a munkától, de mindeközben a társadalom még sosem volt ennyire munkástársadalom. A *profanitás* ural mindent, kiszorítva a *sakralitást*.

²³⁵ Byung-Chul HAN: PSZICHOPOLITIKA. Typotex, Budapest, 2020.

²³⁶ Platón összes művei. Budapest, Europa Kiadó, 1984.

Ha a kizsákmányolás nem egy külső erő nyomatéka rajtunk, hanem a szuperszabadságunk és önmegvalósításunk keretében az önmagunk kizsákmányolása lesz, ami egy önként végzett halálra optimalizált tevékenység.²³⁷ Az ember paradox helyzetbe kerül a lehetőségek markában és börtönében arra döbben rá, hogy a szabadság valójában inkább kényszer. Pedig a *szabadság azt jelenti, hogy mentes vagyok a kényszerektől*. A szabadságnak ez a válsága pszichés megbetegedéseket okoz, depressziót vagy kiégést – ahogy arról fentebb írtam. A represszióból (elfojtás, elnyomás, korlátozás) depresszió lesz.

Az egészség hiszterikus túlértékelése azt jelenti, hogy az ember a halál gyásza és negativitása nélkül próbál élni. Legbelül érzi, hogy nem elkerülhető mindez, ezért mindent megtesz annak elodázásáért, mindenre képes ezért. A túlélni akaró társadalom nem keresi a szépséget, hiszterikus túlélésre rendezkedett be, egy lecsupaszított életet él.²³⁸

A szabad ember *Arisztotelész* szerint az, aki független az élet szükségleteitől és kényszereitől. Han szerint szép az az élet, amely a szép dolgok élvezetére irányul. Másodsorban szép az az élet, amely a közösség számára hajt végre szép tetteket, másokat gazdagít, és végül harmadsorban szép az a szemlélődő élet, amely sosem múló dolgokat kutat és az örök szépség mellett időzik.²³⁹ A szépség alapvetően nem hasznos, nem szükségszerű. A politikusoknak szabad embereknek kellene lenniük a szép tettek, a szép életformákra, a hasznosságon túl.²⁴⁰ Meg kell változtatni a társadalmat, *cselekedni* kell az igazságosságot és nem dolgozni rajta. A politikai cselekvés nem egyenlő azzal, amit a sok munka alatt értünk. A politikai cselekvések szükségesek, boldogságra, szépségre és igazságosságra nyitott társadalom érdekében. Az angol *'fair'* szó igazságot és szépséget is jelent, ugyanarról a lényegi utalásról van szó, mivel az igazságot az ember szépnek érzékeli. XVI. *Benedek* pápa a *Caritas veritatae* enciklikájában (51/122) így ír: „Új életmódot fogadjunk el, amelynek elemei az igaz, a szép és a jó keresése.” Egy másik helyen II. *János Pál* pápa a *Veritatis Splendor* című enciklikában a következőket írja: „A Rómaiakhoz írt levél, mely megérteti velünk a természetes törvény lényegét, megmondja a lelkiismeret bibliai értelmét, különösen a törvénnyel való sajátos kapcsolatában: „Amikor a pogány a törvény híján a természet szavára jár el a törvény szerint, törvény híján saját magának a törvénye. Ezzel igazolja, hogy a törvény követelménye a szívébe van írva. Erről lelkiismerete tanúskodik és ónitélete, mely hol vádolja, hol fölmenti...” (Róm 2,14-15).²⁴¹

A szépség a vidámságra és ünnepélyességre vezethető vissza. A halandó ember úgy válik hasonlónak Istenhez, ha önmagát feldíszíti, képessé teszi az ünnepre, hogy olyan szépet mutasson, amilyenre csak képes, ami elérhető. A művészet elengedhetetlen formája az ünnep szépségének. A kozmetika a görög *kozmoszra* utal, abból ered, amely az *isteni rendet* jelenti. A rend, a szabályok, a norma eredendően a szépséghez tartozik. A rend nélküliség viszont nélkülözi a szépséget.

A kultúra a kultuszhoz kötődik, a kultusz pedig a természetfelettihez, ezért a kultúra nem lehet öncélú, hanem csak olyan, amely felemel a transzcendenshez. A művészet egyenlő a túlcsoordult étellel, annak manifesztációja, lényegéből adódóan lelassít, nem sima, nem csupasz, nem letisztult, hanem gazdag, túlcsoorduló, intenzív, fölösleges, manifesztáló életet jelenít meg, ami jellegéből adódóan isteni eredetű. A művészet sosem gyors, nem a nyereség a célja, nincs benne hatékonysági kényszer, nem a produktivitás a célja. A termelés *'production'* nem a gyártást jelent, hanem bemutatást, valaminek a láthatóvá tételét, megláttatni a lényegét az igazi jelentése. A mai ember a produkálást pénzköltésre redukálta, megadta magát a tőkének. Az ember sok esetben kommercializálódott, ügyfél vagy piaci érték szintjére redukálódott. Piaci értékkel helyettesíti az emberi méltóságát. Intellektusa alapján az

²³⁷ Byung-Chul HAN im. 101.p

²³⁸ Byung-Chul HAN im. 103.p

²³⁹ Uo. 103.p

²⁴⁰ Uo. 104.p

²⁴¹ II. János Pál pápa, Veritatis Splendor Enciklika 57.

ember maga is tőkének számít, azzá redukálódik. A tőke lett az új transzcendens. Kiveszett minden isteni és ünnepi a világunkból, áruházzá, kereskedelmi úthálózattá lettünk. Az áruház nem sokban különbözik a bolondok házától – írja Han.²⁴² A kommunikáció lármája megfosztja az embert a csendtől. Elvesztette kötődését a ma embere a szenthez, a magasabbrendűhöz, a titokhoz. Ebből az állapotból az ember ki tud törni az ünnepek újrafelfedezésével, valamint az igazság keresése által.

II. János Pál pápa a *Veritatis Splendor* enciklikában írja: A szabadság és a természet föltételezett összeütközése kihat a természetes törvény, mindenekelőtt egyetemességének és változhatatlanságának értelmezésére is. „Hová vannak fölírva ezek a szabályok? – kérdezte Szent Ágoston – ha nem annak a világosságnak a könyvébe, amelyet igazságnak hívnak? Innen másoltatik minden igaz törvény az igazságot cselekvő ember szívébe is, nem úgy, hogy eredeti helyét elhagyván beléköltözik, hanem lenyomatként, miként a pecsétgyűrű formája átmegy a viaszba, anélkül, hogy elhagyná a gyűrűt.” Ennek az „igazságnak” az erejéből van a természetes törvénynek egyetemes érvénye.²⁴³

Bartleby eset

Herman Melville: *Bartleby* a tollnok írásában²⁴⁴ Bartleby a Wall Street egyik munkatársa egy jogi iroda alkalmazottja. Rövid története munkaállomásának körülírásával kezdődik. Egy szűk helyen asztal mögött ül Bartleby egy bokszban, az előtte lévő ablakon át egy téglafal látható, mely szürke a koromtól és a kosztól. A jogi iroda munkatársait becsvágy hajtja, a leírás szerint, mint neurotikus pulykák rohagnak és vakbuzgóság emészti őket. Híján vannak annak, amit a tájképfestők életnek neveznek. A jogi irodában dolgozik egy Cvikker nevű ügyvéd, aki munka közben csikorgatja a fogát, pszichoszomatikus emésztési zavarokkal küzd. Becsvágyánál csak a nárcizmus erősebb. Bartleby ellentéte Cvikkernek, ő nagyrészt hallgatagan ücsörög, szinte megkövült, motiválatlan, apatikus, mindenre azt mondja 'nem óhajtok'. A leírásban a tűzfalhoz mindig a halál képzelet társul. Bartleby feladata az iratmásolás, az iratok rendezése, összefoglalása és szétosztása. Nem ismeri a túlfeszített munkát, az önkimerülés hibájába abszolút nem esik. Alakjában a mindent elutasító, munkájára hivatkozó tétlenségben ragadt személy jelenik meg. Egyszer megkérlik őt, hogy menjen el a postára, de ő elutasítja a felkérést. Bartleby olyan életet él, amely egy teljesen elveszett ember életét mutatja. Az elbeszélés szerzője Bartlebyt, mint második teremtést határozza meg, 'dekreáció'. A személye megrajzolásával kívánja feloldani a határt a szerző a volt és a nem volt, a lét és a nem lét között. Angyali hírnöknek nevezi, olyannak, aki nem állít semmit. A létét a nincs jelen, az apatikus kiürült karaktere határozza meg. Bartleby a fogházban köt ki végül. Meglátogatja őt ügyvédje és próbálja vigasztalni ezekkel a szavakkal: „ne aggódjon nem, esik folt a becsületén azáltal, hogy itt kell lennie a holtak birodalmában. Nem is olyan gyászos ez a hely, ahogyan egyesek gondolják. Nézze az eget és ott azt a pár szál fűszálat.” Bartleby erre csak ennyit felel: „Tudom, hogy hol vagyok.” Han szerint Bartleby alakja nem egy új teremtmény, nem egy tiszta élet, de a lecsupaszított ember kimerült, személyiségvesztett karaktere.²⁴⁵

²⁴² Byung-Chul HAN im. 110.p

²⁴³ II. János Pál pápa, Veritatis Splendor Enciklika 57.

²⁴⁴ Herman Melville: *Bartleby a tollnok*. Budapest. Scolar, 2008.

²⁴⁵ Byung-Chul HAN im. 58.p

III. HELYREÁLLÍTÓ IGAZSÁGSZOLGÁLTATÁS

1. A NORMA

A Szentírás magyarázat kánoni megközelítése szerint *Mózes* személye jelképes értelemben tisztán normatív. Ez abból következik, hogy alakja egy olyan személyt rejt, aki közvetlen módon, mint Isten megnevezett törvényhozója áll előttünk. A *Pentateuchusban*²⁴⁶ – a hagyomány szerint Mózesnek tulajdonított öt könyvben – a próféta úgy jelenik meg, mint a törvényhozó hatalom megtestesítője. Isten törvénye rajta keresztül válik elérhetővé.²⁴⁷ A *Tóra* szó a héber *tó·rá'* szóból származik, melynek jelentése: tanítás, utasítás és törvény. A *Tóra* az Ószövetség népe számára mindig többet jelentett pusztá szabálygyűjteménynél, a választott nép úgy tekintett rá, mint Isten ajándékára, az Úr akaratára, amely tartalmaz ígéretet és fenyegetést (szankciót) egyaránt. Mózes könyvei nem csupán a kultusz szabályait foglalták magukba, hanem az ember mindennapi élethelyzetére is eligazítást adtak. A *Tóra* jelképezte továbbá a Jeruzsálemi templomban Isten jelenlétét is. A zsoltáros szerint: „Az Úr törvénye tökéletes, enyhíti a lelket. Az Úr tanúsága megbízható, a balgát bölccsé teszi. Az Úr parancsai egyenesek, földérik a szívet, útmutatása érthető, megvilágítja a szemet.”²⁴⁸

A *Kivonulás (Exodus)* Könyvének 21., valamint a *Leviták (Leviticus)* Könyvének 24. fejezetében megtalálható a *tálió-elv*.²⁴⁹ *Ius talionis* jelentése: lemérni, mérlegelni, súly. Lelket lélekért, szemet szemért, életet életért ennek értelmében a jogsértőt ugyanolyan sérelemmel kell sújtani, mint amilyen sértést az elkövetett.²⁵⁰ A babiloni és a hellén jogrend is ezt a jogelvet alkalmazta. Ennek köszönhetően a korábbi igazságtalan és aránytalan ítéletek az igazságosabb ítélkezés irányába mozdultak el. Az ókori egyiptomi hitvilágban az igazság, a jog és törvények istennője *Maat* volt, a korabeli ábrázolásokon, mint az egyensúly megteremtője jelenik meg, kiterjesztett szárnyakkal. Az ókori rómaiak a görög vallás isteneit képezték le és megalkották *Justitiát* az igazságosság a törvényesség és a méltányosság istennőjét. Az ábrázolásokon egyik kezében kard a másikban mérleg szerepel. A mérleg az igazság és méltányosság tevésének jelképe, a kard pedig a szigorú, de határozott büntetés elmaradhatatlanságát fejezi ki.²⁵¹ Egyes ábrázolásokon kígyó alakja is szerepel, mely az okosság, óvatosság és bölcsesség fontosságára utal. Az eljárások során ezek a jellemvonások elengedhetetlenek. A kígyó alakja megjelenik a Szentírásban is. Egyes esetekben, mint a gonosz alakja, de szerepel úgy is mint a bölcsesség és okosság jelképe.²⁵² Az Ószövetség népének történelmében a törvény megtartása mindig elsődleges vallási aktusnak számított, ez jelentette a szövetségi hűséget a választott nép és Isten között.²⁵³

A *Kivonulás* könyve a bűncselekmények tekintetében az emberölés mellett ismeri a hamis tanúvallomás, a vérfertőzés, háborús bűnök tényállásait is. A büntetőeljárásban az arányos büntetést helyezi előtérbe, továbbá a büntetés kiszabásakor figyelemmel van az elkövető élethelyzetére, további megélhetésére, családi állapotára. A *Kivonulás* könyve útmutatást ad a méltányos büntetés kiszabására.²⁵⁴

²⁴⁶ Öt könyv jelentése görög szóból ered.

²⁴⁷ BOROS i.m. 46.

²⁴⁸ Zsolt 19, 8-9

²⁴⁹ Lev 24,17-20

²⁵⁰ BELOVICS Ervin: *Büntetőjog 1. Általános rész*, Budapest, HVG-ORAC, 2017., 22

²⁵¹ BARKÓCZI Dávid: *Justitia, az igazságosság istennője – Az istennő alakja és ábrázolása a mitológiában és a jogtörténetben*. Budapest, Joghistoria, XIX. évfolyam, 2015/3. 7.

²⁵² Mt 10,16

²⁵³ Magyar Katolikus Lexikon. http://lexikon.katolikus.hu/I/ius_talionis.html

²⁵⁴ Kiv 24,6

A törvény nem csupán egy üzenet Istentől, a törvénynek élővé kell válnia, az embernek bensőjében kell azt őriznie. A Példabeszédek könyvének szerzője, aki a hagyomány szerint Salamon király, így ír a törvényről: „Fiam, ne feledd el a tanításomat, parancsaimat őrizd meg szívedben! Mert hosszú életet hoznak neked, szerencsés éveket s boldogulást. Szeretet és hűség ne hagyjon el soha, kösd a nyakadba, és írd fel a szíved táblájára. Akkor megkedvelnek, és tetszésre találsz az Isten és az emberek szemében.”²⁵⁵ A törvény tehát nem csak az Isten és ember, de az ember-ember kapcsolat szabályait is magában foglalja.

2. ENGEDELMESSÉG A TÖRVÉNYEKNEK

Az Ószövetség népe számára a *törvény*, az isteni rend megtartása mindig elsődleges volt, vallási aktusnak is számított, ez jelentette a szövetségi hűséget a választott nép és Izrael Istene között. A Kivonulás könyve ugyanakkor útmutatást ad az igazságosság méltányos alkalmazására is (Kiv 24,6). A törvény nem csak az Isten és ember, de az ember-ember kapcsolat szabályait is magában foglalja.

A filozófus azt mondja: olykor ki kell szabni a rosszat valakire, hogy fölszítsuk benne a jó utáni vágyat.²⁵⁶ Ezzel a bűn elkövetőjére utal, aki jól megérdemelt büntetését töltve rádöbbenhet tette következményeire és visszatalálhat a helyes magatartáshoz. A resztoratív igazságszolgáltatás mutatkozik itt meg. A jogos büntetéshez való jog a megtorlás megjelenik számos nép jogában, mint a társadalmi békét sértő jogtalanságra adott válasz. Az Egyházi Törvénykönyv is tartalmaz büntetéseket és kiemeli, hogy a krisztushívőknek joguk van ahhoz, hogy a törvényeknek megfelelően sújtsák őket, hogy ezáltal jóvátehessek bűnüket és jó útra térhessenek.²⁵⁷

A társadalom érdeke a *béke* áll az egyik középpontban a másik tétel a *tettes* méltó megbüntetése. A büntetések megváltása a béke a jog helyreállítását nem zavarta ezért a büntetések kiváltására már igen korán sor kerülhetett. Két helyreállítási módja volt a békének: önszegélynek mondott *bosszú* (rache) és *magánharc* (fehde) nemzetségek közti ellenségeskedés által. Szabad ember agyonütése nem feltétlenül vezetett a vele azonos megtorlásra, halálbüntetésre (Tacitus: Germánia) A megtorlás akár egy meghatározott számú birka vagy marha átadásával is kiegyenlíthető volt.

A bűncselekmény által megbomlott béke helyreállt a király, herceg közbeavatkozása nélkül is. A bosszú intézmény mellett jelen volt a népgyűlés, mint bíróság előtti nyilvános eljárás. A tettes nem csak a vádlónak (sértett) volt köteles fizetni (téríteni) hanem az intézménynek is, amelyek mintegy közvetítőként jártak el. A fizetséget a királyi pénztár, császári udvar kapta, a Római birodalomban is.

A germán szakrális büntetések a bűnös feláldozásával végződtek. Ezek többnyire halálbüntetések voltak. Törzs egészét sértette a büntett.

A *magánharc* intézménye sok esetben elszabadult és hosszú ideig több áldozatot követelt, ezzel szemben egyház is fellépett és a király a megegyezésre, kiegyezésre nem hajlandó felet száműzhette, ahol már nem zavarja a békét. *Nobis et populo nostro inimicus* – királynak és a népnek az ellensége.

Feudalizmust megelőzően kialakult, hogy a magánharcnak legyen feltétele a hadüzenet. Így lehet jogszerű! Később feudalizmusban kialakult, hogy a hadüzenet előtt a királyi bírósági út megjárása előfeltétele a jogszerűségnek! A kiegyenlítésnek ez a módja a magánharc lezárásáról akár bíróság előtti, akár bíróságon kötött egyezséggel vagy bírósági ítélettel az újkorig fennmaradt. Középkorban ebből alakult ki a lovagi magánharc.

²⁵⁵ Péld 3,1-4

²⁵⁶ Simone WEIL: i.m. 118.p.

²⁵⁷ CIC 221. kán. 3. §

A jogszerű ellenségeskedést, a magánharcot anyagi jellegű jóvátétellel, bűnhődéssel lehetett kiegyenlíteni. *Compositio* - jóvátétel, kiegyenlítés, helyreállított békeállapotot ítélet formájában kellett megállapítani.

A régi jogban *compositio* a halálbüntetést helyettesítő jogintézmény. A vagyoni viszonyok differenciálódásával a sértő életének elvétele helyett kifizetődőbb megoldássá vált a sérelemért vagyoni úton vett elégtétel, a *ius talionis* fokozatosan felváltotta a megváltás intézménye. Eredeti jelentésében *componere*: összegyűjteni, összekötni jelent. A rómaiaknál is így használták: 'barátságos kiegyezés' és a 'büntetőügyben megegyezés' (*compositio criminalis*) jelentése a római jog forrásaiban (*Codex Iustinianus, Digesta*) is megtalálható. A *ius talionis*szal szemben a germán népjogok közvetítésével a középkorbanban vált általánossá. A vagyoni elégtétel összege úgy alakult ki, hogy a sértett fél alku során megállapodott meghatározott kártérítésben az elkövetővel, és ennek fejében lemondott a vérbosszú gyakorlásáról. (Például a sértett fél azért, hogy egyik karját elvesztette, két ökröt kapott váltságul.)

Kezdetben elfogadása önkéntes volt, a sértett és családja mérlegelésére volt bízva. A *compositio* zömében a magánszemély élete és testi épsége elleni bűncselekmények körében került alkalmazásra, ezzel szemben az uralkodó osztály kollektív érdekei ellen elkövetett bűncselekmények esetében erre általában nem volt lehetőség. Voltak olyan esetek, amikor egyenesen tiltották a vérbosszúról való lemondást. (Gyilkos életéért, aki méltó a halálra, nem szabad váltságdíjat elfogadnotok, halállal kell büntetni. Azért se fogadjatok el váltságdíjat, aki menedékvárosba menekült, nehogy visszatérjen hazájába, s ott éljen, mielőtt a főpap meghal. Nem szabad megfertőznötök a földet, ahol laktok. A vér ugyanis megfertőzi a földet. S a földnek a rajta kiontott vérért nem lehet mást adni jóvátételül, mint a vér kiontójának vérért.²⁵⁸) A *compositio* érvényesülését az biztosította, hogy meg nem fizetése esetén szabad utat engedtek a vérbosszúnak. Ahol az államhatalom már intézményesített formák között tudott érvényt szerezni a jog parancsának, ott a *compositio*t rabszolgaságba-vetéssel, csonkítással vagy halálbüntetéssel helyettesítették.

A magánüldözés alá eső bűncselekményeknél az önkéntes *compositio*t felváltotta a kötelező. Az áldozat, illetve az elkövető vérdíjjal megváltott vére tarifális megállapítást nyert, melynek mértéke is kötelezővé vált. A váltságot egyes bűncselekmény-, illetve jogsértés-kategóriákra nézve meghatározott összegben állapították meg, vagy az okozott kár többszörösét kellett kifizetni. A vérdíjat, amit kártérítésként kellett a meggyilkolt családjának fizetni, az áldozat rangja és értéke szerint állapították meg. A vérdíj kezdetben kizárólag a sértett felet illette meg, később azonban az állam is részt kért belőle.

Kiengesztelő bűnhődési szerződést köthetett az elkövető és a sértett fél bíróságra kerülés előtt, melyben az elkövető vállalta, hogy a bíróság által megállapított jóvátétel összegét hajlandó megtéríteni. A sértett fél pedig az elfogadásról nyilatkozott. (Közvetítői eljárás feltétele is ez.)

A jóvátétel megfizetése az elkövetőt és családját mentesítette a magánharc alól, amit ellene folytathatott volna a sértett és családja.

A büntetési rendszer a vérdíjra és jóvátételre épült. A jóvátételnek a vérdíj volt az alapja. A vérdíj vagy férfidíj (nyakváltság, fejkváltság) különböző mértékei voltak. Emberölés egyszeres, súlyosabb kétszeres ha háború idején történt, ha állapotos nőt öltek meg háromszoros volt, félszabad megöléséért csak rész vérdíj járt. A vérdíj nagysága társadalmi rendi jogállástól függött. A szolgáknak nem volt vérdíjuk, megölésük miatt csak kártérítés járt!

²⁵⁸ Magyar Katolikus Lexikon: <http://lexikon.katolikus.hu/K/kompozicio.html>

Kiengesztelési kényszer ha az egyik fél hivatalhoz fordult az kötelezte a feleket a kiengesztelődésre. Ezért maga a hivatal is pénzt kért. Hatóság békés megegyezésre, jóvátételre kötelezte a feleket, ha ez nem jött létre, akkor következett *pönális* büntetés.

Az ószövetség népe számára a *törvény*, az isteni rend megtartása mindig elsődleges volt, vallási aktusnak is számított, ez jelentette a szövetségi hűséget a választott nép és Izrael Istene között. A Kivonulás könyve ugyanakkor útmutatást ad az igazságosság méltányos alkalmazására is.²⁵⁹ A törvény nem csak az Isten és ember, de az ember-ember kapcsolat szabályait is magában foglalja.

Az Új szövetség Krisztusa rávilágít, hogy nem a törvény hatálytalanításáról tesz tanúságot, hanem egy újfajta jogértelmezést vezet be. „Hallottátok, hogy a régiek ezt a parancsot kapták: Ne ölj! Aki öl, állítsák a törvényszék elé. Én pedig azt mondom nektek: Már azt is állítsák a törvényszék elé, aki haragot tart embertársával. Aki embertársát ostobának nevezi, állítsák a nagytanács elé. Aki azt mondja neki, hogy te bolond, méltó a pokol tüzére.”²⁶⁰ Minőségi változásról van szó és egyben egy rendkívül *méltányos fokozatosságról* is. Amikor a közönség felteszi a kérdést Jézusnak: Mi a legfőbb törvény, ki üdvözülhet? Jézus válaszában Mózes és a próféták törvényeire hivatkozik, az írott törvényekre, melyeket érvényesnek tekint, sőt szándéka szerint teljessé kívánja tenni azokat.²⁶¹ XVI. *Benedek pápa*: *A názáreti Jézus* című könyvének 3. részében kifejti, hogy Jézus esetében sokan csak a felforgató elemet hangsúlyozzák, így egyfajta liberálisnak vagy forradalmárnak állítják be. Jézus valóban szembe megy a hamis vallásossággal. Azonban Jézus nem támadja meg sosem Izrael vallásosságát, a kultusz törvényeit. Mint Fiú, Jézus új szabadságot valósít meg, de ez nem kötöttség nélküli parttalan szabadság, hanem azé, aki egy az Atya akaratával. Jézus családja vallásos volt, megtartották a törvényt. A *retributív*, megtorló²⁶² módszer alkalmazása a büntető igazságszolgáltatási rendszer klasszikus eszköze. Alapja az, hogy az ember szabad akarata révén eldöntheti, hogy mit tesz és beláthatja, hogy tettének milyen következményei lehetnek. Ez a morális felelősségvállalás olyan elv, mely egyaránt része a keresztény tanításnak és része a büntetés kiszabása kapcsán kialakult jogfilozófiának. Az embert a teológia tanítása szerint a Teremtő ‘szabad akarattal’ ruházta fel,²⁶³ hogy befolyástól mentesen tudjon dönteni. Döntésének következményeit pedig erkölcsi felelőssége tudatában vállalja. Az emberi tettek következménye, amennyiben az normasértő volt, az arányos megtorlás. Az igazságszolgáltatás olyan feladat, melyet az ember Istentől képez le és alkalmaz. Lukács evangéliuma erre utal, ahol Istenről mint a legfőbb igazságszolgáltatóról ír.²⁶⁴

A hagyományos igazságszolgáltatásban a bűncselekmény az állam elfogadott rendjét sérti, a társadalmat fenyegeti.²⁶⁵ Az elkövető a közösség ellen tesz, és így mint a közösség eszköze az államhatalom lép fel vele szemben. A jogtörténet során kialakult az az általános elv, miszerint a büntetőhatalom birtokosa az állam, ezért a társadalom érdekeinek védelmét az állam vállalja fel és testesíti meg. Az állam ezen szerepében elsődleges feladata a társadalom védelme, mely mint büntetési cél jelenik meg a jogalkotásban. Különösen az életfogytig tartó büntetés kiszabása esetében mondható el, hogy a büntetés elsődleges célja a súlyos személy elleni, vagy dolog elleni erőszakkal elkövetők²⁶⁶ szegregálása a közösség érdekében. A Bvtv. 5. § szakasza kifejti az állam elsődleges feladatát a

²⁵⁹ Kiv 24,6

²⁶⁰ Mt 5,21-22

²⁶¹ Mt 5,17-19

²⁶² IVÁNYI i.m. 28.

²⁶³ Magyar Katolikus Lexikon. <http://lexikon.katolikus.hu/A/akaratszabadsag.html>

²⁶⁴ Szentírás i.m. Lk 18,7

²⁶⁵ Btk. 4. § (1)

²⁶⁶ Btk. 44. §

büntetések és intézkedések végrehajtása körében is.²⁶⁷ A Btk. indoklásában szerepel, hogy a büntetések kiszabása tekintetében a hatalom megtorlást maga után vonó arányos viszonzás mellett a prevenciót is szem előtt tartva elfogadottá vált az a szemlélet is, hogy a büntetőjogi jogkövetkezmény a sértett, illetve a megsértett közösség kiengesztelését is szolgálja. A súlyos bűncselekmények esetében a szigor alkalmazása és az átnevelés, míg a kisebb súlyú bűncselekmények esetében az állam büntetőigénye elé a sértett érdekeit helyezi. A törvénynek ezért az a kifejezett célja, hogy nagyobb teret biztosítson a helyreállító eszközrendszerének.

Az igazságszolgáltatás a múltba tekint és azt vizsgálja, hogy mi történt, ki és hogyan követte el a cselekményt. A jogilag helytálló tényekre koncentrálnak. Ebben a körben a sértett kimarad az eljárásból, tanúként jelenik meg.

Általánosságban elmondható, hogy a XX. századra a bírósági tárgyalások formálissá váltak, egyfajta ünnepi keretszabályok övezik. Az eljárás a tények rekonstruálására törekszik és ezáltal mindkét felet kívülrre helyezi, a jogellenes magatartásra összpontosít és nem az emberre, így ezáltal sok esetben egy deviáns azonosságtudatot alakít ki.²⁶⁸ A sértettek az eljárásban olykor másodlagos *viktimizálódásnak*²⁶⁹ lesznek áldozatai.

A *klasszikus büntetőjogi iskola* elmélete alapján a tettes döntése akarati jellegű. Azt nem befolyásolják külső erők, családi kapcsolatok, genetikai sajátosságok. Az elkövető felelősségére helyezi a súlypontot, a tettet vizsgálta, és erre figyelemmel az írott jogot értelmezi. Alapvető filozófiája a törvény előtti egyenlőség, hovatarozásra való tekintet nélkül. A jogalkalmazónak – a törvényesség elvére, a *'nullum crimen sine lege'* és a *'nulla poena sine lege'* elvekre, a bűncselekményt megvalósító magatartására, az írott jogi előírásokra figyelemmel –, elsődleges feladata a megfelelő megtorlás. A büntetésnek valamilyen hátrányt kell okoznia a terhelt vonatkozásában.²⁷⁰ A terhelt nem kerülhet kedvezőbb helyzetbe azért, hogy a bűncselekményt elkövette.

A *kriminológiai irányzatokat* egyfajta determinalizmus veszi körül, melynek lényege, hogy az emberi tettek okozója nem csupán az ember maga, azokat a környezeti körülmények és egyéb biológiai tényezők egyaránt erősen befolyásolhatják. Ennek az elméletnek a kisarkítása elvezethet egészen oda, hogy a bűnös teljes felmentése valósul meg. Tettes büntetőjogi teóriának is nevezik ezt az elméletet, mert nem a cselekményre, hanem az elkövetőre koncentrálnak. A szabad akarat, befolyásolás alatt nem lesz szabad, így az elkövetett bűncselekmény miatt olyan személy kerülhet az eljárás középpontjába, aki megfelelő súllyal nem okolható.²⁷¹ A hangsúly a megelőzésen van és annak felderítésén, hogy miért követi el az ember a bűncselekményt.²⁷² A társadalmi környezet mint a bűnözés legfőbb inspirálója az oka az egyének bűnelkövetésének. A *kriminálszociológiai iskola* szerint a bűnelkövetésnek társadalmi okai vannak. A bűncselekmények okai közt szerepelhetnek lakhatási körülmények, a szegénység, a bevándorlás, az alacsony iskolázottság, az alkoholizmus vagy a prostitúció. A *kriminálanropológia* szerint a bűnelkövetőt jellemzően a genetikai elrendeltség vezeti. Olyan örökölt hajlam, amelynek nem, vagy csupán hatalmas erőfeszítések árán, tud ellenállni. Az elmélet jelentős alja Caesare *Lombroso* torinói börtönorvos volt.²⁷³

²⁶⁷ Bv.tv. 5. § (1) A büntetés, az intézkedés, a kényszerintézkedés és a szabálysértési elzárás végrehajtása, valamint az utógondozás az állam feladata. Az elítélttel és az egyéb jogcímen fogvatartottal szemben a törvényben meghatározott joghátrányok az ügydöntő határozatban, illetve az egyéb határozatban foglaltak szerint – az ott meghatározott tartamban és tartalommal – érvényesíthetők.

²⁶⁸ KISS Anna: *A közzétételi eljárásról*. Budapest, Országos kriminológiai Intézet Kriminológiai Tanulmányok, 2006/43., 248.

²⁶⁹ FELLEGI Borbála: Helyreállító szemlélet a gyakorlatban. In: GÖNCZÖL Katalin, *A helyreállító igazságszolgáltatás európai jó gyakorlatai a büntetőeljáráshoz*. Budapest, Igazságügyi és Rendészeti Minisztérium, 2010., 48.

²⁷⁰ BELOVICS i.m. 44.

²⁷¹ VIGH József: *A kárhelyreállító igazságszolgáltatás eszközei a hazai büntető igazságszolgáltatás rendszerében*. Jogelméleti szemle, 2003/2. <http://jesz.ajk.elte.hu/vigh14.html>

²⁷² BORBÍRÓ – GÖNCZÖL – KEREZSI – LÉVAI i.m. 825.

²⁷³ BELOVICS i.m. 47.

A *közvetítő iskola* jellemző vonása, hogy a korábbi irányzatokat szintetizálta, kimondja, hogy a büntett egy törvényi tilalomba ütköző, antiszociális magatartás, mely jogellenes is egyben. Képviselője *Liszt*, akinek alaptétele, hogy a tettes tettét kell büntetni e büntetés lényege pedig, hogy a megtorló büntetést a *célbüntetéssel* cseréli fel. Ezzel a specializáció irányába tér el és az egyéniesítést hangsúlyozza a büntetés-kiszabás tekintetében.²⁷⁴ A büntetés célszerűsége határozza meg a büntetés igazságosságát, csak az a szankció lehet igazságos, amelynek célja, hogy az elkövetőt elrettentse, de egyúttal helyes irányba terelje. A javíthatatlanokat, szerinte ártalmatlanná kell tenni. A hazai büntető jogtudomány jelentős alakja Finkey Ferenc a XIX. században úgy vélekedett, hogy a büntetés célja összetett. A visszatartás, a sértettnek nyújtott elégtétel, a nevelés és az erkölcsi ráhatás együttesen van benne jelen.²⁷⁵

A *pozitívista szemlélet*²⁷⁶ szerint fontos megvizsgálni azt a szempontot, hogy az elkövetőre milyen objektív körülmények, pszichikai ráhatások, valamint milyen egyéb erők hatottak, amik összefüggésben lehetnek az elkövetett cselekedettel. A megelőzés szempontjából ezek vizsgálata igen jelentős. Ha csak a tett alapján vizsgálnánk az elkövetőt, a szemlélet szerint az nem lenne elég alapos és igazságos. A speciális és generális²⁷⁷ megelőzés szempontjából fontos megvizsgálni, hogy az elkövető milyen háttérrel rendelkezik, milyen neveltetési és szocializációs közegben él, milyen erkölcsi értékekkel rendelkezik, és milyen behatások érték. Az elemzésnek mindenre kiterjedőnek kell lennie, mérlegre kell tenni, hogy tettét egyenes vagy eshetőleges szándékkal követte-e el, mennyiben volt gondatlan (*luxuria, negligencia*), milyen céllal és indokból követte el a cselekményt.

A *resztoratív, helyreállító*²⁷⁸ szemlélet esetében egy másik nézőpontot ismerhetünk meg. Ez a gondolkodás eltér az eddig megszokottól, ugyanakkor sok tekintetben hasonlóságot is mutat. Ezen filozófiai megközelítés szerint a *sértett* szerepe jelentősebb, mondhatni elsődleges. Az elmélet sarokköve az áldozat, aki elszenvedte a büntettet, őt érte a kár elsődlegesen, őt érte lelki és szellemi megrázkódtatás, ezáltal jogosan megilleti az elégtétel (jóvátétel).²⁷⁹ Célja az áldozat részére megteremteni azt a közeget a büntetőeljárás során, amelyben elkerülhető a további sebesülése. Az eljárásnak célja kell legyen az áldozat részére történő kártérítés, valamint a sérelmek enyhítése (jóvátétel).²⁸⁰

A resztoratív filozófiába beleillik a közösség jelenléte is. Azoknak a bevonása, akik érintettjei a bűncselekménynek, illetve támogatói a sértettnek vagy akár a terheltnek. A társadalmi szereplők és az állam részéről az eljárás olyan erőfeszítést kíván, melynek egyik célja, hogy az elkövető reintegrálódjon. Az elvek közül talán a leglényegesebb a bűncselekményből eredő konfliktus kezelése és orvoslása a sértett és terhelt vonatkozásában. Ezt az elméletet a *bevonódás* módszerének is nevezik, ugyanis a felek, például a *mediáció* esetén, teljes mértékben részesei és egyben alakítói a folyamatoknak.²⁸¹ Más mérést alkalmaz, nem annyira a büntetés súlyát tekinti lényegesnek, hanem, hogy a kár és sérelem milyen mértékben hozható helyre.²⁸²

²⁷⁴ BELOVICS i.m. 49.

²⁷⁵ BÉRCES Viktor: *A resztoratív igazságszolgáltatási koncepció érvényesülésének lehetőségei büntetőügyekben – különös tekintettel a mediációra és annak hazai szabályozására*. Iustum Aequum Salutare V. 2009/3., 140.

²⁷⁶ IVÁNYI i.m. 28.

²⁷⁷ Btk. 79. §

²⁷⁸ FELLEGI i.m. 50.

²⁷⁹ NAGY i.m. 21.

²⁸⁰ VIGH i.m.

²⁸¹ ÉLIÁS Eszter – GYENGÉNÉ NAGY Márta – JELES Judit – KISS Károly – KÓRÓS András – KRÉMER András: *A bírósági közvetítésről – Mindenkinék*. Budapest, HVG-ORAC, 2016. 15-35.

²⁸² VIGH i.m.

A filozófus szerint a büntetés nem más, mint felkelteni a bűnösökben a tiszta jó vágyát a szenvedés vagy akár a halál árán.²⁸³

3. JÉZUS KRISZTUS ÉS A TÖRVÉNY KAPCSOLATA

Máté evangélista a hegyi beszédében úgy ír, mintha Krisztus elutasította volna a Törvény szigorát, hogy a Törvény erejét vegye. Jézus szavai látszólag ellentmondást mutatnak, azonban a szövegkörnyezet egésze segít megérteni, hogy nem a törvény hatálytalanításáról szólnak ezek a leírások, hanem egy újfajta jogalkotást vezetnek be. „Hallottátok, hogy a régiek ezt a parancsot kapták: Ne ölj! Aki öl, állítsák a törvényszék elé. Én pedig azt mondom nektek: Már azt is állítsák a törvényszék elé, aki haragot tart embertársával. Aki embertársát ostobának nevezi, állítsák a nagytanács elé. Aki azt mondja neki, hogy te bolond, méltó a pokol tüzére.”²⁸⁴ Itt már minőségi változásról van szó és egyben egy rendkívül *méltányos fokozatosságról* is. Ezen Jézusi rendelkezés másfajta szigorítást, és új szabályokat is beiktat a törvények közé.

A közönség felteszi a kérdést Jézusnak: „Mi a legfőbb törvény, ki üdvözülhet?” Az üdvösség ebben a kontextusban a földi béke, és boldogság, valamint a túlvilági örömeket egyaránt jelenti. Jézus válaszában Mózes és a próféták törvényeire hivatkozik, az írott törvényekre, melyeket érvényesnek tekint, sőt szándéka szerint teljessé²⁸⁵ kívánja tenni azokat. A törvény teljessége teológiai értelmezésben azt jelenti, hogy a kinyilatkoztatás történelmi korszaka lezárul Jézus megjelenésével. A hagyomány szerint a kinyilatkoztatás vége az utolsó apostol halálával következik be. A jézusi törvényi kiegészítés nem más, mint a *szeretet parancsa*.²⁸⁶

„Ne gondoljátok, hogy azért jöttem, hogy a törvényt vagy a prófétákat eltöröljem. Nem jöttem, hogy eltöröljem, hanem inkább, hogy betöltssem. ... míg az ég és föld elmúlik, a törvényből egy jóta, vagy egyetlen pontocska el nem múlik”²⁸⁷. A törvények maradandósága fontos, mert megteremti a jogfolytonosságot az ószövetség és az újszövetség között. Üdvtörténeti szempontból ennek jelentősége van. Amikor Krisztus a *főparancsról* beszél, a törvény alapról nyilatkozik, ami nem más mint az Isten és az emberek iránti kettős szeretetparancsolat szabálya, melyre a tóra összes szabálya és a szövetségekötés szerződése épül.²⁸⁸ Ezen alapszik az egész törvény, és a próféták által elmondottak, vagyis a szentírás rendelkezései itt ezekben a Jézusi rendelkezésekben nyernek teljességet, a kodifikáció Jézussal fejeződik be. Jakab apostol a szabadság törvényeként aposztrofálja: tökéletes törvénynek.²⁸⁹ Pál apostol a rómaiaknak írt levelében megerősíti, hogy a törvények a Jézus által bevégzett rendelkezések alapján nyerték el a teljességüket.²⁹⁰

²⁸³ Simone WEIL: i.m. 119.p.

²⁸⁴ Mt 5,21-22

²⁸⁵ Mt 5,17-19.

²⁸⁶ Jn 13,34-35

²⁸⁷ Mt 5,17-18

²⁸⁸ Mt 22,37-40

²⁸⁹ Jak 1,25

²⁹⁰ Róm 9,31

4. TÖRVÉNYKEZŐ HATALOM

Isten alakja nem csupán mint törvényhozó, de mint törvénykező bíró is megjelenik a Szentírásban.²⁹¹ Jeremiás könyvében így ír a próféta, amikor rádöbben, hogy életét kívánják kioltani és támadóival szembesül: „De te, Seregek Ura, igazságos ítélettel ítélj; te a vesék és a szívek vizsgálója vagy. Engedd látnom, miként ítéled meg őket, mert terád bízom ügyemet.”²⁹² Az Úr mint legfőbb bíró jelenik meg, aki felette áll mindennek és az embert nem csak külső tettei szerint méri meg, hanem annak benső indíttatásait is beszámítja. Izaiás kifinomultan írja le, miként határoz és mond ítéletet az *Igazságos Bíró*. „Akkor majd királyi széket állít fel az irgalom, és rajta hűségesen, olyan bíró ül majd, akinek gondja lesz az igazságra, és sietve megadja azt, ami jogos.”²⁹³ A szentírástudomány szerint az isteni ítélkezés két pilléren nyugszik. Az első pillér az igazságszolgáltatás, vagyis megadni mindenkinek azt, ami jogos, vagyis ami őt a törvény szerint megilleti.

A második pillér az irgalom, ami a római jogban a méltányosság elvével kapcsolható össze. Az irgalom az igazságosság általános szabályától való eltérésben jelenik meg. Személyes jelleget hordoz, az egyedi eset önálló igazságtartalmát jeleníti meg. A méltányosság alkalmazása nem sérti a jogot, annak hitelét erősíti. Így a méltányosság az absztrakt norma alkalmazásának az eszköze, a bírói jogalkalmazás rugalmasságát biztosító szabálya. *Lábady* Tamás helyezte újra előtérbe a méltányosságot, mint a *norma szellemét*, amely a jogalkalmazásban való megjelenítése révén nyer értelmet.²⁹⁴

A jogos dolog, az jogcímet teremt arra, hogy a jussukat a felek megkaphassák, továbbá kötelezettséget hordoz arra nézve, hogy a kötelezettek felajánlják azt ami – az igazságosság, erényének következtében – jár. Az Úr ha ítéletet mond, irgalmat is gyakorol, erre szólítja fel az embert is saját jogkörben mondott ítéletei kapcsán.²⁹⁵ A két pillér együtt értelmezendő, nem gyakorolható irgalom igazságszolgáltatás és a jogos dolog megadása nélkül. A tomista filozófia szerint az ember eredendően társas lény, és mint olyan, szeretetkapcsolatra rendeltetett. Amikor a bűn következtében ez a szeretetkapcsolat megsérül, az emberi kapcsolatok konfliktusba fordulnak. Ezek rendezésére szolgál az igazság és az irgalom erényeinek alkalmazása.

A Teremtő egységes jogrend alá helyezte a világot. Az ember ezt a jogrendet a bűnbeeséssel megsértette. Ezt az *eredeti állapotot* kívánja Isten *helyreállítani* közte és az ember közt és a társadalom vonatkozásaiban. Az emberiség egy folyamatos büntetőeljárás alatt áll, melyben Isten mint döntőbíró jár el. Az ember vádlója a teológia szerint a Sátán²⁹⁶, aki bukott angyal módjára került ki Isten közegéből.²⁹⁷ Krisztus ebben a helyzetben úgy jelenik meg mint védő, egy közbülső személy, *közvetítő* (mediator) aki összeköti azokat, akik nem tudnak vagy akadályoztatva vannak abban, hogy kapcsolatba kerüljenek.²⁹⁸ A közvetítés teológiája csak olyan vallásoknál jöhet elő, ahol Istent, mint személyt tisztelik. Vallástörténeti szempontból Isten világa és az embereké el van választva egymástól, nincs átjárás, ezért a kereszténységben kezdettől fogva Krisztust, mint összekötőt, közvetítőt ábrázolták, aki kapcsolatot teremt Isten és az emberiség között.²⁹⁹ Pál Timóteusnak írt levelében fogalmaz úgy, hogy

²⁹¹ Jak 4,12

²⁹² Jer, 11,20

²⁹³ Iz 16,5

²⁹⁴ LÁBADY Tamás: *A magánjog általános tana*. Budapest, Szent István Kiadó, 2013. 174–175.

²⁹⁵ Mt 5,7

²⁹⁶ Héber satan vádlót jelent. <http://lexikon.katolikus.hu/S/Sátán.html>

²⁹⁷ Lk 10,18

²⁹⁸ Katolikus Lexikon. <http://lexikon.katolikus.hu/E/közvetítő.html>

²⁹⁹ Walter KASPER: *Jézus a Krisztus*. Budapest, Vigília Kiadó, 1996., 262.

egy az isten és egy a közvetítő Isten és ember között, az ember Jézus Krisztus.³⁰⁰ Ez a közvetítői szerep egy preegzisztenciális³⁰¹ hivatás, melyet a felkent Messiás³⁰² kell, hogy betöltsön.

5. A KÖZVETÍTŐI SZEREP MEGJELENÉSE

Szent Pál Krisztusról úgy ír, mint aki az Újszövetség közvetítője, aki *békességszerző* ember és Isten között. A keresztény teológia kiegészíti Isten törvénykezői szerepét és kihangsúlyozza Krisztus közvetítői mivoltát.³⁰³ Krisztus megszabadítja az emberiséget bűneitől azáltal, hogy engesztelő életével és kereszttáldozatával, mintegy önmagára véve az emberi mivoltot,³⁰⁴ és annak teljes természetét, önmagában békíti meg Istent az emberiséggel. Ez az elmélet a megváltás teológiája, mely meghatározó a keresztény hitvilágban.

Az Ószövetségi választott nép számára Isten mindig küldött közvetítőt, akik legtöbbször valamilyen krízishelyzetben jelentek meg konkrét feladattal, küldetéssel.

Az angyalok, mint küldöttek szintén hordozzák Isten üzenetét, ők szellemi létezők, akik sok esetben maguk hajtják végre Isten akaratát.³⁰⁵

A szövetség főpapja, amikor bemutatja az áldozatot, a templomi kultusz keretében, ugyancsak közvetítőként lép fel. A nép nevében jár el, ugyanakkor Istent szólaltatja meg, amikor személyében szól a néphez. Ilyenkor a Tóra szerint a *kiengesztelődés* szertartását végzi el, melyben fontos szerepe van az *elégtételnek*.³⁰⁶ Ez a szertartás előképe annak az áldozatnak melyet az Újszövetségben Krisztus mutatott be. Nagy Ferenc a 'megváltás koraként'³⁰⁷ definiálja azt az időszakot, mely a vérbosszú gyakorlatát követően kialakult. Ennek az eszmének következtében a sértést okozó személy a sértett illetve a megsértett közösség bosszújának kiváltása érdekében elégtételt adhatott.

Izrael felkent királyainak is volt közvetítői szerepük, de leginkább a próféták töltötték be ezt a feladatkört, amennyiben Isten szavát és törvényeit közölték a néppel. Izajás próféta jövendölésében így ír a kiválasztottról, *Jahve szolgájáról*³⁰⁸ akinek az élete, szenvedése és halála össze van kapcsolva a kiengesztelődéssel: „Igen, a mi bűneinkért szúrták át, a mi gonoszságainkért törték össze; a mi békességünkért érte utol a büntetés, az ő sebei szereztek nekünk gyógyulást.”³⁰⁹

A már idézett Hegyi beszéd értelmezhető úgy is, mint az Újszövetség biztatása arra vonatkozóan, hogy még a büntetőeljárásban a terhelt és a sértett igyekezzen *megbékélni* egymással. Máté evangélista szerint, ha valakinek panasa van ellened, hagyjál mindent hátra, menj és előbb békülj ki vele, s csak utána folytasd dolgodat.³¹⁰ Máté tulajdonképpen leírja az eljárás menetét, ha az elkövető nem eszerint jár el, ha nem köt egyezséget és nem békél meg az őt vádlóval (sértést elszenvedővel), akkor a bíró feladata, hogy ítéletet mondjon felette.

³⁰⁰ 1Tim 2,4-6

³⁰¹ Rom 11,36

³⁰² Jelentése: Isten küldötte, felkent. Katolikus Lexikon. <http://lexikon.katolikus.hu/E/Messiás.html>

³⁰³ Zsid 12,22-24

³⁰⁴ Zsid 4,15

³⁰⁵ Katolikus Lexikon. <http://lexikon.katolikus.hu/K/közvetítő.html>

³⁰⁶ Lev 1,1-7

³⁰⁷ NAGY Ferenc: *Jóváétel - mint a konfliktusfeloldó büntető igazságszolgáltatás egyik formája*. Magyar Kriminológiai Társaság, Kriminológiai Közlemények 1993/48. 9.

³⁰⁸ Iz 49,6

³⁰⁹ Iz 53,1-12

³¹⁰ Mt 5,23-26

A hegyi beszédben Jézus felkínálja az *elterelés* lehetőségét. Ugyanebben a fejezetben olvasható Máténál: „Boldogok a békességben élők, mert Isten fiainak hívják majd őket.”³¹¹ Krisztus, mint közvetítő, célul fogalmazza mag saját magára nézve az ember és az Isten kibékítését, és ezáltal az emberiség egymásközi béketeremtését. Feltett szándéka, hogy a békétlenség konfliktusát, melyet a bűn okozott, helyrehozza.

6. BÍRÓI ÚT ÉS AZ ELTERELÉS

A *ius talionis* elv szerint a büntetésnek épp oly mértékűnek és súlyúnak kell lennie, mint amelyet a büntetendő cselekmény okozott. János evangéliuma leírja a házasságtörésen ért asszony esetét, akit a Mester elé vezetnek, hogy ő törvénykezzen felette, és kimondja a Mózesi törvény szerinti szokásos szankciót. Ezen a ponton egy törésvonal tapasztalható, szakítva a korábbi szabályokkal, a Mester egy más megoldást, *elterelést* választ. Nem hoz döntést és nem szab ki büntetést.³¹² Az asszony kap egy esélyt a változtatásra. A lehetőségben benne rejlik az alkalom a bocsánatra, mely magával vonja a jóvátételt és az életmód változtatást.³¹³ A teológiai értelmezésben ez az új ember teremtése.

A *páli krisztológia*³¹⁴ úgy mutatja be Jézust, mint Isten Fiát, aki asszonytól született, alávetette magát a törvénynek, és egyben Ő az, aki megszabadított minket a bűn törvényétől is. Emberi alakban, bűnös testben jelent meg, hogy önmagában engesztelje ki a világot az Atyával.

A *kereszt teológiája*, szerint a halálból feltámadt Krisztusnak ez a küldetése, hogy kiengesztelje Teremtőt a teremtménnyel. Ebben az összefüggésben Jézus személye lesz az, aki megváltó és kiengesztelő is egyben. „Őbenne nyertük el a megváltást a vére árán, és bűneink bocsánatát bősz kegyelme folytán, amelyet végtelen bölcsességében és megértésében gazdagon árasztott ránk.”³¹⁵ Eszerint Krisztusnak van egy preegzisztenciája³¹⁶ Isten Fiaként – János evangéliuma is utal erre – és egy emberi származása Jézusként, emberi alakban. János szerint Jézus már Ábrahám ősatya előtt létezett, ezzel Krisztusi örök létezésére utal.³¹⁷ A két természet által valósul meg az az üdvözítő terv, amely már a teremtéskor megvolt, így Krisztus megjelenése az örök terv része. Mint ilyen, Ő valósítja meg személyében az összhangot a Teremtő és a teremtett lét között. Ebben a minőségében Krisztus mint *általános közvetítő*³¹⁸ jelenik meg. „Mindenki, aki Krisztusban van, új teremtmény. A régi megszűnt, valami új valósult meg. De ezt Isten viszi végbe, akit Krisztus kiengesztelt irántunk, és aki minket a kiengesztelődés szolgálatával megbízott. Isten ugyanis Krisztusban kiengesztelődött a világgal, nem tartja számon vétkeinket, sőt ránk bízta a kiengesztelődés ígését. Tehát Krisztus követségében járunk, maga az Isten int benneteket általunk. Krisztus nevében kérünk: engesztelődjétek ki az Istennel! Ő azt, aki bűnt nem ismert, ‘bűnné’ tette értünk, hogy benne *Isten igazságossága* legyünk.”³¹⁹ Pál fenti idézetben levezeti a kiengesztelődés szolgálatát, melynek előképe maga Krisztus, de amelyre az ember is meghívást kap. Ebben az értelmezésben a kiengesztelődés szorosan összefügg a bűn elengedésével, annak megbocsátásával. Ez az *isten igazságszolgáltatás* melyben a kiengesztelődés a meghatározó elv. Az

³¹¹ Mt 5,9

³¹² Jn 8,11

³¹³ Jn 8,3-11

³¹⁴ Bernard SESBOÜÉ: *Krisztus pedagógiája Az alapvető krisztológia elemei*. Budapest, Vigilia Kiadó, 1997. 58.

³¹⁵ Ef 1,7-8

³¹⁶ SESBOÜÉ i.m. 46-56

³¹⁷ Jn 8,58

³¹⁸ SESBOÜÉ i.m. 59.

³¹⁹ 2Kor 5, 17-21

aki ennek alapján jár el, új ember lesz, egy új teremteny. Ahogyan Krisztusnak szerepe van a teremtenésben, közvetítői szerepe van a teremtenett világ kibékítésében is.

A büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény (továbbiakban: Be.) 10. §-a büntetés helyett alkalmazható intézkedésként felsorolja az alternatív lehetőségeket, bűncselekmény elkövetése kapcsán, ilyen a megrovás, a próbára bocsátás, a jóvátételi munka és a javítóintézetes nevelés. Az alternatívitás feltétele, hogy alaposan feltehető legyen, hogy a büntetés célja, ezen intézkedés alkalmazásával is elérhető lesz. A Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C törvény (továbbiakban: Btk.) 79. §-a szerint a büntetés célja a társadalom védelme, annak megelőzése, hogy akár az elkövető, akár más bűncselekményt kövessen el. A büntetés célja akkor valósul meg, ha az elkövető életmódjában megváltozik. A teológiai értelmezés itt nyer teret, az újjáteremtenés itt valósul meg, amennyiben a bűnelkövető nem követ el újra bűncselekményt. Ha ezt megteszi, új emberként, egy más minőséget nyer az élete – a Szentírás erre mutat rá.

Krisztus bírói szerepben több helyütt jelenik meg a bibliai iratokban. Szent Pál úgy véli, csak az igazságos bíró képes helyesen ítélni, aki nem más, mint az Úr, aki az élet végső állomásának helyén ítéel majd, és az igazság koszorúját adja az arra érdemeseknek, ami nem más, mint az örök béke Isten országában.³²⁰

7. KERESZTÉNY ALAPELVEK, ÁTVETT FOGALMAK

Az emberi *méltóság* megbecsülést és tiszteletet érdemlő személyes érték, mely az emberhez kapcsolódik, és amely a teremtményi mivoltából fakad³²¹. A keresztény tanítás szerint az emberi méltóság alapja az *istenképiség*³²², amely olyan jegy, mely kitörölhetetlen és visszavonhatatlan. *Magyarország Alaptörvénye* és nemzetközi emberi jogi egyezmények szerint a méltóság minden emberi személyt megillet, sérthetetlen³²³. A bűn(cselekmény) sérti ezt az emberben lévő istenképet, mely által az emberi méltóságot sebz meg.

Mózes törvényei szerint, valamint a keresztény erkölcs alapján a bűnelkövetés következménye a *büntetés* kell, hogy legyen. „Megbocsátasz gonoszságot, vétket és bűnt. Előttes azonban semmi sem marad büntetlen” áll a Kivonulás könyvében³²⁴. A teológia szerint a *vezeklés* az egyetlen módja a bűntől való megváltottságnak, megszabadulásnak. Ebben az értelmezésben a vezeklés vagy más szóval *elégtétel* nem más, mint a bűnös lehetősége a bűntől való szabadulásra.

A keresztény tanítás szerint a bűnös bármilyen cselekményt követett is el, jogosult a *megigazulásra*. Ez a jogosultsága az emberi méltóságából fakad. A megigazulásnak vannak feltételei, ilyen feltétel lehet például a büntetés letöltése, az elégtétel adása, a vállalt bűnhődés, de legfontosabb feltétel az őszinte és melyről fakadó *bűnbánat*. A megtérés megköveteli a bűn napfényre kerülését a *beismerést*, és magában rejti a lelkiismeret belső ítéletét – írja a Katekizmus.³²⁵ A büntetés kiszabása és annak letöltése azonban még önmagában nem elégséges. Egyidejűleg a bűnös benső megváltozására is szükség van. A bűnhődés és a *jóvátétel* együtt kell, hogy járjon³²⁶, a bűnösnek joga van a helyes büntetés-végrehajtáshoz, ez a joga ugyancsak az emberi méltósághoz való jogából fakad.

³²⁰ 2Tim 4,8

³²¹ Magyar Katolikus Lexikon. <http://lexikon.katolikus.hu/M/méltóság.html>

³²² Ter 1,26-27

³²³ Magyarország Alaptörvénye II. cikk

³²⁴ Kiv 34,7

³²⁵ A Katolikus Egyház Katekizmus a i.m. 376.

³²⁶ Katolikus Lexikon. <http://lexikon.katolikus.hu/E/elégtétel.html>

Az *elégtétel* mint teológiai fogalom a katolikus tanítás szerint a bűnbánat szentségének része, nem más, mint a megigazulni kész ember erőfeszítése. Az elégtételnek tevőlegesnek kell lennie. Itt kapcsolódik össze a teológiai bűnbánat és a bánatból eredő jóvátételi cselekedet (elégtétel), valamint a Btk. tevékeny megbánás anyagi jogi szabálya.³²⁷

Az elégtétel a büntetés törlesztésére is irányul. A katolikus teológia szerint az elégtétel magában foglalja azt a cselekedetet mellyel a bűnbánó jóvá akarja tenni elkövetett bűnét. Ennek *személyesnek* kell lennie. Nem helyettesítheti a bűnbánót senki. Ugyanígy a büntetőeljárásban is, de kifejezetten a közvetítői eljárásban a felek jelenléte nem hagyható el, a terhelt személyesen kell, hogy eljárjon és jóvátételt teljesítsen.³²⁸

A keresztény teológia ismeri az *engesztelés* és *kiengesztelés* fogalmát. A *Trienti Zsinat*³²⁹ mondta ki dogmaként, hogy a megigazult ember saját elégtételével kieszközölheti az ideig tartó büntetés elengedését. „A megigazulás elszakítja az embert a büntőtől.”³³⁰ A megigazulás kibékít, megszabadít és meggyógyít. A zsinat szerint a megigazulás önként vállalt kötelezettségekből (engesztelésből), vagy az egyház általa kiszabott tettek teljesítéséből áll. Az igaz bűnbánat már csírájában tartalmazza a bűn következményeinek jóvátételére vonatkozó elkötelezettséget.³³¹ Tehát a helyes bűnbánat magával hozza a *jóvátévő* szándékot és akaratot. A jóvátételt a Büntető Törvénykönyv a tevékeny megbánás kifejezésével hozza párhuzamba³³². A feltételek teljesülése esetén, meghatározott cselekmények körében, az eredményes eljárás végén, *büntethetőséget megszüntető*, illetve *korlátlan enyhítésre* alapot adó jogintézmény valósulhat meg. A törvény lehetőséget teremt a büntetés kiváltására, abban az esetben, ha az elkövető helyrehozza a sértett irányában elkövetett bűncselekmény káros következményeit. Itt a reparáció előtérbe kerül a megtorlással szemben. A terhelt önként vállalt kötelezettsége helyettesíti a büntetést.

*Tertullianus*hoz kapcsolódik a teológia engesztelés elmélete, eszerint Krisztus önként vállalt engesztelése kiváltotta, helyettesítette az isteni megtorlást, az emberiség bűnei miatt. Szent Pál írja levelében: „Isten végtelen türelmében elnézte a korábban elkövetett vétkeket, hogy igazságosságát kimutassa”³³³.

8. KIENGESZTELŐDÉS

A teológiai tanítás szerint a bűn³³⁴ által ez emberi lélek szövete sérül, az ember elveszti önazonosságát, megbetegíti és torzítja a lelkét. A bűn fogalomköre kiterjedt nem csupán Isten törvénye és személye ellen irányul, de a zsidó-keresztény hagyomány szerint kihatással van a közösségre is, annak kisebb nagyobb egységeire. Az egyének bűneinek halmozódása úgynevezett társadalmi bűnökbe torkolódhatnak. Ilyenek például a háborús bűnök. A bűnbocsánat a megsértettől kell, hogy eredjen, neki áll jogában, hogy elengedje annak terhét. Az elkövetőnek szüksége van az Isten, illetve a sértett megbocsátására ahhoz, hogy megigazulása teljes lehessen. A megigazulás a bűnbocsánat következtében megvalósult tiszta helyzetet teremt a bűnelkövető vonatkozásában.

³²⁷ Btk. 29. §

³²⁸ A büntető ügyekben alkalmazható közvetítői tevékenységről szóló 2006. évi CXXIII. törvény

³²⁹ A Katolikus Egyház Katekizmusa i.m. 399.

³³⁰ Uo. 399.

³³¹ Katolikus Lexikon. <http://lexikon.katolikus.hu/E/elégtétel.html>

³³² IVÁNYI Klára, Hazai jogi szabályozás, a mediáció folyamata. In: IVÁNYI Klára, *A Büntető ügyekben alkalmazható közvetítői tevékenység bevezetésének tapasztalatai Magyarországon*. Budapest, Partners Hungary Alapítvány, 2008., 39.p.

³³³ Róm 3,21-26

³³⁴ Magyar Katolikus Lexikon. <http://lexikon.katolikus.hu/B/bűn.html>

A *poenitentia*³³⁵ jelent egyrészt bűnök fejében nyújtott elégtételt (satisfactio), másrészt vezeklést is. A vezeklés az elkövetett bűnök jóvátételére irányul. A teológiai magyarázat szerint a vezeklés akkor tökéletes, ha az igazság keresése és a szeretet vezérli. A keresztény erkölcsstan az emberi tettek mérlegét az igazságosság és a szeretet egyensúlyában keresi. Az elégtétel és a vezeklés teljesítésének következménye a *kiengesztelődés*³³⁶, tartalma abban mutatkozik meg, hogy a felek érzelmileg és lelkileg nyitottakká válnak egymásra a bizalom és a béke helyreáll.

A *Krisztológia* tana szerint a Logosz (Isten Fia) hússá lett, vagyis az Isten testet vett fel konkrét történelmünk része lett.³³⁷ A Jánosi teológia ugyanarról az alanyról állít, istenit és emberit. Ez az alany Jézus a felkent, aki a történelemben megjelent valóságos emberként. A Krisztológia-tan összeköti Krisztusban a két természetet.³³⁸ Ez adja meg Krisztusnak azt a jelentőségét, ami által közvetítő tud lenni ember és Isten között. Ez a gondolat a fentebb részletezett páli teológiai értelmezésben is jelen van. Lyoni Iréneusz teológus leszögezi: „Isten végtelen szeretetében azzá lett, amik mi vagyunk, hogy teljesen azzá tegyen minket, ami Ő.”³³⁹

A Szentszék Hittani Kongregációja *Dominus Iesus* nyilatkozatában így fogalmaz: „Jézus Krisztus az egyetemes Közvetítő és Megváltó, Isten Igéje, aki által minden teremtetett, megtestesült, hogy mint tökéletes ember mindenkit üdvözítsen és összefoglalja a mindenséget, élők és holtak bírója legyen. Ez az üdvözítő közvetítés magában foglalja a megváltó Krisztus, a legfőbb és örök pap áldozatának egyetemességét.”³⁴⁰

A közvetítő a latin pontifex³⁴¹ szóból ered, amely hídkészítőt jelent. A Szentírásban ez a megnevezés a felkent papokat jelöli, akik isten olajával felkenve jogosulttá váltak arra, hogy az összekötő szerepet betöltsék az isteni és a földi világ között. A pontifex mutatja be az engesztelő áldozatot a kultusz szabályai szerint. Az Újszövetség szerint a tökéletes fölkenet pap maga Krisztus.³⁴² Szent Pál a Zsidókhöz írt levelében azt mondja: „Főpapunk ugyanis nem olyan, hogy ne tudna együtt érezni gyöngeségeinkkel, hanem olyan, aki hozzánk hasonlóan mindenben kísértést szenvedett, a bűntől azonban ment maradt.”³⁴³ Átéli az emberi természetet, és ezáltal képes az embert felemelni.

A kiengesztelődés jelentése: törölni, letörölni. Maga szent Pál írja, hogy Krisztus életével és áldozatával eltörölte a bűnt engesztelő áldozatával.³⁴⁴ A keresztény teológia szempontjából csupán a kiengesztelődés jelenthet kiutat a bűnelkövetői életformából, ez hordozza a prevenció speciális jellegét. Ez okozhat megbékélést sértett és elkövető közt. A büntetőeljárás részeként megjelenő közvetítői szemlélet a mediáció, vagy más resztoratív módszerek ennek megfelelő terepei és lehetőségei lehetnek. De nem csak a részterületek, hanem a büntetőeljárás egésze akkor lehet eredményes, ha ez a szemlélet megfér a normatív szabályozás mellett.

A kiengesztelődés szorosan összefügg a bűn elengedésével, a megbocsátással. Az isteni igazságszolgáltatásban a kiengesztelődés meghatározó elv. Ahogyan Krisztusnak szerepe van a teremtésben, közvetítői szerepe van a teremtett világ Istennel való megbékítésében, felemelésében is (Jn 1,1-14). A bűnös ember bármilyen cselekményt követett is el, jogosult lehet a *megigazulásra*. Ez a jogosultság az emberi méltóságából fakad. A megigazulásnak vannak azonban feltételei, ilyen feltétel

³³⁵ <http://lexikon.katolikus.hu/E/elégtétel.html>; <http://lexikon.katolikus.hu/V/vezeklés.html>

³³⁶ <http://lexikon.katolikus.hu/K/kiengesztelődés.html>

³³⁷ Jn 1,14

³³⁸ KASPER i.m. 293-314.

³³⁹ KASPER i.m. 228.

³⁴⁰ Hittani Kongregáció Dominus Jezus nyilatkozata. Dr. Diós István (ford.), Kézirat gyanánt, Budapest, 2000.

³⁴¹ Magyar Katolikus Lexikon. <http://lexikon.katolikus.hu/P/pontifex.html>

³⁴² Zsid 4,14

³⁴³ Zsid 4,15

³⁴⁴ Zsid 9,26

például a büntetés letöltése, az elégtétel adása, a vállalt bűnhődés, de legfontosabb feltétele az őszinte és melyről fakadó *bűnbánat*. A megtérés megköveteli a bűn napfényre kerülését a *beismerést*, és magában rejti a lelkiismeret belső ítéletét – írja a Katekizmus. A büntetés kiszabása és annak letöltése azonban még önmagában nem elégséges. Egyidejűleg a bűnös benső megváltozására is szükség van. A bűnhődés és a *jóvátétel* együtt kell, hogy járjon, a bűnösnek joga van a helyes büntetéshez (CIC 221. kán. 3. §), ez a joga ugyancsak az emberi méltósághoz való jogából fakad.

A 'megváltás koraként' definiálja a jogirodalom azt az időszakot, mely a vérbosszú gyakorlatát követően kialakult. Ennek az eszmének következtében a sértést okozó személy a sértett illetve a megsértett közösség bosszújának kiváltása érdekében elégtételt adhatott. Az *elégtétel* (satisfactio) mint teológiai fogalom a bűnbánat szentségének része a megigazulni kész ember erőfeszítése. Az elégtételnek tevőlegesnek kell lennie. Ezen a területen kapcsolható össze a teológiai bűnbánat a bánatból eredő jóvátételi cselekedet (elégtétel), valamint a büntetőjog által ismert *tevékeny megbánás* anyagi jogi szabálya (Btk. 29. §). Az elégtétel a büntetés törlesztésére is irányul. A katolikus teológia szerint az elégtétel magában foglalja azt a cselekedetet, mellyel a bűnbánó jóvá akarja tenni elkövetett bűnét. Ennek *személyesnek* kell lennie. Nem helyettesítheti a bűnbánót senki.

Ugyanígy a büntetőeljárás szerves részeként alkalmazott közvetítői (mediációs) eljárásban a felek jelenléte nem hagyható el, a gyanúsított személyesen kell, hogy részt vegyen és jóvátételt teljesítsen (A büntető ügyekben alkalmazható közvetítői tevékenységről szóló 2006. évi CXXIII. törvény). A helyes bűnbánat magával hozza a jóvátevő szándékot és akaratot. A feltételek teljesülése esetén, az eredményes közvetítés (mediáció) végén, *büntethetőség megszüntetésére*, illetve *korlátlan enyhítésre* kerülhet sor. A törvény lehetőséget teremt a büntetés kiváltására, abban az esetben, ha az elkövető helyrehozza a sértett irányában elkövetett cselekmény káros következményeit. Itt a *reparáció* előtérbe kerül a megtorlással szemben. A terhelt önként vállalt kötelezettsége helyettesíti a büntetést. Az *alternativitás* feltétele, hogy alaposan feltehető legyen, hogy a cél a mediáció alkalmazásával is elérhető lesz.

A *Trienti Zsinat* mondta ki dogmaként, hogy a megigazult ember saját elégtételével kieszközölheti az ideig tartó büntetés elengedését. „A megigazulás elszakítja az embert a bűntől.” A megigazulás kibékít, megszabadít és meggyógyít.

Az elégtétel, a jóvátétel és a vezeklés teljesítésének következménye a *kiegyesztelődés*, jelentősége abban mutatkozik meg, hogy a felek érzelmileg és lelkiileg nyitottakká válnak egymásra, a bizalom és a béke helyreáll.

Az igazságszolgáltatás alapvetően a múltba tekint és azt vizsgálja, hogy mi történt, ki és hogyan követte el a (bűn)cselekményt. Általánosságban elmondható, hogy a XX. századra a bírósági tárgyalások formálissá váltak, egyfajta ünnepi keretszabályok övezik. Az eljárás a tények rekonstruálására törekszik és ezáltal mindkét felet kívülre helyezi, a jogellenes magatartásra összpontosít, és nem az emberre. A sértettek az eljárásban olykor másodlagos viktimizálódásnak lesznek kitéve.

A *resztoratív*, (*helyreállító*) szemlélet esetében, mint a mediációban egy másik nézőpontot ismerhetünk meg. Ennek a filozófiai megközelítésnek alapján a *felek* szerepe jelentősebb, mondhatni elsődleges. A mediáció alkalmazása során például büntetőügyekben felerősödik az *áldozat* szerepe, a közvetlen kár a lelki és szellemi megrázkódtatás őt érte, ezáltal jogosan megilleti az elégtétel (jóvátétel). A mediáció egyik célja, hogy az áldozat számára olyan közeg jöjjön létre, amelyben elkerülhető a további sebesülése. Itt kezdődhet el az áldozat kártalanítása, valamint a sérelmeinek enyhítése és jóvátétele. A konfliktusban lévő felek a mediáció során, teljes mértékben részesei és egyben alakítói is a folyamatoknak.

A magyarországi igazságügyi politika megjeleníti a jogalkotásban az új, *alternatív* megoldásokat. Ide sorolhatóak a resztoratív jellegű szemléletek, a helyreállító igazságszolgáltatás jogintézményei a polgári- és büntetőjogban egyaránt.

Az igazságszolgáltatásban ismert a *diverzió (elterelés)* fogalma. Megjelenésének egyik oka az volt, hogy a hagyományos szabadságelvonással járó büntetések nem, vagy csak ritkán érték el a várt eredményt. A diverziós eljárások egyik alapelve az előremutató nevelés, amelynek mozgatórugója, hogy változás következzen be a normaszegő személyiségében. A resztoratív igazságszolgáltatás többféle eszközt tesz alkalmazhatóvá, jelenleg a magyar eljárásjogban leginkább a *mediációs módszer* alkalmazhatósága honosodott meg, amelynek lényegi eleme a fennálló konfliktus rendezése (melynek forrása lehet bűncselekmény, személyes sérelem, jogok megsértése, gyermekek érdeke, felügyeleti jog, üzleti sérelem). Célja helyreállítani a személyközi konfliktusból eredő békétlenséget és így a kiengesztelődést elősegíteni. Az eljárás (módszer) abban is egyedinek számít, hogy a mediátor (*békéltető*) szerepe révén a felek a köztük született megállapodás feltételeinek teljesítése következtében, a köztük fennálló konfliktusukat és lelki vívódásaikat is orvosolni tudják.

Ezekiel könyvének sokszor idézett mondata, „Nem kívánom én a bűnös ember halálát – így szól az Úr –, hanem azt, hogy megtérjen útjáról, és éljen” (Ez 18,23), képezi a helyreállító igazságszolgáltatás elvi alapjait. A szemlélet jellemzője – a hagyományos igazságszolgáltatással ellentétben –, hogy a jövőbe tekint és nem elsődlegesen a múltat fürkészi. Nem a megtorlásra, hanem a jövőbeli normakövető magatartásra helyezi a hangsúlyt. A resztoratív szemléletű igazságszolgáltatás célja, hogy az eljárás részesei *kiengesztelődve* léphessenek előre. A sértett az irányában tanúsított tevékeny megbánás és elégtétel által, a terhelt pedig beismerése, megbánása, lelkiismeretének tisztázása és ebből fakadó jóvátétel révén juthat el a normakövetés állapotába.

Máténál olvasható: „Boldogok a békeszerzők, mert Isten fiainak hívják majd őket.” (Mt 5,9). Krisztus küldetése, hogy a békétlenség konfliktusát, melyet a bűn okozott, helyrehozza. Ő valósítja meg személyében az összhangot a Teremtő és a teremtett lét között. Ebben a minőségében Krisztus mint *általános közvetítő* jelenik meg. A Hittani Kongregációja *Dominus Iesus* nyilatkozatában így fogalmaz: „Jézus Krisztus az egyetemes Közvetítő és Megváltó, Isten Igéje, aki által minden teremtett, megtestesült, hogy mint tökéletes ember mindenkit üdvözítsen és összefoglalja a mindenséget, élők és holtak bírója legyen. Ez az üdvözítő közvetítés magában foglalja a megváltó Krisztus, a legfőbb és örök pap áldozatának egyetemességét.”

A konfliktuskezelő módszerek főszereplője a *közvetítő*. Ő a folyamat felelőse „kvázi bíró” és a hatóság kontrollja is egyben. A konszenzuseresés a folyamat szerves része, melynek eredményeként a felek kölcsönös melegegedettsége a cél. A resztoratív módszerek eredménye nem csupán a megállapodás. Az érzelmek kimondása és az ezekkel való szembesülés markáns része a folyamatnak, indulatok szabadulhatnak fel, melyek orvoslására lehetőség nyílik.

János evangéliumából ismert a házasságtörésen ért asszony esetének leírása, a példabeszédben fontosak a szereplők, akik egymással szemben állnak. Az egyik oldalon a vádlók (az írástudók és farizeusok), a másikon a bűnelkövető, közöttük pedig a Tanító (Jn 8,3-11). A szereplők egy része ítéletet akart kicsikarni, az általuk alkalmazandónak gondolt törvény előírásainak szellemében. A példázatban nem szándékuknak megfelelő döntés született. Az esemény lezárásával minden szereplő továbblép. A bűnös újjászületve új útra tér. Van egy gesztus a leírásban, Jézus a föld porába ír, nem maradt fenn, hogy az írás mit takart. Egyes értelmezők szerint az új krisztusi méltányossági szabályok megalkotásának jele ez a gesztus.

A teológia szerint a bűn beismerése és a bűnbánat összefügg egymással (Zsolt 38,19). Az elégtétel következménye a bevallott bűnösség megbánásának, ezek a fogalmak összetartoznak. A büntetőjogi

szabályok a *jóvátétel* fogalmát elkülönítik a *kártérítéstől*. A jóvátétel lényege nem a fájdalomdíj mértékében keresendő, hanem a sértett lelki szükségleteiben, a *kiengesztelődésben*. A jóvátétel lehet kiegészítése vagy többlete egy kártérítésnek.

A sérelem orvoslása tekintetében a Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény (továbbiakban: Ptk.) 2:51. § c) pontja, és a polgári perrendtartásról szóló 2016. évi CXXX. törvény 502. § b) pontja egyaránt az *elégtétel* fogalmat használja, ami a büntetőeljárásban alkalmazott *jóvátétel* szinonimájaként értelmezhető. Mindkét fogalmat a sérelmek orvoslása és azok helyreállítása körében szükséges értelmezni.

A mediáció keretet biztosít a jóvátételre, a kártérítésre a kiengesztelődésre, hogy általa helyreálljon a bizalom a felek közt.

Közvetítés lehetséges két fél között, de lehetséges közösségek között is. A mediátor feladata, hogy segítsen a cselekmény körülményeit értelmezni, megérteni és megértetni. Elő kell segítenie, hogy a felek egymás indítékait (motiváció) megismerjék és átérezzék. Feladata továbbá képessé tenni a feleket a konfliktus megoldása érdekében a kommunikációra, érzelmeik feltárására. A mediátor pártatlan, lelkiismerete szerint kell, hogy eljárjon, bele kell, hogy helyezkedjen a felek vívódásaiba a szakmai követelmények mentén. Ugyanakkor a kilépést és eltávolodást is meg kell tanulnia, hogy a tárgyalások lelki hordaléka ne föleméssze, hanem táplálékául szolgáljon.

Hazánkban a közvetítői tevékenységről szóló 2002. évi LV. törvény kimondja, hogy a közvetítői tevékenység bírósági szervezetben belül is történhet. Lényeges volt annak a szemléletnek is a megalapozása, hogy a bírák a polgári ügyekben egy járható alternatívának tekintsék a közvetítést. A bírósági közvetítés a Ptk. családjogi negyedik könyvében kapott jelentős szerepet. A Ptk. 4:172. § szakasza az ügynevezett kötelező mediációra utaló szabályt tartalmaz a szülői felügyelet gyakorlásának körében. A bíróság ezzel a szülői kapcsolattartást kívánja elmélyíteni, és a kialakítandó megoldásokhoz segítségül hívja a mediációs intézményt, remélve, hogy a szülői felügyelet megfelelő gyakorlása konszenzus alapján tud majd működni.

A polgári ügyekben gyámhatósági eljárásban is előkerülhet a közvetítés a Ptk. 4:177. § szakasza, mint lehetőséget kínálja ezt fel. Célja a közvetítésnek ebben az esetben is a megfelelő együttműködés kialakítása a gyermeket nevelő és a gyermektől külön élő szülő között. A házassági bontóper megindítása előtt vagy alatta a Ptk. 4:22. § szakasza ugyancsak lehetőséget nyit a közvetítésre, melynek eredményeként a megállapodás perbeli egyezségként való elfogadásáról rendelkezik. A kommentár kiemeli, hogy családi ügyekben jelentős szerepe és helye van az *alternatív vitarendezési* modelleknek. A felek vitáikban, amelyek a legintimebb emberi érzések körül zajlanak, képesek lehessenek kapcsolatuk rendezésére. A közigazgatási perrendtartásról szóló 2017. évi I. törvény is elsődlegesnek tekinti azt a jogalkotói célt, miszerint az egymásnak feszülő felek, konfliktusuk rendezése érdekében a megegyezés irányába mozduljanak el.

A kereszténység a kezdetektől ismeri a konfliktuskezelés alternatív módját. Máté evangéliuma módszertani részletekbe menően kifejtje a keresztény békéltető szemléletet (Mt 18,15-16).

Az egyetem fent említett szakirányú képzése, az ismertetett különböző jogszabályok által előírt, egész jogrendünket átható mediációt, mint módszertant, úgy kívánja bemutatni a hallgatóknak, hogy annak gyakorlati alkalmazására is lehetőséget nyújtó képzést állított össze. A tananyag részeként hangsúlyos szerepet kap a mediátor karaktere, amely alapvetően segítők jellegű, úgy van jelen, mint aki nem egy erőszakolt megoldást kínál a személyek konfliktusaira, hanem egy bizalmi alapú, emberközpontú megközelítésben támogatást nyújt ahhoz, hogy a folyamat végén konszenzus valósulhasson meg. Mindezek alapján *joggal nevezhetjük kereszténységünkben mélyen gyökerező hivatásnak* a mediátori feladatot. Szerepe ugyan hasonló a bírói szerephez, de nélkülözi azt a hatalmi tényezőt, melynek birtokában az

ügydöntő bíró határozatot hoz az adott eljárás során. A mediátor nem dönti el az ügyet, mederben tartja azt, és ha szükséges, beavatkozik annak érdekében, hogy a jogszabályi és morális keretek ne sérüljenek. Nem bírál, nem foglal állást. Szerepe kiegyenlítésről, az egyensúlyról és a támogatói attitűdről szól. Pártatlan, független, azonban lelkiismeretes kell, hogy legyen. A segítői attitűd értelmezésére a Szentírás egyik elbeszélése jó példával szolgál. A Jeruzsálem Juh-kapujánál lévő beteszda-fürdő betegének történetével beszél el János evangélista, mit jelent a segítő szerep krisztusi értelmezése. A betegnek egy segítő kézre volt szüksége ahhoz, hogy esélyt kaphasson az életben maradásra (Jn 5,6-8). A mediátornak ki kell tudnia szűrni, hogy a felek mit szeretnének közölni, mi az a dolog, amire szükségük van ahhoz, hogy a konfliktust el tudják engedni. A mediáció igen gazdag módszertani elemei, valamint jogszabályi beágyazódása egy központi célt szolgál, hogy megnyissa az utat a lelki kiengesztelődés lehetőségének, amely által a részes felek és a bizalomvesztést elszenvedő közösség – a megbékélés állapotára juthassanak.

9. A RESZTORATÍV ELMÉLETTEL KAPCSOLATOS MEGFONTOLÁSOK A BÜNTETŐELJÁRÁSBAN

A büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény módosítása révén, 2007. januári 1. hatállyal került bevezetésre a hazai jogrendbe a közvetítői eljárás. Az eljárási alkalmazásra az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának mediáció tárgyában elfogadott R (99) 19. számú ajánlása következtében került sor. A hatályos Be. 412. § szakasza meglehetősen tágan szabályozza a közvetítői eljárás alkalmazási körét. Nem sorol fel bűncselekményeket, melyek esetében az eljárást kizárná. A Btk 29. § szakaszának anyagi szabálya viszont, mellyel nyilván együtt szükséges értelmezni a Be. rendelkezéseit, szűkíti a lehetőségeket, ugyanakkor mégis szinte valamennyi bűncselekmény körében engedélyezni annak alkalmazását. Egyes álláspontok szerint erőszakos, testi épséget személyi szabadságot sértő vagy veszélyeztető cselekmények elkövetése esetében nem javasolt a közvetítői eljárás alkalmazása. Ez esetben a védett jogi tárgy lényege megkívánná az állam objektív védelmi kötelezettségéből eredő helytállást, és a büntetőeljárás lefolytatását nem szabadna elhagyni, vagy kiváltani. Továbbá a cselekmény súlyának következtében az elmarasztalás sem maradhatna el. Ezek az álláspontok nem azt vonják kétségbe, hogy a sértettnek ne lenne joga ahhoz, hogy irányában a terhelt jóvátegye a bűncselekményből eredő kárt és annak következményeit, hanem arra mutatnak rá, hogy az elkövető elmarasztalására mindenképpen sor kell, hogy kerüljön. A jóvátétel figyelembevételére itt is sor kerülhetne, például a büntetés kiszabása tekintetében, annak mértékét csökkenthetné.

Ezen szemlélet azt az álláspontot tartja elfogadhatónak, mely szerint a jóvátételnek helye van a sértett és a terhelt vonatkozásában, de ennek színtere nem feltétlenül a büntetőeljáráson belül kell, hogy legyen.³⁴⁵ Megvalósulhat más módon, polgári úton vagy különböző áldozatsegítő alternatív programok keretében. A hazai szabályozás vegyes rendszert alkalmaz. A büntetőeljárás részévé teszi a közvetítői eljárás alkalmazhatóságát és annak eredményét jogszabályi feltételek mellett megállapítja, emellett lehetőséget teremt a resztoratív módszerek alkalmazására tágabb körben is, például büntetés kiszabása mellett³⁴⁶, intézkedések mellett, vagy egyezség kíséretén belül is³⁴⁷. Az Egyházi Törvénykönyv szintén lehetőséget teremt a közvetítői eljárásra a CIC 1341. kánon alapján. A törvénykönyv ugyanis ultima rációként fogalmaz a büntetőeljárás bírói vagy közigazgatási megindításáról, amennyiben más útja nincs az igazság helyreállításának, a tettes megjavításának.

³⁴⁵ BÉRCES i.m. 145.

³⁴⁶ Bv.tv. 171. §

³⁴⁷ Be. 411. § (5) c)

10. A BÜNTETŐPOLITIKA ÉS A BÜNTETŐELJÁRÁS KAPCSOLATA

A szoros értelemben vett *büntetőpolitika* arra terjed ki, hogy mi az az emberi cselekedet, melyet büntetni szükséges, ez az anyagi jogi büntetőpolitika része.³⁴⁸ A tágabban vett büntetőpolitikába beletartozik mindaz, ami a bűncselekmény elkövetésével és annak elkövetőjével kapcsolatba hozható. Ide tartoznak a felelősség, a felelősségre vonás és a büntetés végrehajtásával kapcsolatos kérdések is. A kriminálpolitika jellemzően arra fókuszál, hogy mi áll a bűncselekmény háttérében, illetve az áldozat helyzetét bontja ki.³⁴⁹ Módszertana behatárolja azt a területet, melyen belül az állam büntetőjogi igényét kifejtheti, illetve azt érvényre juttathatja. Ezek a keretek időnként változhatnak.

Vannak azonban szegletkövei a büntetőpolitikának, melyek állandósággal bírnak. Ezek a társadalom által elfogadott olyan morális alapvetések, melyek kultúráktól függetlenül a legtöbb nép büntetőjogának részei. A teológia ezt Istenérveknek (objektív erkölcsi törvények létezése) nevezi, melyek az ember lelkébe íródtak. Ilyen alapvetés a jó és a rossz létezése, hogy a bűncselekmény nem a társadalom hasznát okozza, az emberi élet védelme, a tulajdon tisztelete, hogy a bűncselekmény következménye valamilyen hátrányt jelentő aktus (szankció) kell, hogy legyen.

A büntetőpolitika feladata, hogy a jogalkotó terjeszkedésének gátat szabjon. A büntetőeljárás során a hatóságok az érvényes büntetőpolitikát valósítják meg azáltal, hogy a jogszabályoknak érvényt szereznek. A büntetőpolitika részét képezi többek közt az a kérdés, hogy a büntetőeljárások egyfokú, vagy kétfokú jogorvoslati rendszerben történjenek. Milyenek legyenek az eljárások, a nyomozóelví, vagy a vádelví szempontok kerüljenek-e előtérbe. A jogalkotás nem hagyhatja figyelmen kívül a társadalom többségének elvárásait, de ennek kell, hogy legyenek dogmatikai és morális korlátai. A társadalom szempontjából a törvénykezés keretében a *bíró alkotta jog*, vagyis a döntések az egyedi ügyekben a meghatározóak. A közösség a bíróság kihirdetett ítéletében ismeri fel – mivel ebben ölt testet – a büntetőpolitikát. Egy cselekedet ugyanis kizárólag ügydöntő határozat révén válhat büntethetővé.³⁵⁰

A büntetőpolitika megjelenít új, alternatív megoldásokat is, ide sorolhatóak az egyes elterelést szolgáló eljárások, valamint a resztoratív jellegű szemléletek. A nemzetközi trendek és az Európa Tanács törekvései³⁵¹ a büntetőpolitika terén, előnyben részesítik a helyreállító igazságszolgáltatás eszméit.³⁵²

A *börtönreform* törekvésekből fejlődött ki az abolicionizmus,³⁵³ mely vadhajtásaiban eljutott odáig, hogy a szabadságvesztés teljes szükségtelenségét vetítette előre. Az elítélt fogságban elszenvedett sérelmeit hangsúlyozza, azokat immorálisnak és feleslegesnek tartja. Képviselői humánusabb büntetőpolitikát követeltek. A büntetést újabb erőszaknak titulálja, mely újabb sebeket okoz (stigmatizáció). A bűn fogalmának tekintetében is új meglátást hordoz, szemlében a bűncselekményt nem az állam illetve a közösség megsértéseként fogalmazza meg, hanem a közösség tagjai közti konfliktusként értelmezi.

Visszatekintve a szentírási alapokra és a teológiai okfejtésekre megállapítható, hogy a bűn keresztény értelmezése mindkét nézet tekintetében igaz. A bűn egyértelműen sérti az isteni és emberi kapcsolatokat melyeknek velejárója a konfliktus amely a kiengesztelődés révén oldódik fel.

A büntetőpolitika kérdése, hogy kinek a hatáskörébe kerüljön annak eldöntése, hogy mely bűncselekmények esetében és milyen súlyú cselekmények tekintetében lehetséges alkalmazni az egyes

³⁴⁸ BELOVICS i.m. 83.

³⁴⁹ BORBÍRÓ – GÖNCZÖL – KEREZSI – LÉVAI i.m. 29-54.

³⁵⁰ BELOVICS i.m. 102.

³⁵¹ Európa Tanács Miniszteri Bizottságának R (96) 8. számú a büntetőjog-politikáról az átalakulóban lévő Európában című ajánlása.
<https://kuria-birosag.hu/hu/etmb/r-96-8-buntetojog-politikarol-az-atalakuloban-levo-europaban>

³⁵² ÉLLÁS – GYENGÉNÉ NAGY – JELES – KISS – KÖRÖS – KRÉMER i.m.16.

³⁵³ BORBÍRÓ – GÖNCZÖL – KEREZSI – LÉVAI i.m. 202.

– hagyományostól eltérő – alternatív jogintézményeket.³⁵⁴ E tekintetben fontos alapelv, hogy rögzített feltételek teljesítéséhez szükséges kötni ezek alkalmazását. Az abolicionizmus képviselői azt szorgalmazzák, hogy a büntetőeljárást az érintetteknek kell visszaadni, és lehetőséget kell biztosítani arra, hogy a felek megbeszélésen alapuló, közösségben végrehajtott megoldásokat választhassanak a büntetőeljárás során. Az alternatív szankcióknak és eljárásoknak világos feltételei kell, hogy legyenek,³⁵⁵ amelyek magával a bűncselekménnyel, annak súlyával, elkövetésének körülményeivel kapcsolatosak, illetve a résztvevők személyek, állapotával és természetével állnak összefüggésben. A büntető ügyekben alkalmazható közvetítői tevékenységről szóló 2006. évi CXXIII. törvény (továbbiakban: Bktv.) 2. § szakasza kifejti, hogy az alternativitást hordozó resztoratív eljárás célja nem más, mint a bűncselekmény következményeinek jóvátétele és a terhelt jövőbeni jogkövető magatartásának elérése. Ebben benne foglaltatik a konfliktus feloldásának lehetősége, melyre a jóvátétel révén juthatnak el a felek, itt az áldozatvédelmi szempontok az erősek. De ugyanilyen súllyal szerepel a megfogalmazásban a társadalom védelméhez és átnevelő funkciójához fűződő állami érdek is, hogy az elkövető ne kövessen el újabb bűncselekményt.

11. DIVERZÍÓ A BÜNTETŐELJÁRÁSBAN, KÜLÖNÖSEN A FIATALKORÚ ELKÖVETŐK TEKINTETÉBEN

A két nyomtárvú büntetőpolitika legfőbb meglátása, hogy különböző irányba tereli az elkövetőket. A közösségre súlyos veszélyt jelentő bűnelkövetőket egy csoportba, a csekélyebb tárgyi súlyú bűncselekményeket elkövető személyeket pedig, egy másik csoportba sorolja.³⁵⁶ Az elgondolás szerint a kisebb bűncselekményeket elkövető személyeket az elterelés módszerével kivonja a büntetés-végrehajtás alól és olyan szankciót alkalmaz esetükben, amely nem jár szabadságelvonással.³⁵⁷

Klasszikus megoldása ennek a próbára bocsátás intézménye. Elsőként Bostonban alkalmazták, a *feltételes elítélés* nevet viselte a büntető felelősség megállapítását követően, amennyiben a terhelt javíthatónak bizonyult, a büntetés kiszabását felfüggesztették. Hazánkban a *büntető törvénykönyvek és bűnvádi perrendtartás kiegészítéséről és módosításáról szóló 1908. évi XXXVI. törvénycikk* (továbbiakban: I. Bn.) vezette be, és megteremtette a fiatalokkal kapcsolatos büntetőjogi alapokat. A bíróság háromévi szabadságvesztésnél nem súlyosabban büntetendő büntett miatt, intézkedésként a terheltet próbára bocsájthatja, amennyiben a büntetés ezzel az eszközzel is eléri célját – rendelkezik a Btk. 65. § (1) bekezdése. Lényeges szempont, hogy a bíróság az intézkedés mellett kötelező magatartási szabályt rendeljen el, például a sértett kártalanítását, amennyiben vagyon elleni bűncselekményből kifolyólag indult az eljárás.

A *diverzió*³⁵⁸ (elterelés) megjelenésének egyik oka az volt, hogy a hagyományos szabadságelvonással járó büntetések nem, vagy csak ritkán érik el a várt eredményt. Hatásukra a bűnelkövetés nem csökken. További okként szolgál az alkalmazására az ügyek felgyorsítása, hogy ne telhessenek el évek eredménytelenül, amíg egy bírósági döntés megszületik. A bíróságok tehermentesítése is lényeges szerepet játszik az elterelések alkalmazásának tekintetében. Az *Alaptörvény*³⁵⁹, valamint az *Emberi Jogok Európai Egyezménye*³⁶⁰ kiemeli, hogy mindenkinek joga van ahhoz, hogy ügyeit tisztességes határidőn

³⁵⁴ MOLNÁR Bernadett: *A közvetítői eljárás a büntetőeljárásban*. Ügyészek Lapja, 2005/3.

³⁵⁵ Be. 412. §

³⁵⁶ ILLÉS Ivett: *A fiatalok bűnelkövetőivel szemben alkalmazható elterelési lehetőségekről, és kiszabható speciális magatartási szabályokról*. Budapest, Kapocs, 2010/2. <http://www.ncsszi.hu/kiadvanyok/kapocs-letoltheto--lapszamai/kapocs-2010/77/news>

³⁵⁷ BELOVICS i.m. 50.

³⁵⁸ IVÁNYI i.m. 30.

³⁵⁹ Magyarország Alaptörvénye XXIV. cikk

³⁶⁰ Emberi Jogok Európai Egyezménye. https://www.echr.coe.int/Documents/Convention_HUN.pdf

belül elbírálják. A fiatalkorúak esetében különösen fontos a büntetőeljárás rövidítése. A pártfogó felügyelői szolgálat tapasztalatai is megerősítik azt a tényt, hogy az elkövetők sok esetben már nem tudják összekapcsolni, a hosszú idő elmúlása következtében, a kiszabott büntetést az elkövetett cselekménnyel súlyával. Így kérdésessé válik, hogy a szankció akár büntetés akár intézkedés megvalósítja-e célját.³⁶¹

A diverziós eljárások egyik alapelve az előremutató nevelés, amelynek mozgatórugója, hogy változás következzen be az elkövető személyiségében. A fiatalkorúak esetében a Btk. 106. § (1) bekezdése is kiemeli a nevelés elsődlegességét, továbbá a fiatalkorúval szemben alkalmazott feltételes ügyészi felfüggesztés alkalmazása tekintetében a Be. 690. § szakasza előírja, hogy az elrendelés során figyelemmel kell lenni a fiatalkorú helyes irányú fejlődésére.

Az ENSZ közgyűlésének az úgynevezett *Pekingi szabályok*³⁶² körében elfogadott, fiatalkorúak igazságszolgáltatási rendszerére vonatkozó határozata többek között előírja, hogy a lehető legrövidebb határidővel, késedelem nélkül szükséges az ügyekben eljárni.

A fiatalkorúak esetében az elkövetés körében kiszabandó büntetés tekintetében a Btk. 106. § (1) bekezdése különleges célt is meghatároz. Elsődleges érdek, hogy az eljárás szolgálja a fiatalkorú helyes irányú fejlődését, hogy így a társadalom hasznos tagjává váljon. A végrehajtás szocializációs folyamatokat kell, hogy beindítson, erre tekintettel az intézkedés vagy büntetés megválasztásakor a fiatalkorú nevelését és védelmét kell szem előtt tartani.³⁶³

A fiatalkorúak esetében a Btk. rendszere az alábbi sorrendet állítja fel az alkalmazandó jogkövetkezmények kiválasztásában. Elsődlegesen szabadságelvonnással nem járó intézkedések vagy súlyosabb cselekmények esetén, szabadságvesztéssel nem járó büntetések alkalmazását preferálja. Intézkedések tekintetében a megrovás (Btk. 64. §), próbára bocsátást (Btk. 65. §) és jóvátételi munkát (Btk. 67. §) tekinti alkalmazandónak. A büntetések esetén: közérdekű munkabüntetést (Btk. 112. §), pénzbüntetést (Btk. 113. §), foglalkozástól (Btk. 52. §) és járművezetéstől eltiltást (Btk. 55. §), kitiltást, sportrendezvények látogatásától való eltiltást, kiutasítást (Btk. 114. §) részesíti előnyben. A Btk. 118. § szakasza a fentiek tekintetében is tartalmaz speciális elemeket, a kitiltás esetében kimondja, hogy ez a büntetési nem kizárt, amennyiben az elkövető megfelelő rendezett családban él, az adott településen ahonnan ki kellene tiltani.

A fiatalkorú esetében az *ultima ratio* elve szerint, csak végső esetben engedi meg a jogalkotó a letöltendő szabadságvesztéssel való szankcionálást. *A szabálysértésekről, a szabálysértési eljárásról és a szabálysértési nyilvántartási rendszerről szóló 2012. évi II. törvény* (továbbiakban: Szabs.tv.) rendelkezései közt szerepel az elzárás, mint szabálysértési szankció, mely fiatalkorúak esetében is alkalmazható, tétele maximum harminc nap lehet. A jogszabály lehetővé teszi, hogy akár bírósági titkár is kiszabhassa az elzárást. A szabálysértések kisebb súlyú cselekmények, melyek elkövetése esetén – a Btk. rendszerével ellentétben – a szabálysértési törvényben nincsenek nevelést szolgáló intézkedések. Az elzárás próbaidőre felfüggeszthető ugyan, egytől hat hónap időtartamra – amennyiben fiatalkorú körülményeire és a cselekménye tárgyi súlyára figyelemmel – alaposan feltehető, hogy a szankció célja annak végrehajtása nélkül is elérhető.³⁶⁴ A felfüggesztésnek azonban vannak jogszabályi akadályai. A jogszabály indoklása alapján az elzárás csak legvégső esetben alkalmazható, amennyiben bűnismétlésre kerül sor.³⁶⁵ A Btk. fiatalkorúakra vonatkozó szabályai kifinomultabbak és jogfilozófiai különbséget

³⁶¹ LIGETI Katalin, HOLLÁN Miklós (szerk.): *A fiatalkorú elítéltek áldozati minőségének vizsgálata különös tekintettel a családon belüli erőszakra*. Budapest, Országos Bűnmegelőzési Bizottság, 2008. 5-25.

³⁶² A Gyermek jogairól szóló, New Yorkban, 1989. november 20-án kelt Egyezmény kihirdetéséről szóló 1991. évi LXIV. törvény

³⁶³ ILLÉS i.m. 3-7

³⁶⁴ Szabs.tv. 27A. § (1)-(2)

³⁶⁵ Szabs.tv. 27A. § (3)

mutatnak összehasonlítva Szabs.tv. vonatkozó szabályaival. Lehetőségük van a szabálysértési hatóságoknak arra, hogy jelzéssel éljenek, és ezáltal *a gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról szóló 1997. évi XXXI. törvény* (továbbiakban: Gyvt.) 68. § (2) a) pontja alapján a gyámhatóság elrendelheti a gyermek védelembe vételét. Ezáltal bűnmegelőzési szempontú intézkedések, közvetett módon gyermekvédelmi intézkedés keretében is megvalósulhatnak.³⁶⁶

A fiatalkorúakra vonatkozó további speciális szabály a *pártfogó felügyelet* kötelező megállapítása a Btk. 119. § szakasza szerint. A pártfogó felügyelet önállóan nem rendelhető el, a fiatalkorú esetben mind a büntetések, mind az intézkedések mellett kötelező annak megállapítása. A pártfogó felügyelet tartama azonos a kiszabott büntetések vagy intézkedések tartamával,³⁶⁷ addig tart, amíg a próbára bocsátás, vagy a felfüggesztett szabadságvesztés próbaideje tart, illetve a feltételes ügyészi felfüggesztés esetén a megszabott idő (Be. 416. §). Egy esetben válhat el a pártfogó felügyelet a kiszabott intézkedés vagy büntetés mellől, amennyiben a terhelt normakövető magatartása megalapozza azt a tényt, hogy a felügyeletre már nincs szükség. Ekkor a pártfogó felügyelő a kiszabott idő felének elteltével, de legalább egy év elmúltával előterjesztést készít.³⁶⁸ A pártfogó felügyelet iránymutatásával és kontroll szerepével az elkövető segítségére van abban, hogy megakadályozható legyen az újabb bűncselekmény elkövetése és eredményes legyen a társadalomba való helyes beilleszkedése, visszailleszkedése.

A szabadságvesztésre ítélték *stigmatizálódása* megnehezíti a társadalomba való *reintegrálásukat* (visszaillesztés).³⁶⁹ Sok esetben a benn töltött évek alatt felvérteződnek és a szabadulást követően nagyobb szakértelemmel követnek el újabb bűncselekményeket. A szorosabb családi és társadalmi közeg sok esetben bizalmatlan a szabadultakkal szemben. Az *utógondozás* egyik fontos célkitűzése, hogy felkészítse az elítéltet a szabadulás utáni időszakra és felkészítse a fogadó közeget, a családot a visszafogadásra. A pártfogó felügyelői szolgálat családi döntéshozó csoportkonferenciákkal segít a reintegrációban. A konferenciák esetében a lehető legszélesebb támogatói társadalmi kör kerül bevonásra. Az utógondozás intézménye a javítóintézetből elbocsátott fiatalkorúak esetében is alkalmazandó jogintézmény.³⁷⁰ A rabok gondozásának szükségességét elsőként – újszövetségi alapokon – az egyház fogalmazta meg. A fogházmisszió indulása *Ciprián karthágói püspök* nevéhez fűződik, neki tulajdonítják ugyanis a *De lapsis* (az elbukottakról) című beszédet, amelyben a bűnelkövetőkkel való bánásmódról értekezik. Az ezzel kapcsolatos egyházi döntés a Karthágói Zsinaton (Kr. u. 220-225.) született meg.³⁷¹ Amikor Ciprián értesült Fábían pápa haláláról 250. januárjában, ezt a levelet írta Római egyháznak: „Az elbukottak ugyan kiszakadtak közösségünkéből, de mi nem hagyjuk magukra őket. Biztattuk, és mindig is biztatjuk, hogy tartsanak bűnbánatot, mert ily módon bocsánatot kapnak attól, aki ezt megadhatja nekik. Ha elfordulnánk tőlük, csak mélyebbre süllyednének. Vigyázzatok tehát, testvéreim, mert nektek is így kell eljárnotok: buzdító szavakkal erősítetek meg azoknak a lelkét, akik előzőleg elbuktak, hogy ha majd újból elfogják őket, megvallják hitüket, így jóvá fogják tenni az előbbi eltévelyedésüket.”³⁷² A fogházmisszió a rabok lelki gondozását jelentette. Az egyház, mint az elesettek gyámolítója évszázadokon át teljesítette ezt a feladatát, mely a keresztényi hivatás lényegéből fakad. A börtönmisszió napjainkban is jelen van.

³⁶⁶ BORBÍRÓ – GÖNCZÖL – KEREZSI – LÉVAI i.m. 901.

³⁶⁷ Btk. 69-70. §

³⁶⁸ Btk. 70. § (3)

³⁶⁹ BORBÍRÓ – GÖNCZÖL – KEREZSI – LÉVAI i.m. 930., 968.

³⁷⁰ Ügymenetmodell. Az utógondozás végrehajtása. Igazságügyi Hivatal, Budapest, 2003.

³⁷¹ Karthágói zsinat. Az észak-afrikai egyháztartomány Karthágóban tartott zsinata, Kr. u. 220-225.

<http://lexikon.katolikus.hu/K/karthágóizsinat.html>

³⁷² Szent Ciprián vértanú püspök és a római egyház levélváltásából Szent Fábían pápa vértanúhalála alkalmával.

<https://olvasmanyosimaora.wordpress.com/category/szent-ciprian-pp/>

12. FELTÉTELES ÜGYÉSZI FELFÜGGESZTÉS ÉS A KÖZVETÍTŐI ELJÁRÁS A BÜNTETŐELJÁRÁS RENDSZERÉBEN

A *vádemelés elbalszítása* diverziós eljárásként jelent meg a büntető eljárásról szóló korábbi 1998. évi XIX. törvényben. A hatályos Be. 416. § szakasza rendelkezik ezen ügyészi diszkrecionális jogkörrel. Az ügyész dönthet úgy, hogy él e jogintézménnyel, amennyiben a bűnismétlés veszélye nem áll fenn és feltételezhető, hogy az elterelés lehetséges eszköz lehet a bűnelkövető magatartásának változtatására.

Az új Be. nem határozza meg, hogy mely bűncselekmények esetében lehet a felfüggesztéssel élni, valamint a közvetítői eljárást elrendelni.³⁷³ Meg kell jegyezni, hogy a közvetítői eljárás ugyanakkor csak abban az esetben eredményezhet büntethetőséget megszüntető okot, amennyiben a Btk. anyagai szabályával összhangban értelmezzük.³⁷⁴ A tevékeny megbánás szabálya leszűkíti és meghatározza azokat a bűncselekményeket, melyeknek elkövetése esetében a szabály alkalmazható lesz.

A *feltételes ügyészi felfüggesztés* két esetben vezethet eredményre, ha az elkövető magatartása megváltozik, illetve, ha büntethetőséget megszüntető ok következik be³⁷⁵. A terhelt magatartásának változását az ügyész *külön magatartási szabályok* előírásával segítheti elő³⁷⁶. Büntethetőséget megszüntető ok lehet a megelőző felvilágosító kezelésen való részvétel és annak teljesítése. A Btk. 108. § (1) bekezdése rendelkezik arról, hogy aki csekély mennyiségű kábítószer saját használatra természet, előállít, megszerez vagy tart, illetve aki kábítószer fogyaszt, ha a bűncselekmény elkövetését beismeri, és az elsőfokú ügyszabály határozat meghozataláig okirattal igazolja, hogy legalább hat hónapig folyamatos, kábítószer-függőséget gyógyító kezelésben, kábítószer-használatot kezelő más ellátásban részesült, vagy megelőző-felvilágosító szolgáltatáson vett részt, nem büntethető. Ebben az esetben az ügyész intézkedik a felfüggesztés megszüntetéséről, a gyanúsított mentesül a büntetés alól. Az eljárás feltétele, hogy beismerje bűnösségét és hajlandó legyen tenni azért, hogy a további hasonló bűncselekmény ne valósulhasson meg. Az előírt magatartási szabály ebben az esetben nem a társadalom részére teljesítendő közvetlen kötelezettség lesz, hanem a terhelt érdekét szolgálja, gyógyulását, és csak közvetett módon gyakorol hatást a társadalom irányában.

A *jóváételi munka* intézkedés³⁷⁷ éppen ellenkezőleg hat. Ebben az esetben a terhelt büntetését egy munkatevékenységgel váltja meg, melyet a közösség részére teljesít ingyenesen.

Mindkét esetben elrendelhető a pártfogó felügyelet, amely speciális feladatot lát el ilyenkor, ellenőrzi és felügyeli a magatartási szabály teljesítését, valamint jelentést készít az azt elrendelő felé.³⁷⁸

A feltételes ügyészi felfüggesztés mellett általánosságban elrendelhető a pártfogó felügyelet. A fiatalkorú elkövetők ügyében a felügyelet megállapítása kötelező, a Be. 690.§ szakasza és a Btk. 119. § (1) e) pontja rendelkezik erről. A jogszabály olyan bűncselekmények esetében teszi lehetővé a jogintézmény alkalmazást, amelyek kapcsán a törvény háromévi, különös méltánylást érdemlő esetben ötévi szabadságvesztésnél³⁷⁹ nem súlyosabb büntetési tétel kiszabásáról rendelkezik. A fiatalkorúak esetében egy speciális szabály került beillesztésre, ennek alapján, ha nyolcévi szabadságvesztésnél nem súlyosabb büntetéssel büntetendő bűncselekmény miatt van folyamatban büntetőeljárás, akkor is alkalmazható a felfüggesztés.³⁸⁰ Itt is szerepel célként az a prioritás, mint ami a közvetítői eljárások esetében is (Bktv. 2. §.), hogy a jogintézmény elrendelése kapcsán feltételezhető legyen a gyanúsított

³⁷³ BELOVICs ERVIN – ERDEI ÁRPÁD (szerk.): *A büntetőeljárás törvény magyarázata*. Budapest, HVG-ORAC, 2018. 503.

³⁷⁴ Btk. 29. §

³⁷⁵ Be. 417. § (1)

³⁷⁶ Be. 419. §

³⁷⁷ Btk. 67-68. §

³⁷⁸ A Pártfogó Felügyelői Szolgálat tevékenységéről szóló 8/2013. (VI. 29.) KIM rendelet

³⁷⁹ Be. 416. § (2) a)

³⁸⁰ Be. 691. § (1) a)

magatartásának jövőbeli kedvező változása (Be. 416. § (2) b)). Mind a feltételes ügyészi felfüggesztés, mind pedig a közvetítői eljárásra utalás esetében az elrendelhetőség feltétele (Be. 412. § (2) c), hogy a bűncselekményt magát, annak jellegét, az elkövetés módját és a gyanúsított személyét meg kell vizsgálni³⁸¹.

A megszabott feltételek alapján kitűnik, hogy a jogalkotó szándéka szerint ezen jogintézmény nem alkalmazható azon elkövetők esetében, akik súlyos bűncselekményt, többszörös visszaesőként szándékos bűncselekményt követtek el, illetve akkor sem ha a bűncselekményt a felfüggesztett próbaideje alatt, vagy a próbára bocsátás ideje alatt követték el.³⁸² Ezek a feltételek az elkövető személyéhez kapcsolódnak és nem a bűncselekmény fajtájához. Ellenben a feltételek közt nem szerepel a cselekmény beismerésének követelménye, valamint az esetleges sértettel kapcsolatos jóvátétel sem. Van azonban egy kitétel a sértett kárának megtérítése vonatkozásában.³⁸³ Abban az esetben ugyanis, ha a bűncselekmény összefüggésében megállapítható kár, vagy vagyoni hátrány, és ez az eljárás során nem térült meg, az ügyész kötelezi a gyanúsítottat, annak megtérítésére. Az előírhatóság feltétele, hogy a gyanúsított erre képes legyen, és a sértett ezt elfogadja³⁸⁴. A jogszabály megengedi, hogy ezen kötelezést, különös méltánylás esetén, az ügyész figyelmen kívül hagyja.³⁸⁵ A rendelkezés bár lehetőséget biztosít a dologi kár megtérítésére vagy az eredeti állapot helyreállítására, de ez alól akár mentesítést is kaphat a terhelt. Ettől függetlenül az eljárás elrendelhető és akár eredményesen végződhet.

A *közvetítői eljárás* során sokkal erősebb a sértett jóvátételi, illetve kártérítési igényének érvényesíthetősége, mint a feltételes ügyészi felfüggesztés keretében. Ennek oka abban rejlik, hogy ha nem a sértett által elvárt módon és mértékben történik meg a kártérítés és ezen belül a jóvátétel, vagy az egyáltalán nem történik meg, ebben az esetben az eljárás eredménytelen lesz.³⁸⁶ A felek kommunikációja és megállapodása következtében a jóvátételre és a kár megtérítésére nagyobb az esély.

A közvetítői eljárás feltételei között elsődlegesen az önkéntesség szerepel, valamint, hogy a gyanúsított beismerje tettét, és elvárható legyen a jóvátétel szándéka, ami szorosan kapcsolódik lelki értelemben a beismeréshez és megbánáshoz.³⁸⁷ A jóvátétel ebben az értelmezésben nem lehet kötelező, azt nem lehet büntetőjogi büntetésként értelmezni. Annak lényegi eleme az önkéntes teljesítés, amely nem hordozza a kényszer-beavatkozás jegyeit.³⁸⁸

A közvetítői eljárás tekintetében a Bktv. 2. § (2) bekezdése kiemeli, hogy az eljárásban arra kell törekedni, hogy a felek megállapodásával végződjön. A Be. 412. § (1) bekezdése ugyancsak hangsúlyozza, hogy az eljárásnak a megegyezést kell szolgálnia. A feltételes ügyészi felfüggesztésnek nem célja, hogy a terhelt és a sértett megbékélését segítse elő, és ezáltal a bűn okozta konfliktus feloldására sor kerüljön. Ezzel ellentétben a közvetítői eljárás egyik legfőbb célja a bűncselekmény által okozott konfliktus kezelése és helyreállítása.³⁸⁹ Ezt bizonyítja az a kitétel is, mely a Be. 412. § (3) bekezdésében fellelhető, tudniillik, hogy a közvetítői eljárás elrendelésének nem akadályja, ha a terhelt a sértett részére már az okozott kárt korábban megtérítette. Ez a kitétel azt támasztja alá, hogy a közvetítő eljárás és az abban alkalmazott konfliktuskezelő módszer önmagában lényeges eszköze a

³⁸¹ Be. 416. § (2) b)

³⁸² Be. 416. § (3)

³⁸³ BELOVICS – ERDEI i.m. 503.

³⁸⁴ Be. 419. § (5)

³⁸⁵ Be. 419. § (6)

³⁸⁶ Bktv. 15. § (1) b)

³⁸⁷ Be. 412. § (1)-(2)

³⁸⁸ NAGY i.m. 22.

³⁸⁹ Bktv. 2. §.

büntetőeljárásnak. Ezáltal – akár a már megtérített kár esetén is – helye lehet a bűncselekményből adódó konfliktus kezelésének és feloldásának a felek megállapodása keretében.³⁹⁰

13. PÁRTFOGÓ FELÜGYELET BÜNTETŐELJÁRÁSI ÜGYSZAKBAN

Angyal Pál nevéhez kapcsolódik a mai pártfogó felügyelet, mint fogalom meghatározása. Az I. Bn. a pártfogót, mint az *igazságügyi rendszer segítőjét* definiálja, különösen az információk beszerzése tekintetében voltak alkalmazásban, az úgynevezett hivatásos pártfogók. A másik fogalom a *társadalmi pártfogó* volt, melynek elsődleges feladata a támogatás és nevelés a reintegráció elősegítése volt.³⁹¹ A pártfogó felügyelet kettős célját az 1978-as Btk. fogalmazta meg. A felügyelet arra terjed ki, hogy az elkövető ne kövessen el újabb bűncselekményt, a pártfogás pedig azt hivatott szolgálni, hogy a terhelt eredményesen illeszkedjen be a társadalom keringésébe (speciális prevenció).³⁹²

A pártfogó felügyelői szolgálat feladatköre mint kétarcú intézkedés jelenik meg a büntető eljárásban és a büntetés-végrehajtásban. A szolgálatról *a büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési eljárás végrehajtásáról szóló 2013. évi CCXL. törvény* (továbbiakban: Bv.tv.) 310. § (1) bekezdése így fogalmaz: „A pártfogó felügyelet végrehajtása során a pártfogó felügyelő a pártfogolt ellenőrzésével és irányításával elősegíti annak megakadályozását, hogy a pártfogolt ismételten bűncselekményt kövessen el, továbbá segítséget nyújt a társadalmi beilleszkedéséhez, az ehhez szükséges szociális készségek kialakításához és feltételek megteremtéséhez, közreműködik a sértettek érdekeinek érvényesülésében.” A jogszabály azon kívül, hogy a bűnmegelőzés speciális és generális feladatit meghatározza, kiterjeszti a szolgálat feladatkörét és kimondja, hogy annak a sértettekkel is van dolga, az ő érdekeiknek a védelme is beletartozik a hatáskörébe.

A pártfogó felügyelő (továbbiakban: pártfogó) felelőssége és feladata, hogy a kisiklott életű embereket minden erejével és szaktudásával rávezesse arra, hogy ne a könnyebbik utat válasszák. Péter apostol írja levelében: „Akik az egyenes utat elhagyták és eltévelyedtek, azok igazságtalan bérre vágnak, az igazságtalanság miatt kapott feddésben részesülnek Olyanok, mint a kiszáradt források, szélvész kergette fellegek, akikre a sötétség homálya vár.”³⁹³ A könnyebbik út Péter értelmezésében a bűn útja, annak útja, aki nem tiszteli az igazságot, Isten törvényeit.

Támogató szerepe abban nyilvánul meg, hogy tanácsadással, életvezetési segítségnyújtással, különböző módszerek alkalmazásával és speciális technikák bevonásával arra törekszik, hogy a terhelt jogkövető magatartást sajátítsanak el, és hasznos tagjai legyenek a társadalomnak. A fiatalkorúak esetében a Btk. 106. § (1) bekezdése értelmében a pártfogónak további feladata és célja, hogy a fiatalkorú helyes irányba fejlődjön, hasznos tagja legyen a közösségnek, nevelje és védelmezze őt.³⁹⁴ A megelőzést szolgáló tevékenységek mellett elengedhetetlen, hogy segítséget nyújtson abban is, hogy a fiatalkorú szembesüljön tettének súlyával és törekedjen a társadalmi jóvátételre.

A pártfogó felügyelő nem csak pillanatképet készít, mintegy szakember a büntetőeljárásban, annak egyes szegmenseiben, hanem aktívan részt vesz a sértett érdekeinek elősegítésében a bűncselekmény okozta kár helyreállításában is. Ezzel kapcsolatban már a környezettanulmány során előterjesztheti meglátását a jóvátételre vonatkozóan, de a pártfogó felügyelői véleményben a sértett megkeresése által,

³⁹⁰ Be. 412. § (3)

³⁹¹ BORBÍRÓ – GÖNCZÖL – KEREZSI – LÉVAI i.m. 913.

³⁹² Bv.tv. 310. §

³⁹³ Szentírás i.m. 2Pt 2,15-22

³⁹⁴ BORBÍRÓ – GÖNCZÖL – KEREZSI – LÉVAI i.m. 883.

ennek kidolgozásában is szerepe van.³⁹⁵ A pártfogó a helyreállító igazságszolgáltatás hivatalos képviselője, feladatkörében eljárva meg kell tennie mindent annak érdekében, hogy az elkövetőt rávegye arra, hogy helyrehozza és helyreállítsa azt az állapotot, amit a bűncselekménnyel elrontott.³⁹⁶

A pártfogó egyszerre segít és felelősségre von, támogat és számon kér. A mérlegnek egyensúlyban kell lennie, feladata az igazságosság szolgálata. A már említett Justitia eszme itt is érvényesül, a büntetés kiszabása és a számonkérés következetessége éppolyan fontos, mint a méltányosság megfelelő alkalmazása. Megfelelő tudással és bölcsességgel kell megközelítenie minden egyes esetet. Nem elég szigorúnak lennie, példát is kell mutatnia.³⁹⁷

A pártfogói hivatás a Szentírás tükrében is értelmezhető. A János evangélium elmondja a beteg ember történetét, aki már harmincnégy esztendeje szenvedett. Jeruzsálemben a Juh-kapunál volt egy fürdő, Bethesda volt a neve. A történet szerint az Úr angyala leszállt olykor a vízre és ekkor, aki először lépett be a vízbe, az meggyógyult. A beteg nem jutott oda, mert nem volt segítsége nem volt ember, aki támogatta volna a gyógyulás érdekében. „Amikor látta Jézus, hogy ott fekszik, és megtudta, hogy már milyen hosszú ideje, megkérdezte tőle: „Akarsz-e meggyógyulni?” A beteg így válaszolt neki: „Uram, nincs emberem, hogy amint felkavarodik a víz, beemeljen a medencébe: amíg én megyek, más lép be előttem.” Jézus azt mondta neki: „Kelj fel, vedd az ágyadat, és járj!”³⁹⁸

A pártfogó az elítélt embere. A lényegét tekintve egy előremutatató és a jövőre koncentrálnak intézmény. Szerepét tekintve igen összetett, nem csak a büntető eljárásnak, de a végrehajtásnak is részese. Szankciót hajt végre, de mellette feladata az is, hogy esélyt teremtsen egy bűnelkövetői életformából való kitörésre. „A múltba néző, illetve a jövőt formálni próbáló” intézményként jellemzi Finkey Ferenc.

A büntetőeljárásban a feltételes ügyési felfüggesztéshez kapcsolódik a magatartási szabály elrendelése is. Ennek meghatározásában, egyéniesítésében a pártfogó áll rendelkezésére. A Be. 418. § (2) bekezdésének rendelkezése értelmében pártfogó felügyelői *véleményt* készít. A vélemény elkészítésének legfőbb szempontja, hogy a gyanúsított képes-e teljesíteni azt a tervezett magatartási szabályt vagy kötelezettséget, amely alkalmazkodik az elkövetett bűncselekmény jellegéhez, a körülményekhez és az elkövető személyéhez egyaránt. A bűncselekmény sértettjének vonatkozásában vizsgálendő, ha a jóvátétel lehetősége fennáll, a sértett a jóvátételhez hozzájárul-e. A pártfogó által elkészített vélemény szakértői véleménynek számít.³⁹⁹ Azzal, hogy a szakértőkre vonatkozó rendelkezések némelyike nem alkalmazható ebben az esetben, például a pártfogó felügyelői vélemény nem ütköztethető bíróságon.⁴⁰⁰

A pártfogó felügyelői vélemény olyan tapasztalatokon alapuló predikció, ami tudományosan igazolt tények alapján előrevetíti a terhelt magatartásáról és az alkalmazandó magatartási szabály hatásáról valószínűsített információkat. Egyfajta döntést elősegítő *bizonyítási eszköz* az eljárásban. A pártfogó szakmai tudása és ebből adódó tapasztalati jártassága megalapozza, hogy az általa elkészített vélemény szakvélemény lehessen, és bizonyítási eszközként jelenjen meg a büntetőeljárásban.⁴⁰¹

A *környezettanulmánnyal* egybekötött *kockázatértékelés* elkészítése tekintetében a Be. 684. § (1) bekezdése előírja, hogy a fiatalok gyanúsítottként történő kihallgatását követően azt haladéktalanul be kell

³⁹⁵ Dr. VASKUTI András: *A pártfogó felügyelő szerepe az alternatív szankciók kiválasztásánál*. Magyar Kriminológiai Társaság, Kriminológiai Közlemények, 2006/62. 32-35.

³⁹⁶ VIGH i.m.

³⁹⁷ Dr. HATVANI Erzsébet: *Reform közben. Épülő intézményi háttér, országosan egységesülő szakmai gyakorlat, műhelymunka a fővárosi és megyei hivatalokban – gondolatok a Pártfogó Felügyelői Szolgálat első évéről*. Magyar Kriminológiai Társaság, Kriminológiai Közlemények, 2006/62. 7-13.

³⁹⁸ Szentírás i.m. Jn 5,6-8

³⁹⁹ Be. 202. § (5)

⁴⁰⁰ BELOVICS – ERDEI i.m. 285.

⁴⁰¹ Uo. 286.

szerezni. A környezettanulmányt a pártfogó felügyelői szolgálat készíti el, mely ugyancsak bizonyítási eszközként szerepel a büntetőeljárásban.⁴⁰²

A megelőző pártfogás jogintézményének létrehozásával,⁴⁰³ amely gyermekvédelmi intézkedésnek számít, még inkább kiszélesedett a pártfogói feladatkör. A megelőző pártfogás intézménye nem része a büntetőeljárásnak, sem a szabálysértési eljárásoknak. Bevezetésével sajátos *bűnözési kontroll* jelenik meg a gyermekvédelemben. Végrehajtását a jogalkotó egy külső szervre, a büntetések és büntetőeljárások alternatív végrehajtására szakosodott intézményre, a pártfogás hatáskörébe helyezte. Az intézkedés szorosan összefügg a védelembe-vételi eljárással. A megelőző pártfogás elrendelését megelőzően kockázati elemzéssel egybekötött környezettanulmány a meghatározó, ugyanis ennek végeredmény dönt a megelőző pártfogás elrendeléséről, vagy mellőzéséről.⁴⁰⁴ A megelőző pártfogás esetében, ellentmondásos módon, olyan esetben is sor kerülhet bűnmegelőzés célú intézkedés megállapítására, mely esetben a bűnösséget nem állapították meg, büntethetőséget kizáró ok eredményeképpen.⁴⁰⁵

A Btk. 69. § (1) bekezdése felsorolja azokat az eseteket, melyek kapcsán pártfogó felügyelet rendelhető el, de ezeken kívül a pártfogó felügyelet feladatkörébe tartozik még a közérdekű munkabüntetés végrehajtása is,⁴⁰⁶ ami egy tipikus alternatív büntetés-végrehajtási eszköz, olyan büntetési nem, mely által a resztoratív igazságszolgáltatás elvei érvényesülnek. A pártfogó felügyelői szolgálat helyét a Btk., szerepét a Be., feladatellátás és funkcionális szabályait a Bv.tv valamint a Pártfogó Felügyelői Szolgálat tevékenységéről szóló 8/2013. (VI. 29.) KIM rendelet (továbbiakban: Pfr.) mint jogforrások tartalmazzák.

A pártfogó felügyelet resztoratív hatáskörébe tartozik a közvetítői tevékenység, mind büntető, mind pedig szabálysértési ügyekben. A Szabs.tv. 82/D. §-a úgy rendelkezik, hogy szabálysértési cselekményekkel összefüggésben is alkalmazható a közvetítés intézménye. A pártfogó felügyelet célja, hogy a büntetőeljárás és a végrehajtás folyamataiban kellő mértékben jelen legyen, és közvetítői szerepet lásson el az elkövető, valamint áldozat és a társadalom között, hogy ezáltal csökkenjen a bűnisméltés veszélye és fokozza az elkövető társadalmi integrációjának esélyét.⁴⁰⁷ A pártfogói szerepe erősen közvetítői szerep is, melyből eredően azon kell munkálkodnia, hogy a terhelt és a társadalom közt a kiengesztelődést megteremtse. Jó példa erre a már említett közérdekű munkabüntetés végrehajtásában betöltött szerepe. Az elítélt – a szolgálat közreműködésével – a munkabüntetés teljesítésével, mely szankciónak is betudható, ingyenes elégtételi munkát teljesít a közösség javára. Ennek végrehajtásnak kettős értelme van, megvan benne a szankcionális jelleg és a reparációs elv egyaránt.

14. ALTERNATÍV SZANKCIÓK ÉS KÖZÖSSÉGI BÜNTETÉSEK MEGJELENÉSE

Olyan szabadságelvonással nem járó szankciók tartoznak e körbe, mint a már említett pártfogó felügyelet, a közérdekű munkabüntetés, kompenzációs eljárások, helyreállító módszerek, mediáció, de ide sorolhatók a különböző reszocializációt szolgáló foglalkozások, agressziót helyettesítő tréningek, függőséget kezelő ellátások és képzések.⁴⁰⁸ Az alternatív szankciók fogalom egy gyűjtőfogalom, mely

⁴⁰² Be. 683. § (1) a)

⁴⁰³ A gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról szóló 1997. évi XXXI. törvény 68D. §

⁴⁰⁴ Pfr. 19E. §

⁴⁰⁵ Btk. 15. § a)

⁴⁰⁶ A büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról szóló 2013. évi CCXL. törvény 280. § (2)

⁴⁰⁷ BELOVICS i.m. 522.

⁴⁰⁸ ILLÉS i.m. 5.

mindazokra az eljárásokra és büntetés-végrehajtási eszközökre és módszerekre utal, melyek kívül esnek a hagyományos büntetés végrehajtási intézettel kapcsolatos büntetéseken. Statisztikai adatok igazolják, hogy például a pártfogó felügyelet elterjedésével jelentősen csökkent a büntetés-végrehajtási intézetes zsúfoltsága és egyben a kriminalitás kockázata is.⁴⁰⁹ Az Európa Tanács R (92) 16 számú ajánlása egy új elgondolást tartalmaz és bevezeti a 'közösségi büntetések és intézkedések' fogalmát.⁴¹⁰ A fogalom arra utal, hogy ezeket a szankciókat mintegy önállóan definiált és alkalmazott joghátrányoknak kell tekinteni. Ezek a szankciók azt a legfőbb célt tűzik ki, hogy az elkövető ne szakadjon el a közösségtől, azon belül és annak a javára tejesítse büntetését. A szankció fontos eleme, hogy megtalálható benne a kontroll és a támogató jelleg egyaránt, továbbá, hogy mindig van egy kapcsolat a terhelt és a közösségi végrehajtást felügyelő intézmény között.

A közösségi szankciók egyik jellemzője, hogy a közösség előtt történik a terhelt büntetésének végrehajtása. A terhelt részéről aktív magatartást kíván meg, melynek része a folyamatos együttműködés és a kontroll tűrése. A *magatartási szabályok* részei az eljárásoknak, ezek segítik elő a bűnelkövető viselkedésének korrekcióját.⁴¹¹ Az alternatív szankciók egyik pozitívuma, hogy nem szakítja ki a terheltet életkörnyezetéből, munkájából, iskolai kötelezettségeit folyamatosan teljesítheti. Ennek előnye az is, hogy közvetlen környezete színe előtt zajlik az a folyamat, melynek eredménye a bűnelkövető szemléletének és magatartásának, valamint személyiségének változása. A szankciók tartalmaznak jogkövetkezményeket is, amennyiben a terhelt nem működik együtt vagy a magatartási szabályokat súlyosan megszegné, illetve ha újabb bűncselekményt követne el. Ebben az esetben beáll a szankció és a megfelelő jogkövetkezmény. A közérdekű munkabüntetés esetében az elítélt önhibája következményeként a munkabüntetés hátralévő része átváltoztatható letöltendő szabadságvesztésre.⁴¹²

15. AZ ALTERNATÍV SZANKCIÓK ELKÜLÖNÍTÉSE

A nemzeti büntetőjogunk dualista szankciórendszert ismer. Ez a rendszer relatíve meghatározott lehetőséget biztosít az elbírálás során az egyéniesítésre a büntetési keretek között. Szankciórendszerünk nem ismeri a halálbüntetést. Az Alkotmánybíróság 1990-ben kimondta, hogy az emberi méltósághoz való jog lényeges tartalma korlátozásának tilalmába ütközik az emberi élet elvétele.⁴¹³ A szabadságvesztés-büntetés a legáltalánosabban vett büntetési nem. A Btk. valamennyi büntetési tétele szabadságvesztést fogalmaz meg. A rövid tartamú szabadságvesztés esetén a szabadságvesztés alternatívái képezik a másik alkalmazható szankciórendszert. Ilyen például közérdekű munkabüntetés büntetési nem, de ide tartoznak az intézkedések is.⁴¹⁴

Az alternatív szankciók ugyancsak két csoportba oszthatóak, ezek egy része büntetőjogilag nem önálló büntetési nemek, de a büntetés végrehajtásának módját tekintve változatot jelentenek. Dogmatikai értelemben a büntetés végrehajtásának felfüggesztése a büntetés-végrehajtásnak a módzata, nem önálló szankciófajta. Kriminológiai szempontból viszont különválnak ennek jellege, sajátos szankcióformaként kerül megfogalmazásra.⁴¹⁵

⁴⁰⁹ BORBÍRÓ – GÖNCZÖL – KEREZSI – LÉVAI i.m. 910.

⁴¹⁰ Uo. 926.

⁴¹¹ ILLÉS i.m. 12.

⁴¹² Bv.tv. 290. § (1)

⁴¹³ 23/1990. (X.31.) AB határozat

⁴¹⁴ NAGY Ferenc Prof. Dr.: A büntetőjogi szankciórendszer reformja. Büntetések és intézkedések az új Büntető Törvénykönyvben. Büntetőjogi kodifikáció, Budapest, HVG-ORAC, 2001/2. 4.

⁴¹⁵ Uo. 9.

Az első csoportba tartoznak azok a megoldások, melyek a szabadságvesztés, vagyis a klasszikus büntetés-végrehajtás ellenében, mint választási lehetőség fordulhatnak elő. Ezek közé tartozik a *próbára bocsátás, a felfüggesztett szabadságvesztés, és a feltételes szabadságra bocsátás* esetei, melyek mellett elrendelhető vagy megállapítandó a pártfogó felügyelet.⁴¹⁶ Eredménytelenség esetén a pártfogó felügyelet magatartási szabályainak súlyos megszegése következtében, büntetés kiszabása érdekében, a pártfogó javaslatot terjeszt elő az illetékességgel rendelkező ügyészégnél⁴¹⁷, ezzel mintegy deklarálja azt a tényt, hogy az alternatív szankció a terhelt esetében nem váltotta be a hozzá fűzött reményeket, nem érte el a kívánt célt.

A *közérdekű munkabüntetés* közkedvelt megoldás a rövid tartamú szabadságvesztés kiváltására.⁴¹⁸ Ebben az esetben a nyilvánosság előtt megy végbe a jóvátételi tevékenység az ingyenes munkavégzés. Munkahelyként határozatlanban kijelölhetőek az önkormányzatok, közhasznú szervezetek, egyházi intézmények. Az elítélt ezzel kiváltva a kiszabható szabadságvesztést, környezetéből nem lesz kiszakítva, mindemellett munkájával gazdagítja a társadalom egyes szegmenseit. Eközben a Bv.tv. 280. § (3) bekezdése értelmében nem létesül munkaviszony a terhelt e tevékenysége büntetés-végrehajtási jogviszonynak minősül.

A *jóvátételi munka* mint intézkedés szintén e körbe tartozik. A Bv.tv. 309. § szakasza szabályozza az eljárás elemeit. Az intézkedés leginkább abban különbözik a közérdekű munkabüntetés végrehajtásától, hogy ez esetben a terhelt önként, egy év alatt köteles elvégezni olyan munkatevékenységet, melyet önállóan kutat fel, és annak teljesítéséről a bíróságot maga értesíti. A terhelt az intézkedés eredményessége érdekében kérheti a pártfogó felügyelői szolgálat segítségét. A jóvátételi munka időtartamára pártfogó felügyelet rendelhető el, fiatalkorú esetében a felügyelet kötelező.⁴¹⁹

Az alternatív szankciók másik csoportjába tartoznak a büntetőeljárásban fellelhető elterelési lehetőségek. Ide tartozik elsődlegesen a *közvetítői eljárás*, melyre vonatkozó szabályokat a Be. tizedik részének a LXVI. fejezete tartalmazza. A közvetítői eljárás, mint ügyészi intézkedés szerepel a jogszabályban, ellentétben a korábbi Be. előírásaival, melyek lehetővé tették az eljárás bírósági szakban való elrendelését is.⁴²⁰

A közvetítői eljárás olyan diverziós eljárás, mely kiemelkedő módon tartalmazza a helyreállító igazságszolgáltatás elemét. Az eljárás során alkalmazott módszertan lényegi eleme a fennálló konfliktus rendezése, melynek forrása a bűncselekmény és annak körülményei. Legfőbb célja helyreállítani a személyközi konfliktusból eredő békétlenséget és így a kiengesztelődést elősegíteni. Az eljárás abban is egyedinek számít, hogy benne a sértett végig teljes szerepet kap, mely szerep elsősorban érdekérvényesítő. A terhelt vonatkozásában az eljárás kimenekülési lehetőséget biztosít a megállapodás feltételeinek teljesítése és a tevékeny megbánás intézményének feltételei által.

Ugyancsak a Be. rendelkezései közt találjuk az *egyezséget és a feltételes ügyészi felfüggesztés* intézményét, melyek szintén lehetőséget biztosítanak a hagyományos bírósági úttól, illetve eljárástól való elterelésre.

⁴¹⁶ Btk. 65. §, Btk. 85. §, Btk. 38. §,

⁴¹⁷ Bv.tv. 314. § (1)

⁴¹⁸ Btk. 33. § (4)

⁴¹⁹ Btk. 67. §, Btk. 119. § (2)

⁴²⁰ BORBÍRÓ – GÖNCZÖL – KEREZSI – LÉVAI i.m. 924.

16. A HELYREÁLLÍTÓ IGAZSÁGSZOLGÁLTATÁS A BÜNTETŐELJÁRÁS KERETEIBEN

A közvetítői eljárás 2007. január 1-től is egy új lehetőség a büntető eljárásban⁴²¹. A helyreállító igazságszolgáltatásnak három modelljét körvonalazhatjuk Martin Wright elmélete⁴²² szerint. Az első modell az állam *tekintélyének* erejével megszabja a helyreállítás módját, és annak ellenőrzése is az ő feladata. A másik *demokratikus* modellben a közösségi reparáció játszik szerepet. Ebben az esetben a szélesebb bevonás következtében nő a közösség aktív szerepe, melynek középpontjában az áldozat helyezkedik el. A helyreállítás a közösségben születik, és ezen belül is érvényesül. A közösség támogató jelleggel a terheltet is segíti a jóvátételben. A harmadik modell az *egyoldalú* helyreállító igazságszolgáltatás módszere, melynek egyoldalúsága abból ered, hogy csak az egyik, vagy csak a másik fél számára jelent előnyös kimenetelt. Ebben az esetben a felek nem kerülnek egymással szembe, és nem alakul ki köztük közös elhatározás a konfliktus rendezésére és helyreállítására.⁴²³

A magyar jogrendszer vegyes megoldást valósít meg, főként a két első szemlélet elemeit tartalmazza. A közvetítői eljárás szabályai lehetővé teszik a tágabb családi és támogatói csoportok bevonását.⁴²⁴ A felek által megkötött megállapodás ellenőrzésében pedig a hatóság részéről a mediátor és az ügyész is részt vesz. A mediátor továbbá, mint egy speciális szakember⁴²⁵ van jelen az eljárásban, akinek egyik feladata, hogy a jogi garanciák figyelembevételével, egyensúlyt teremtsen, figyelemmel legyen a terhelt reszocializációs, és a sértett számára nyújtandó reparációs szempontokra egyaránt.

A hagyományos igazságszolgáltatás alternatívájának *depónalizáló* jellemzői vannak.⁴²⁶ Ebben a felfogásban a bűncselekmény nem deviancia, hanem egy lelki sérülés, mely kezelésre szorul. A cél a terhelt személyiségének korrekciója. Főként a fiatalkorúak esetében fontos az alternatív megoldások helyes értelmezése és alkalmazása. Nils Christi kriminológus szerint a „büntető igazságszolgáltatás eltulajdonította, kisajátította a konfliktust az érdekeltektől”⁴²⁷. Azt vallja, hogy a problémakezelést vissza kell helyezni az érintett felekhez. Véleménye szerint nem az állam sérelme és jogérvényesítő akarata a lényeges, hanem, hogy az érintett személyek közti konfliktus oldódjon.⁴²⁸ Ez a sarkos szemlélet, meglátásom szerint nem alkalmazható minden esetben a büntetőeljárás során. Ugyanakkor az tény, hogy a felek a helyreállító módszerek alkalmazásának keretében, inkább érzik sajátjuknak az eljárás következtében született eredményt (megállapodást), mint egy olyan folyamatban született döntést, melyben egy külső tekintély, bíróság dönt a következményekről. A diverziós eljárás az elkövetőt arra sarkallja, hogy felelősséget vállaljon, helyreállítsa az okozott sérelmet és egyben megtérítse a sértett kárát. Ez a szempont különösen jelentős a fiatalkorúak ügyeiben, az ő érzelmi és tudati nevelésük érdekében.⁴²⁹

Az elkövető tekintetében a resztoratív eljárás egyik előnye, hogy a számára fontos személyeket és támogató közösséget, szakembereket maga mellett tudhatja a bűncselekmény által okozott konfliktus megoldása érdekében. Itt említem meg, de később kerül részletesebb kifejtésre, szélesebb körben alkalmazható lehetőségként, a békítő kört⁴³⁰, a döntéshozó konferenciákat, készségfejlesztő és agresszió-helyettesítő közösségi foglalkoztatásokat.

⁴²¹ A büntető ügyekben alkalmazható közvetítői tevékenységről szóló 2006. évi CXXIII. törvény.

⁴²² HERKE Csongor: *Mediáció, helyreállító igazságszolgáltatás és büntetőpolitika*. Belügyi Szemle, 2003/11–12. 8.

⁴²³ BÉRCES i.m. 139.

⁴²⁴ Bktv. 7. § (7)–(8)

⁴²⁵ KISS i.m. 263.

⁴²⁶ KISS i.m. 251.

⁴²⁷ BORBÍRÓ – GÖNCZÖL – KEREZSI – LÉVAI i.m. 202.

⁴²⁸ TIBAY Ákos: *A resztoratív technikák alkalmazásának lehetőségei a büntetés-végrehajtásban*. Börtönügyi Szemle, 2013/3. 50.

⁴²⁹ BORBÍRÓ – GÖNCZÖL – KEREZSI – LÉVAI i.m. 641.

⁴³⁰ BARABÁS A. Tünde – WINDT Szandra: *Mediáció körben*. Országos kriminológiai Intézet Kriminológiai Tanulmányok, 2014/51. 185.

A közösség megtartó és korrigáló jellege segítséget nyújthat az elkövetőnek a jogkövető életforma megtartásában. Azáltal, hogy elfogadja az elkövető jóvátételi cselekményét, lehetőséget biztosít számára, hogy a bűn okozta terhet le tudja tenni, a kiengesztelődés folyamatában békességet nyerjen. A közösség tagjai és a sértett e körben megfogalmazhatják igényeiket, megoszthatják aggodalmaikat, érzéseiket melyek a bűncselekmény kapcsán keletkeztek. A biztonság, a bizalom, békés egymás mellett élés, a tiszteletteljes bánásmód mind olyan érdekek, melyek az eljárásban, mint a felek szempontjai erőteljesen vannak jelen.

17. KÖZVETÍTŐI ELJÁRÁS A BÜNTETŐELJÁRÁSBAN

Ezékiel könyvének sokszor idézett mondata, „Nem kívánom én a bűnös ember halálát – így szól az Úr –, hanem azt, hogy megtérjen útjáról, és éljen”⁴³¹, képezi a helyreállító igazságszolgáltatás elvi alapjait. A szemlélet jellemzője – a hagyományos igazságszolgáltatással ellentétben –, hogy a jövőbe tekint és nem elsődlegesen a múltat fürkészi. Nem a megtorlásra, hanem a jövőbeli normakövető magatartásra helyezi a hangsúlyt. Ez egy másfajta szemlélet, mely János evangéliumának olvasatában is fellelhető: „Erre Jézus azt mondta neki: Én sem ítélek el. Menj, de többé ne vétkezzél!”⁴³² Az idézett Szentírási történetben az ítéltre felhívott Jézus nem ragad le az elmúlt események boncolgatásánál, arra koncentrál, hogy a jövőben mit tehetnek a felek. A resztoratív szemléletű igazságszolgáltatás célja, hogy az eljárás részesei kiengesztelődve léphessenek előre, az jövőre tekint, a múltat csak eszközül használja, céljának előremozdítása érdekében. A sértett a felé tanúsított tevékeny megbánás és elégtétel által, a terhelt pedig beismerése, megbánása, lelkiismeretének tisztázása és ebből fakadó jóvátétel révén juthat el a normakövetés állapotába.

A Bktv. az eljárásnak hármass konjunktív célját jelöli meg: a konfliktuskezelést, a jóvátétel teljesítését, és a jövőbeni terhelti jogkövető magatartást.⁴³³ Ezek együttes megléte jelent eredményességet.

A közvetítői eljárás különleges szereplője a közvetítő, aki konfliktuskezelő módszer alkalmazásával, és az eljárási szabályok betartásával egyidejűleg, azon munkálkodik, hogy a bizalmi viszonyt helyreállítsa. A bűncselekmény okozta bizalomvesztést önmagában egy ügydöntő határozat a letöltendő szabadságvesztés kiszabásával nem tudja helyrehozni. A büntetés egyedül nem tudja helyrehozni, amit az elkövető okozott bűnével. Egy személy elleni, vagy vagyon elleni bűncselekmény esetén a megérdemelt büntetés önmagában nem elégséges cél. A társadalom védelme és a reintegrációs célok, ha meg is valósulnak, a sértett érdekei és az okozott sérelem nem áll helyre. A büntetőeljárás nem csupán a bűncselekmény elkövetésére reagál, a társadalom védelme⁴³⁴ épp olyan fontos szempont, mint a speciális és generális prevenció. A közvetítői szemlélet által mindez kiegészül azzal, hogy az eljárás részét képezi az okozott sérelem és kár helyreállítása is, ami elengedhetetlen ahhoz, hogy a bizalom helyreálljon sértett az elkövető között, és eredményes legyen az ügy végkifejlete. A resztoratív igazságszolgáltatás egyik speciális jellege, hogy a bűncselekmény érintettjei a tárgyalás során egy más minőségű kapcsolatba kerülnek egymással. Ez a szembekerülés kiindulópontja minden konfliktusrendezési elméletnek. A felek közt azonban ott áll a közvetítő személye, aki moderátor, a hatóság kontrollja és a folyamat felelőse is egyben. A közvetítő kontrollja mellett ugyan, de a felek együtt állapodnak meg arról, hogyan orvosolják a bűncselekmény következményeit, és annak jövőre

⁴³¹ Szentírás i.m. Ez 18,23

⁴³² Szentírás i.m. Jn 8,11

⁴³³ Bktv. 2. §

⁴³⁴ Btk. 4. § (2)

vonatkozó hatásait. Ez adja meg a közvetítői eljárás jogszabályi rendelkezéseinek tartalmát és értelmét. A Bktv. 2. § (1) bekezdése így fogalmaz: a közvetítői eljárás a bűncselekmény elkövetésével kiváltott konfliktust kezelő eljárás, amelynek célja, hogy a büntetőeljárást lefolytató, illetőleg ügyésztől független, harmadik személy (közvetítő) bevonásával – a sértett és a terhelt közötti konfliktus rendezésének megoldását tartalmazó, a bűncselekmény következményeinek jóvátételét és a terhelt jövőbeni jogkövető magatartását elősegítő – írásbeli megállapodás jöjjön létre.

A Bktv. 3. § (1) bekezdése szerint a közvetítői eljárást a büntető ügyekben eljáró ügyész székhelye szerint illetékes pártfogó felügyelői szolgálat közvetítői tevékenységet végző pártfogó felügyelője (a továbbiakban együtt: közvetítő) folytatja le. A rendelkezés szerint a pártfogó felügyelői hivatás részét képezi a közvetítői feladat, büntető eljárások keretében. A 2014. január 1-től hatályba lépett jogszabályi módosítások értelmében a pártfogói feladatkör kiterjed immár a szabálysértési eljárásokban való közvetítői tevékenységre is. A Szabs.tv. 82/D. § (1) bekezdése szint a közvetítői eljárást a szabálysértési hatóság vagy a bíróság székhelye szerint ugyancsak az illetékes a pártfogó felügyelői szolgálat folytatja le.

A közvetítői eljárásokban a pártfogó felügyelői szolgálat, mint az alternatív büntetőeljárás kijelölt végrehajtója, a helyreállító igazságszolgáltatást szerve van jelen.⁴³⁵ A szolgálat kijelölt mediátora olyan segítőként van jelen az eljárásban, aki nem megoldást erőltetve, hanem egy módszert alkalmazva hajtja végre feladatát, annak érdekében, hogy a két egymásnak feszülő szereplő a folyamat végén konszenzusra tudjon jutni egymással.⁴³⁶ A mediátor főbb ismérvei, hogy független és pártatlan, titoktartási kötelezettség terheli, segít tisztázni a konfliktus természetét, és segít olyan jóvátételi megoldást találni, amely mindkét fél számára kielégítő és teljesíthető – mindvégig közepén áll, egyik féllel sem lehet elfogult.⁴³⁷

A konszenzuseresés olyan folyamat melynek eredményeként a felek kölcsönös melegegedettsége a cél. A kompromisszumos megoldások tartalmazhatnak olyan elemeket, melyek tekintetében a felek érezhetik úgy, hogy a megállapodásuk nem tükrözi mindenben érdekeiket. A megállapodás kidolgozása és véglegesítése kapcsán a felek kölcsönös elégedettsége a cél. Ennek lelki eredetű okai vannak. A terhelti oldalon nagyobb a jóvátétel teljesítési valószínűsége abban az esetben, ha a megállapodás tartalma a terhelt érdekében áll. Ugyanígy a sértett vonatkozásában a jóvátétel elfogadása és a konfliktusból eredő káros következmények elengedése könnyebb abban az esetben, ha a megállapodás az ő érdekeit tükrözi. Az eljárás mindig a felek önkéntes beleegyezésével történik.⁴³⁸ Ennek az eljárás teljes folyamatára igaznak kell lennie a megállapodás teljesítésében is tükröződnie kell.⁴³⁹

A mediátor felelőssége és feladata a folyamat egyensúlyának biztosítása, valamint a jogszabályok érvényesülésének a garantálása, hogy a megállapodás ésszerű, reális, teljesíthető legyen, és ne ütközzön jó erkölcsbe.⁴⁴⁰ Ahogy a büntetőeljárásban, úgy a szabálysértési eljárásban is, a megállapodásban vállalt kötelezettségeknek meg kell felelniük a jogszabályoknak, ésszerűnek kell lenniük, nem ütközhetnek a jó erkölcsbe. A hatályos Be. rendelkezik arról – a korábbi eljárási szabály e tekintetben nem foglalt állást –, hogy a megállapodást annak írásba foglalását követően az eljáró közvetítőnek meg kell küldenie az elrendelő nyomozó hatóság részére, törvényességi kontroll érdekében. Az ügyészség feladata ez esetben a jogszabályi megfelelés vizsgálata a Be. 415. § (1)-(3)

⁴³⁵ BORBÍRÓ – GÖNCZÖL – KEREZSI – LÉVAI i.m. 925.

⁴³⁶ Bktv. 3. §

⁴³⁷ Bktv. 3. § (3)

⁴³⁸ Bktv. 7. §, Be. 412. § (1)

⁴³⁹ Bktv. 11. §

⁴⁴⁰ Bktv. 13. § (3)

bekezdések alapján. Amennyiben az ügyészség nem emel kifogást a megállapodás hatályosul.⁴⁴¹ Ezzel a rendelkezéssel a jogalkotó egy erősebb kontrol jelleget iktatott az eljárás szabályai közé. Úgy gondolom a felügyeleti jogkörrel rendelkező ügyészség, mint a törvényesség őre, aktív szereplőként való bevonódása az eljárásba, az eredményesség és együttműködés irányába hathat.

18. A BTK. ANYAGI SZABÁLYA A BÜNTETŐELJÁRÁSBAN

A jogszabály összefoglalja azokat az elemeket, melyek az eredményes közvetítői eljárás szükséges részét képezik. A tevékeny megbánás, mint büntethetőséget megszüntető, valamint korlátlanul enyhíthető ok a Büntető Törvénykönyv anyagi részét képezi.⁴⁴² Meghatározza azokat a feltételeket, és felsorolja azon bűncselekményeket, melyek elkövetése esetén alkalmazható az anyagi szabály. „Nem büntethető, aki az élet, testi épség és az egészség elleni, az emberi szabadság elleni, az emberi méltóság és egyes alapvető jogok elleni, a közlekedési, a vagyon elleni, illetve a szellemi tulajdonjog elleni vétség vagy háromévi szabadságvesztésnél nem súlyosabban büntetendő bűntett elkövetését a vádemelésig beismerte, és közvetítői eljárás keretében – vagy azt megelőzően, de a közvetítői eljárás keretében született megállapodásban jóváhagyva – a sértett által elfogadott módon és mértékben a bűncselekménnyel okozott sérelmet jóvátette.”⁴⁴³ A hatályos Be. ugyan már nem tartalmazza a közvetítői eljárásra utalás feltételei közt a tevékeny megbánás alkalmazhatóságának előírását, ugyanakkor az anyagi szabály utal az eljárási szabályra, közvetítői eljárásra, amikor azt mondja, hogy a tevékeny megbánás intézménye csak a közvetítői eljárás keretében alkalmazható a terhelt beismerését követően.

A Btk. anyagi szabálya szerint – akkor eredményes a megállapodás, ha az a terhelt tevékeny megbánását eredményezi. A Bktv. 2. § (2) bekezdése 2018. január 1-ét megelőző állapotában tartalmazott utalást a tevékeny megbánás szabályára. A hatályos Be. rendelkezéseivel való összhang megteremtése érdekében ez kikerült a törvényből. A Kúria 1851/2008. számú büntető elvi határozata kimondja, hogy „a tevékeny megbánás büntethetőséget megszüntető okként csak akkor vehető figyelembe, ha az okozott kár megtérítésére a közvetítői eljárás keretében kerül sor”. A határozat egyértelműen kimondja, hogy nincs lehetőség arra, hogy a Btk. anyagi szabálya más eljárásban alkalmazható legyen, csupán a közvetítői eljárásban, a büntetőeljárás során.

Ugyanez az álláspont került megerősítésre egy konkrét ügy kapcsán melynek során a terhelt azt sérelmezte, hogy esetében nem alkalmazták a tevékeny megbánás intézményét, bár ő az ellopott árut visszaszolgáltatta. A Kúriai döntése ez esetben is kimondja, hogy a tevékeny megbánás csak a közvetítői eljárásban kerülhet érvényesítésre.⁴⁴⁴ Ugyanígy fordított módon arra sincs lehetőség, hogy a közvetítő eljárás a Btk. anyagi szabályának feltételeit mellőzve, büntethetőséget megszüntető okot teremtsen, önmagában azzal, hogy a közvetítői eljárás eredményes.

A közvetítői eljárás a büntető eljárásban egy lehetőség, mely elsősorban a sértett érdekeinek a hatékonyabb érvényesítése érdekében történik, ezt fogalmazza meg a 3/2007. BK vélemény a Btk. közvetítői eljárásra vonatkozó egyes rendelkezései értelmezéséről. A vélemény szerint legfontosabb szempont a sértett lehető leggyorsabb és leghatékonyabb igényérvényesítése. Az eljárás során,

⁴⁴¹ Be. 415. § (3)

⁴⁴² NAGY i.m. 11

⁴⁴³ Btk 29. § (1)

⁴⁴⁴ Kúria, Bfv. II. 26/2018.

különleges módon, abban az esetben, ha a terhelt a jogkövető magatartáshoz visszatér, a tevékeny megbánás feltételei adottak, a büntetési igény elvész.⁴⁴⁵

Bár a Be. és a Bktv. nem szűkíti le a közvetítői eljárás alkalmazhatóságát a tevékeny megbánás feltételeinek átvételével, mégis a jogszabályi környezetben értelmezve, és a Kúriai döntések fényében megállapítható, hogy az eljárásnak akkor van relevanciája, ha a Btk. anyagi szabályainak feltételei adottak.⁴⁴⁶

A szabályozás tekinthető úgy, hogy a Be. azért nem rendelkezik az anyagi szabály feltételéről, mert a jogalkotó ezzel ki kívánta nyitni az eljárást egyéb bűncselekmények megvalósítói előtt, akik esetében a tevékeny megbánás feltételei nem adóttak.

A Be. mellett, hogy az anyagi szabály alkalmazhatóságának feltételét kifejezetten nem írja elő, bizonyos feltételeket szab. Ilyen feltétel a beismerő vallomás megléte, a bűncselekmény jóvátételének ígérvénye, valamint, hogy az eljárás a büntetéskiszabás elveivel nem lehet ellentétes. A büntetőeljárás elvei közé tartozik az a tétel, hogy a bűncselekmény tárgyi súlyát nagymértékben a cselekmény káros következményei határozzák meg, ám lehet olyan káros következmény is, ami nem mérhető.⁴⁴⁷ Az elvek közé tartozik még a Btk. 80. § (1) bekezdése szerint, hogy a büntetésnek igazodnia kell a bűnösség fokához, az elkövető társadalmi vonatkozású veszélyességéhez, valamint az enyhítő és súlyosító körülményekhez. Mindezek vizsgálata szükséges a közvetítői eljárást megelőzően is, mely ez esetben az ügyész feladata. További feltétel, hogy az elkövetés módját és a gyanúsított személyét is értékelni szükséges az elrendelés vizsgálatakor.⁴⁴⁸ Az elkövetés módjából, eszközéből, módszeréből lehet a bűnösség fokát megállapítani. A bűnösség foka tethoz kapcsolódó viszony, melynek milyensége, intenzitása képezi a vizsgálat tárgyát. A gyanúsított személyének vizsgálata a büntetőeljárás része kell, hogy legyen. Ebben a körben vizsgálat alá kerülnek a gyanúsított családi kapcsolatai, képesítése, foglalkozása, szociális viszonyai, esetleges korábbi bűnelkövető magatartása, mentális, pszichés és személyiség-lélektani jellemzői.⁴⁴⁹

19. A MEDIÁCIÓ HELYE A KÖZVETÍTŐI ELJÁRÁSBAN

A mediáció módszertana – beleilleszkedik a közvetítői eljárásba – mely által testet ölt a büntető eljárásban egy érdek alapú konfliktuskezelés. Az emberi érdekek jellemzően különbözőek lehetnek. Lehet érdek a büntetés elkerülése is, és lehet érdek maga a megbocsátás és annak elfogadása – a kiengesztelődés.

A mediáció eredménye nem csupán a megállapodás, annak fontos része az érzelmek kimondása és szembesülés is a másik fél érzelmeivel. A megbeszélés eszmezsere szakaszában indulatok, konfliktusok szabadulnak fel, melyek orvoslására lehetőség van. Csak az emberi lélek által feltárt és feldolgozott konfliktusok megoldását követően valósulhat meg előrevivő megállapodás.

A Bktv. 13. § (1) bekezdése így rendelkezik: a közvetítői eljárásban a megállapodás akkor jön létre, ha a sértett és a terhelt között a bűncselekménnyel okozott kár megtérítésében vagy a bűncselekmény káros következményeinek egyéb módon való jóvátételében azonos álláspont alakul ki. A szabálysértési ügyekben a Szabs.tv. 82/H. § (1) bekezdése hasonló módon rendelkezik, a közvetítői eljárásban a megállapodás akkor jön létre, ha a sértett és az eljárás alá vont személy között a szabálysértéssel

⁴⁴⁵ NAGY i.m. 19.

⁴⁴⁶ Legf. bír., Bfv. II. 979/2007.

⁴⁴⁷ A büntetéskiszabás során értékelhető tényezőkről szóló 56. BK vélemény

⁴⁴⁸ Be. 412. § (2)

⁴⁴⁹ BORBÍRÓ – GÖNCZÖL – KEREZSI – LÉVAI i.m. 88.

okozott kár megtérítésében vagy a szabálysértés káros következményeinek egyéb módon való jóvátételében azonos álláspont alakul ki.

A szembenézés (terhelt és sértett közti találkozás) olyan folyamatokat tud beindítani – a mediátor közreműködésével –, melynek eredménye és célja a közös megállapodás lehet. Az arra való törekvés, hogy a sértett és a terhelt között megállapodás jöjjön létre, nem abszolút szempont.⁴⁵⁰ A mediáció módszertani filozófiája szerint a helyes folyamatú konfliktuskezelésnek nem feltétlenül kell minden esetben megállapodással végződnie, mivel a konfliktusok feldolgozása és az ezekből való előrelépéseknek nem kizárólag a megállapodás az egyetlen útja. Önmagában a felek folyamatba való bevonódása, aktív részvétele, előrevívő gesztusaik már eredménynek tudhatók be. A megállapodás ezen felfogás szerint csupán az egyik következménye a mediációnak. A sérülések helyreállítása és problémák megoldása a mediációs módszertani szemlélet eredeti célkitűzése.

A János evangéliumából már idézett, házasságtörésen ért asszony esetének leírásában, fontosak a szereplők, akik egymással szemben állnak. Az egyik oldalon a vádlók (az írástudók és farizeusok), a másikon a bűnelkövető, közöttük pedig a Tanító.⁴⁵¹ A szereplők egy része ítéletet akart kicsikarni, az általuk alkalmazandónak gondolt törvény előírásainak szellemében. A példázatban nem szándékuknak megfelelő döntés született. Az esemény lezárásával minden szereplő továbblép. A bűnös újjászületve új útra vállalkozik. Van egy gesztus a leírásban, amikor a főszereplő (két ízben is) a föld porba ír, nem maradt fenn, hogy az írás mit takart. Egyes értelmezők szerint⁴⁵² az írás a vádlók bűnösségére utalhatott, illetve az új krisztusi méltányossági szabályok megalkotásának jele ez a gesztus.

A közvetítői eljárás célja a konfliktus megoldását tartalmazó rendezése, a bűncselekmény következményeinek jóvátétele és a terhelt jövőbeni jogkövető magatartásának elősegítése.⁴⁵³ A társadalom egyik igen fajsúlyos problémája, hogy nézetkülönbségeinket, sérelmeinket egyáltalán nem, vagy csupán ritkán tudjuk kezelni. Egy bűnelkövető sok esetben megtanul együtt élni tettének következményeivel, hordozza annak terhét, de elvértve jut csak arra a felismerésre, hogy tettét jóvá is tehetné. A lelki egyensúlyt a bűn kibillentette, saját erőből ezt helyreállítani az ember nem képes. Ebből is adódik a társadalmi felelősség, hiszen az ember közösségi lény. A helyreállító igazságszolgáltatás egy olyan alternatív lehetőség, melynek keretében az elkövető esélyt és lehetőséget kaphat arra, hogy a bűncselekmény következményeként okozott károkat helyrehozza, a megromlott embertársi kapcsolatokat helyreállítsa.⁴⁵⁴ A büntetőpolitika feladata, hogy bűncselekményből fakadó érzelmek és feszültségek levezetése érdekében irányokat jelöljön ki.

A mediáció egy folyamatként is értelmezhető, amely során egy bűncselekmény érintettjei, egymás további bántása, sértése nélkül, szembe tudnak állni egymással, vitát folytatnak le, érzelmeket bontanak ki, érdekeket ütköztetnek, célokat fogalmaznak meg, és együtt állapodnak meg arról, hogyan oldják meg a következményeket, és annak jövőre vonatkozó hatásait. A cél az egyensúly megteremtése a sértett és a terhelt közt, a sértett érdekei és a terhelt szükségletei közt.⁴⁵⁵

A hatályos Be. szabályozása révén kiszélesedett a közvetítői eljárásban alkalmazható módszerek lehetősége. Korábban csak a mediáció volt az egyedüliként meghatározott módszer, amelynek segítségével az intézmény bevezetésekor a közvetítői eljárásra sor kerülhetett. A Pfr. 20. § (2a) bekezdése szerint a közvetítő a közvetítői eljárás adatai alapján dönt arról, hogy mely közösségi jóvátételi, helyreállító technikát alkalmazza közvetítői eljárás során. A resztoratív eljárások körében

⁴⁵⁰ Bktv. 2. § (2)

⁴⁵¹ Szentírás i.m. Jn 8,3-11

⁴⁵² BOROS i.m. 115.

⁴⁵³ Be. 412. § (1)

⁴⁵⁴ KISS i.m. 253.

⁴⁵⁵ ILLÉS i.m. 7.

több módszer alkalmazható, ezek ismertetésére később kerül sor. Azonban elmondható, hogy a mediáció elterjedése és annak gyakorlati pozitív hatásai azt eredményezték, hogy a közvetítői eljárás és a mediáció szinte szinonimaként került egymás mellé a köztudatban.

20. HELYREÁLLÍTÓ MÓDSZEREK ALKALMAZÁSÁNAK TÉRNYERÉSE

Az alternatív büntetőeljárás a bűnre, mint az ember illetve a közösség ellen elkövetett cselekedetre, és nem mint az állam ellen elkövetett tette koncentrálnál, ám ezzel nem célja csorbítani az állam büntető monopóliumát.

Az ENSZ több dokumentumot is kiadott, melyekben ajánlásokat fogalmazott meg a helyreállító igazságszolgáltatás bevezetése érdekében.⁴⁵⁶ A határozatok szerint a büntető igazságszolgáltatás bármelyik szakaszában ezek alkalmazhatóak, amennyiben azt a nemzeti jog lehetővé teszi. A dokumentumok ugyanakkor arra is kitérnek, hogy bizonyos bűncselekmények és bűnelkövetők esetében, egyetlen megoldás a hagyományos büntetőeljárás és büntetés-végrehajtás intézménye.

A büntetőügyi mediáció alapját az Európa Tanács ajánlása, valamint az Európai Unió Tanácsa által elfogadott kerethatározat⁴⁵⁷ képezte. Emellett az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának ajánlása⁴⁵⁸ által vált a magyar büntető igazságszolgáltatás részévé a közvetítői tevékenység. A kerethatározat előírja, hogy a tagállamok segítsék elő büntetőügyekben a közvetítés intézményesülésének lehetőségét. Az ajánlás tartalmazza az előírást, miszerint az eljárásnak egyik lényegi feltétele, hogy ahhoz a felek hozzájáruljanak és a teljes folyamat alatt hozzájárulásukat bármikor visszavonhassák. Az előírás belekerült a Bktv. szabályai közé is.⁴⁵⁹

A helyreállító igazságszolgáltatást a szakirodalom három megoldásban képzei el.⁴⁶⁰ Az *integrált* megoldás szerint a büntetőeljárás részét kell, hogy képezze a folyamat. Ebben az esetben az eljárás eredménye közvetlen hatást gyakorol a büntetőeljárás kimenetelére is. A másik megoldási forma az egyéb lehetőségek felvonultatásának *alternatív* jellegéből adódik. Ebben az esetben a büntetőeljárást kiváltja egy más lehetőség. Más területre tevődik át az egész folyamat. Olyan harmadik megoldást is ismer a szakma, melyben a büntetőeljárást követően, a büntetés-végrehajtás alatt nyílik lehetőség a resztoratív technika alkalmazására.⁴⁶¹ Ez az úgynevezett *addicionális* megoldás. Ez a módszer az elítélt társadalmi kapcsolatait hivatott rendezni, egy konfliktuskezelő technika segítségével, akár a büntetés-végrehajtási intézet keretein belül.

A magyar jogalkotó úgy határozott, hogy ellentétben más tagállamokkal, a büntetőügyi közvetítői eljárásról önálló törvényt alkot, és a büntetőeljárás részévé teszi a resztoratív eljárás alkalmazhatóságát. A tevékeny megbánás következtében az eredményes eljárás közvetlenül kihat a büntetőeljárás folyamatára. Az eljárás eredményeképpen az ügy megszűnik, vagy korlátlan enyhítés alkalmazására nyílik lehetőség a további szakaszban.

A büntetés-végrehajtási intézetekben alkalmazhatóak bizonyos feltételek mellett a közösségi modellek. Ilyenek például a *családi döntéshozó csoportkonferencia* modell vagy éppen a mediáció. Alkalmazásuk esetén az eljárásoknak nincs hatásuk az elítélt büntetési tételére illetve a végrehajtás fokozatra, ugyanakkor elősegíthetik a reintegrációt, és adott esetben a családi kapcsolatok megerősítését szolgálhatják.

⁴⁵⁶ ENSZ gazdasági és Szociális Tanácsának 1999/26. határozata, ENSZ gazdasági és Szociális Tanácsának 2002/12. számú határozata

⁴⁵⁷ Európai Unió Tanácsának kerethatározata a sértett büntetőeljárásbeli jogállásáról szóló 2001/220/IB határozat

⁴⁵⁸ Európa Tanács Miniszteri Bizottságának mediáció tárgyában elfogadott R (99) 19. számú ajánlása

⁴⁵⁹ Bktv. 7. § (1)

⁴⁶⁰ BORBÍRÓ – GÖNCZÖL – KEREZSI – LÉVAI i.m. 935.

⁴⁶¹ TIBAY i.m. 55.

21. A KÖZVETÍTŐI ELJÁRÁS ELRENDELÉSE

A jogszabály szerint a hatóságoknak a feleket tájékoztatni kell az elterelés lehetőségéről és arról, hogy a közvetítői eljárásnak mik a feltételei és milyen kimenetelei lehetnek. Az eljárás során a felek saját kezükbe kapják annak lehetőségét, hogy a köztük fennálló konfliktust rendezhessék.⁴⁶²

A tájékoztatást az eljárásról a nyomozó hatóság és az ügyészség egyaránt megteheti. Az előkészítő eljárás szakaszában, amennyiben ismerhető az elkövető személye, és a sértett is rendelkezésre áll, a felek kérhetik a közvetítői eljárásra utalást. A büntetőeljárás alapesetben a nyomozással kezdődik. A nyomozás felderítési szakaszában, amennyiben az elkövető személye nyilvánvalóvá válik, az ügyész vizsgálat keretében mérlegeli, hogy helye van-e közvetítői eljárás céljából az eljárás felfüggesztésének⁴⁶³. A felderítés során az ügyész, mint a nyomozás feletti felügyeleti jog gyakorlója megteheti, hogy a közvetítői eljárás érdekében intézkedik, és a nyomozóhatóságot a feltételek biztosítása érdekében utasítja.

A korábbi szabályozás során lehetőség volt, rá hogy a bíróság a felek kérésének megfelelően dönthessen úgy, hogy az ügyész döntése ellenére elrendeli a közvetítői eljárást. A bíró hivatalból azonban ekkor sem dönthetett. A hatályos Be. valamint a 2018. július 1-től módosított Bktv. kizárólag ügyészi szakban teszi lehetővé a közvetítői eljárás megindítását. A jogalkotó célja ezzel az volt, hogy az alternatív eljárási lehetőségek a vizsgálati szakban kimerüljenek, és ezáltal minél rövidebb idő telhessen el az elkövetés és az eljárás megindítása között. Továbbá, hogy a vádemelést követően már az eljárás ne hajoljon vissza, hanem az eljárási szabályok szerint kiszámítható módon haladjon.

A hagyományos útról történt elterelés lehetősége nyilván aggályokat és kérdéseket is felvetett. Egyesek a jogállami garanciákat érezték veszélyeztetve,⁴⁶⁴ olyan eszköznek tekintették, melynek eredményeként a bűnelkövető elkerülheti büntetését, a sértettek pedig nagy hasznot remélnek az eljárásból.⁴⁶⁵ Vélekedések szerint aggályos lehet, hogy a jogalkalmazás esetleg nem egységes, az állam büntetőigénye az eljárásban nem érvényesül kellőképpen, hogy az ártatlanság vélelmét, mint alapelvet, megsérti az eljárás, azzal, hogy annak feltétele a bűncselekmény elismerése.

Az eljárás bevezetése új szemléletet hordozott, mára ez a szemlélet a büntetőeljárás része lett és a fenti aggályok tompultak. A közvetítői eljárás megindítása büntetőügyekben az ügyész határozata alapján, az eljárás felfüggesztésével a Be. 412. § szakasza alapján kezdődik.⁴⁶⁶ Az ügyész a felfüggesztést közli az eljáró hatáskörrel és illetékességgel rendelkező pártfogó felügyelői szolgálattal.⁴⁶⁷ A pártfogó felügyelet erre a célra kiképzett⁴⁶⁸ közvetítője hajtja végre az eljárást.

Az ügyészség abban az esetben is rendelkezik a felfüggesztésről a közvetítői eljárás körében, amennyiben a közvetítői eljárás eredményesen végződött, a felek megállapodást kötöttek, de a teljesítésre a közvetítői eljárásban elrendelt hat hónap határidő nem elegendő. Ekkor az ügyész a Be. 394. § (4) a) bekezdése értelmében és a Be. 415. § (4) szakasz alapján legfeljebb tizennyolc hónappal a felfüggesztést meghosszabbíthatja. A meghosszabbítás célja, hogy a jóvátétel, mely hosszabb időt vesz igénybe, teljesülésbe mehessen.

⁴⁶² IVÁNYI i.m. 32.

⁴⁶³ Be. 391. (1) c)

⁴⁶⁴ IVÁNYI i.m. 33-36.

⁴⁶⁵ KERTÉSZ TIBOR: *A Büntető ügyekben alkalmazható közvetítői tevékenység gyakorlata és módszertani kérdései*. Válogatott esettanulmányok. Budapest, Igazságügyi Hivatal, 2010., 7. [a továbbiakban: KERTÉSZ (2010a)]

⁴⁶⁶ Be. 394. § (2)

⁴⁶⁷ Bktv. 3. § (1)-(2)

⁴⁶⁸ A büntető ügyekben közvetítői tevékenységet végző pártfogó felügyelő képzési követelményeiről szóló 38/2015. (XII. 21.) IM rendelet

22. BEISMERÉS, BELÁTÁS ÉS MEGBÁNÁS

A jogszabály terhelti jogként fogalmazza meg az együttműködést. Az együttműködésre ösztönzés fellelhető a büntetőeljárás több szakaszában. A terhelt legfőképpen általa kezdeményezheti az ügyészségnél a megállapodást, hogy beismeri a cselekményt.⁴⁶⁹ Kiemelendő, hogy a Be. 183. § (4) bekezdés kimondja, hogy beismerés esetén is be kell szerezni az egyéb bizonyítékokat is. Ezzel is elősegítve, hogy a döntés kellően megalapozott legyen. A vizsgálati szakaszhoz tartoznak az együttműködési intézmények, az ügyészségi határozat, az intézkedés kilátásba helyezése, az egyezség és a közvetítői eljárás elrendelése.⁴⁷⁰ A beismerés feltételként jelenik meg valamennyi esetben.

Az egyezség⁴⁷¹ és a közvetítői eljárás esetében bűncselekmény vonatkozásában a *bűnösség beismerése* cél és feltétel, nem elégséges ugyanis a ténybeli egyszerű beismerés. A Btk. anyagi szabályának a tevékeny megbánásról szóló feltételei tartalmazzák azt a kitétel, mely szerint az elkövetőnek a büntett elkövetését a vádemelésig be kell ismernie. A jogintézmény alkalmazásának csak ez esetben lehet helye.⁴⁷² A terhelt beismerésének a bűnösségre is ki kell terjednie, másképpen nem értelmezhető a megbánás és az ebből fakadó jóvátétel. A bűncselekmény következményei csak úgy hozhatók helyre, ha a gyanúsított a bűn elkövetését vállalja és beismeri. A jövőbeni jogkövető magatartás csak úgy értelmezhető, ha azt megelőzően a terhelt tisztázta helyzetét a bűncselekmény elkövetésével kapcsolatosan és ennek következtében kész életét megváltoztatni.

A Kúria Büntető Kollégiumának véleménye⁴⁷³ szerint a tevékeny megbánás együttes feltétele az eljárást megelőző beismerő vallomás, a jóvátétel vállalása, valamint a megállapodás és a jóvátétel megtörténte. A terhelt tevékenysége a közvetítés során nem lehet pusztán egy lecsupaszított jóvátétellel egyenlő. A vélemény szerint a ténybeli beismerés önmagában nem elegendő, mert az nem tartalmazza a megbánást, ennek alapján a terhelt eljárásbeli részvétele csak egy 'megbánó szándék nélküli',⁴⁷⁴ felületes gesztus lenne. Ezért a megbánásnak ki kell terjednie a bűnösség elismerésére is.

A Be. és a Btk. közvetítői eljárással kapcsolatos rendelkezései együttesen értelmezendők. A Be. 412. § (2) b) pontja igaz, hogy csupán annyit ír elő, hogy a terhelt vádemelésig beismerő vallomást kell, hogy tegyen. Itt a szakasz nem emeli ki, hogy ennek a bűnösségre is kiterjedőnek kell lennie. Ellenben az egyezség megkötése tekintetében, amely feltételeiben hasonló a közvetítői eljárás feltételeihez, a Be. 407. § (1) szaka bűnösségre is kiterjedő beismeréséről rendelkezik. A Be. közvetítői eljárásra vonatkozó szabályait komplex módon szükséges értelmezni a Btk. 29. § szakasz szabályával, ugyanis a tevékeny megbánás esetén a beismerésnek, ami a jogintézmény alkalmazhatóságának feltétele, ki kell terjednie a bűnösségre is. Ezt az álláspontot erősíti meg a Kúria Büntető Kollégiumának véleménye. A közvetítői eljárás jellegéhez tartozik a bűn felismerése, és azzal való szembenézés, valamint annak elutasítása. A terhelt felületes beismerése, mely tettének valódi bűnös voltát nem ismeri el, sértő a bűncselekmény elszenvetőjére nézve is.⁴⁷⁵

Ismert egy másik álláspont is, amely arra hivatkozik, hogy a Be. egyedül a tárgyalásról lemondás esetében használja a 'bűnösségre is kiterjedő beismerő vallomás'⁴⁷⁶ fogalmát, ez értelmezhető úgy, hogy egyéb esetben elégséges a ténybeli beismerés megléte is. A Be. 500. § (2) bekezdésének rendelkezése szerint az előkészítő ülésen a terhelt beismerheti a bűnösségét abban a

⁴⁶⁹ Be. 404. § (1)

⁴⁷⁰ BELOVICS – ERDEI i.m. 492-494.

⁴⁷¹ Be. 407. § (1)

⁴⁷² Btk. 29. §.

⁴⁷³ 3/2007. BK vélemény III.

⁴⁷⁴ Uo.

⁴⁷⁵ KARSAI Krisztina (Szerk.): *Kommentár a Büntető Törvénykönyvről*. Budapest, Complex Kiadó, 2013. 103-105.

⁴⁷⁶ IVÁNYI i.m. 49.

bűncselekményben, amely miatt ellene vádat emeltek, és a beismeréssel érintett körben lemondhat a tárgyaláshoz való jogáról. A hatályos Be. azonban az egyezség esetén szintén előírja a bűnösségre kiterjedő beismerést. Magának a fejezetnek a címében is szerepel ez a megfogalmazás *Egyezség a bűnösség beismeréséről*. Az álláspontot képviselők úgy vélik, hogy nem lehet kiterjesztően értelmezni a bűnösségre kiterjedő beismerés fogalmát.

A sértett irányában teljesítendő jóvátételi szándék, mely nem egyszerű kármegtérítés, megköveteli a terhelt vonatkozásában a bűnösségre kiterjedő beismerést. Nem lenne igaz és őszinte az a bocsánatkérés és megbánás, mely az eljárás sajátja, ha terhelt beismerése nem terjedne ki a bűn elkövetésére és annak teljes felvállalására.

A mediáció módszertani szabályai szerint elengedhetetlen a felek *felelősségvállalása*, az elkövetett tettükért vállalt felelősségük megléte feltétele az eredményességnek. A 3/2007. BK vélemény szerint: „...a tevékeny megbánás nem csak a jóvátételi tevékenység, hanem a megbánás kifejtésével együtt merül fel.” A Kúria kifejezett állásfoglalása szerint a megbánás a bűnösség elismerésére is kiterjedő beismerő vallomást kell, hogy jelentsen.

A teológia szerint a bűn beismerése és a bűnbánat összefügg egymással.⁴⁷⁷ Ebben az értelemben a beismerés megelőzi a bűnbánatot és a bűn jóvátételére vezető alkalmat. Nem lehet tisztára mosni a lelket anélkül, hogy a bűnbánat ne lenne teljes. A beismerés előfeltétele az önismeret ezt követi az önbevallás. Az elégtétel következménye a bevallott bűnösség megbánásának. Ezek a fogalmak összetartoznak, bármelyikük hiánya hiányos eredményhez vezet.⁴⁷⁸ A keresztény teológia két formáját definiálja a bűnbánatnak⁴⁷⁹. A *tökéletes* bűnbánat, nem más, mint Isten iránt érzett tiszteletből fakadó, és a megtérés szándékával történő bánat (*contritio*). *Míg a kevésbé tökéletes bűnbánat* egy fogyatékos cselekedet, mely nélkülözi a tiszteletet és a javító szándékot, egyedüli mozgatórugója a büntetéstől való félelem (*attritio*). Morális szempontból az első vezet a teljes megigazuláshoz, azonban a második is értékelhető. Mindkettő a lelki kiengesztelődést szolgálja, azonban lelki és szellemi fejlődés szempontjából a tökéletes bűnbánat elérése a cél. Az a bűnbánat, amely csak a bűnös tett fizikai következményeitől tart, és egyáltalán nincs elkötelezve a jó irányában, teológiai értelemben nem kész, nem teljes. A megbocsátásnak feltétele, hogy a bűnnel ellentétes magatartás kialakításának a szándéka a bűnbánat pillanatában megvalósuljon.

A piarista nevelési lelkület része, hogy a diákokat a *Tevékeny Szeretet Iskolája* program keretében a keresztény tisztelet és szeretet megvalósításának gyakorlására serkentik. A programmal a diákok lelki és szellemi fejlődését célozzák meg annak érdekében, hogy fejlődjön a szociális érzékenységük és kiküszöböljék a társadalmi közömbösséget.⁴⁸⁰ A kezdeményezés lényegét az adja, hogy az emberi elköteleződések a gyakorlatban is megmutatkozzanak. Ugyanígy a bűn megbánása tettek nélkül egy felszínes és üres gesztus marad, amely nem hordozza azokat a feltételeket, melyek alapján a büntethetőséget kizáró ok megállapításra kerülhet. Mivel a bántás ellentétele a szeretet, a teológia szerint csak úgy értelmezhető az igazi bűnbánat, ha azt a szeretet gesztusai motiválják. Ebben a kontextusban értelmezhető a jóvátétel úgy, mint a bűn ellentételezése. Ezzel magyarázható, hogy abban az esetben is, ha az okozott kár már megtérült, vagy az nem megállapítható, a jóvátétel ekkor is jogosan várható. Ez a szimbolikusnak tekintett jóvátétel kibékítési jelleget is hordoz elkövető és sértett között.⁴⁸¹

⁴⁷⁷ Szentírás i.m. Zsolt 38,19

⁴⁷⁸ Katolikus Lexikon. <http://lexikon.katolikus.hu/B/bűnbánat.html>

⁴⁷⁹ A Katolikus Egyház Katekizmusai i.m. 1452.

⁴⁸⁰ Piarista Gimnázium Budapest. <https://budapest.piarista.hu/cimke/TESZI>

⁴⁸¹ NAGY i.m. 30.

A tudatos felelősségvállalás szoros kapcsolatban áll az okozott kár helyreállításával. A resztoratív eljárásoknak nem az elkövető megbüntetése (*retribúció*) a célja, hanem, hogy tettét beismerve felelősséget vállaljon (*prevenció*) továbbá, hogy az okozott sérelem és kár helyreállítására irányítsa a terhelt figyelmét (*resztoráció*).⁴⁸²

Fiatalkorú bűnelkövetők sok esetben nem képesek felmérni teljes mértékben tettük következményeit, így felelősséget is korlátozottan érznek. Esetenként magának a kárnak a fogalma is értelmezési gondot okoz számukra. A hazai büntetőpolitika⁴⁸³ előtérbe helyezi a fiatalkorúak ügyeiben a helyreállító igazságszolgáltatás lehetőségeinek biztosítását. Ennek oka egyrészt a stigmatizáció és a helytelen befolyásoltság elkerülése, valamint fejlődésük és nevelésük helyes irányba terelése. Mivel személyiségük még nem kiforrott, az alternatív igazságszolgáltatás nyújtotta lehetőségek révén, lehetőséget, esélyt kaphatnak arra, hogy ne folytassák a bűnelkövető életformát. Az elterelés kilátásba helyezi a személyiség esetleges fejlődését.

23. KÁRTÉRÍTÉS, JÓVÁTÉTEL, ELÉGTÉTEL FOGALMAINAK MEGHATÁROZÁSA ÉS MEGKÜLÖNBÖZTETÉSE

Alapelv, hogy a tevékeny megbánás nem azonos az anyagi kártérítéssel. A jóvátétel a megbocsátáson alapul, annak a része. A felek felelőssége abban áll, hogy egyrészt hozzák helyre az okozott kárt, másrészt pedig tegyék jóvá mindazt, ami a bűncselekmény következtében megsérült, a megromlott emberi kapcsolatokat rendezzék és keressék a kiengesztelődés lehetőségét.

A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény 2:52. § szakasza nem vagyoni sérelemért járó elégtételként definiálja a sérelemdíjat. A Kúria határozata szerint a valótlan és sértő tényállítást tartalmazó vélemény, amennyiben minden valóságálapot nélkülöz, vagy kifejezőmódjában indokolatlanul bántó, sértő és megalázó, sérelemdíj megfizetésére alkalmas lehet.⁴⁸⁴ A Ptk. a sérelemdíj tekintetében a kártérítési felelősség szabályait rendeli alkalmazni, ugyanakkor a sérelemdíjra való jogosultsághoz a jogsértés tényének megállapítása elegendő. A Ptk. megszüntette a nem vagyoni kártérítés fogalmát és helyette bevezette a sérelemdíjat, melynek célja, hogy személyiségi jogi jogsértések tekintetében a megsértett fél anyagi jellegű elégtételt kaphasson.⁴⁸⁵ A kártérítés pénzben fejezhető ki, anyagi jellegű, a nem vagyoni jellegű kár ezzel ellentétben nem fejezhető ki tisztán pénzbeli összeggel. A nem vagyoni sérelem ellensúlyozása mégiscsak összegszerűen kerül megállapításra a bíróságok által, de nem nevezhető kártérítésnek. A jogalkotó szándékosan választja el és különíti el a kártérítéstől. A sérelemdíj kompenzációs szerepet tölt be a személyiségi jogsértések tekintetében. A sérelem tompítása és helyrehozása a célja, továbbá magánjogi büntetésnek is értelmezhető, pönális elemeket tartalmaz, szankciós jellegében a megelőzésnek van jelentősége.⁴⁸⁶

A magánjogban a kártérítés általános védelmet teremt és minden jogellenes károkozás (vagyoni vagy személyiségi jogsértés) ellen védelmet jelent, az *in integrum restitutio* elve alapján. Ennek terjedelmét a káron szerzés tilalma szabályozza és korlátját képezi. A bírói gyakorlat alapján elmondható, hogy a kártérítés mértéke csupán az okozott kár terjedelméig érhet.⁴⁸⁷ A sérelemdíj definiálása más és annak

⁴⁸² BÉRCES i.m. 138.

⁴⁸³ Btk. 107. §

⁴⁸⁴ BH 2018. 304.

⁴⁸⁵ Pp. 502. § (1) b)

⁴⁸⁶ FÉZER Tamás: *A nem vagyoni (erkölcsi) sérelmek megítélése a polgári jogban*. Budapest, HVG-ORAC, 2011. 72.

⁴⁸⁷ Uo. 84.

terjedelme is eltér a fenti meghatározástól. A magánjog ebben a körben az *elégtétel* fogalmat használja, melynek jelentősége a lelki és erkölcsi eredetű sérelmek helyrehozatalában van.

A büntetőjog esetében más a szemlélet, csupán a szankcionálásra érdemes tettek tekintetében van lehetőség a számonkérésre. Kártérítésre is csupán ebben a körben kerülhet sor a vagyoni hátrány okozásának erejéig. A büntetőjog – a bűncselekmény okozta sérelmek reparációja tekintetében – a *jóvátétel* fogalmat vezette be, annak érdekében, hogy a büntett negatív oldalát ellensúlyozza. Mindkét fogalom (a jóvátétel és az elégtétel) az erkölcsi reparáció körébe tartozik.⁴⁸⁸

Teológiai értelemben az elégtételnek a bűnök megbocsátásának és elengedésének körében van szerepe. Ennek tükrében a bűn megbánását, annak megvallását és az elégtételt konjunktív feltételként értelmezi. A megbocsátás csak akkor nyerhető el, amennyiben e három feltétel teljesül.

A Bktv. 15. (1) a) pontja kimondja, hogy a közvetítői eljárás akkor eredményes, ha a kárt a sértettnek a megállapodásban jóváhagyott módon a terhelt megtérítette; vagy a bűncselekmény káros következményeit a megállapodásban jóváhagyott módon jóvátette. A kettő együtt is megvalósulhat, de csupán az egyik meglelte is elegendő az eredményességhez.⁴⁸⁹

Szélesebb értelemben vett jóvátétel körébe tartozik az okozott kárnak, a sértett részére a sértett által elfogadott módon és mértékben történő megtérítése is, ami lehet akár részbeni kártérítés, vagy járadékfizetésben való megegyezés. Fontos azonban rámutatni arra is, hogy a tevékeny megbánásnak nem elsődleges célja a pénzbeli kiegyenlítés, ez csupán az egyik lehetséges jóvátételi cselekmény. A jóvátétel arra nyújt elégtételt, amit a bűncselekmény következményei érdekében jóvá kell tennie a terheltnek személyesen, de ez nem feltétlenül kell, hogy fedezze a keletkezett kárt. Annak mértéke és súlya nem kell, hogy azonos legyen az okozott vagyoni hátránnyal.

A jóvátétel mint önálló és elkülönült szankció a jogirodalomban vitatott téma. Szem előtt tartandó, hogy a hagyományos büntetési célok ne kerüljenek háttérbe azáltal, hogy a reparációs szankció következtében egy új büntetési cél valósul meg. A jóvátétel egy igen tág fogalom, melybe anyagi és nem anyagi jellegű tevékenységek, emberi magatartások, gesztusok, formális cselekedetek is beletartozhatnak.⁴⁹⁰ Az eljárás előnye, hogy az elkövetőt egy morális indíttatású tett végrehajtására készíti.

A büntető jogi szabályok a jóvátétel kifejezését fogalmilag elkülönítik a kártérítéstől. Az elkülönítés hasonló módon értelmezendő, mint a polgári jog esetében. A kártérítés a közvetítői eljárásban kétféleképpen történhet. Annak megtérítését – például egy közlekedési baleset okozása kapcsán –, a sértett vonatkozásában a balesetet okozó terhelt biztosítója helytállásával teljesítheti. Ebben az esetben az eljárás eredményességéhez a terhelt részéről a jóvátétel személyes teljesítése elengedhetetlen.

A másik eset, amikor a terhelt maga rendezi a sértett kárát, és számára megnyugtató módon állítja helyre az okozott sérelmet. Lényeges eleme az eljárásnak az a jogszabályi feltétel, hogy a terheltnek a sértett által elvárható módon és mértékben kell helytállnia.⁴⁹¹

A sérelem jóvátétele és a kár megtérítése fogalmak elkülönítését a Kúria Büntető Kollégiumának véleménye is kihangsúlyozza. A véleményből következik, hogy adott esetben a jóvátétel formája és összege, nem kell, hogy azonos legyen az elkövetési értékkel, az okozott vagyoni hátránytól eltérő is lehet, akár alacsonyabb, akár pedig magasabb összegű. A közvetítőnek fennáll a felelőssége abban, hogy a megállapodás tartalmaként rögzített kár összege, a bűncselekmény által okozott kár összegéhez

⁴⁸⁸ Uo. 136.

⁴⁸⁹ KISS i.m. 254.

⁴⁹⁰ GÖRGÉNYI Ilona: *Kártalanítás vagy jóvátétel*. Magyar Kriminológiai Társaság, Kriminológiai Közlemények, 1993/48.

⁴⁹¹ 3/2007. BK vélemény III.

viszonyítva, ne legyen aránytalanul eltúlzott vagy aránytalanul csekély.⁴⁹² A jóvátétel terjedelme inkább a sértett ért káros pszichés hatásokat hivatott ellensúlyozni. Ennek a megtérítése lehet része a kártérítésnek, de el is különülhet attól. A teljes kártérítés része lehet a lelki és anyagi károk megtérítése egyaránt. A lelki kártérítés, vagyis a jóvátétel – más szóhasználattal elégtétel –, mértéke nem határozható meg a kártérítésre vonatkozó szabályokkal.

A jogszabályok vegyesen használják a kártérítés és jóvátétel fogalmát. A Bktv. a helyes megértést segítő elő azáltal, hogy szétválasztja következetesen a kettőt, amikor kimondja: a közvetítői eljárás eredményességéhez szükséges vagy az okozott kár megtérítése, vagy a terhelt egyéb módon történő jóvátétele.⁴⁹³

A kár megtérítése esetén is a tevékeny megbánás szabályainak feltételei szerint kell eljárni, a sértett által elfogadott módon és mértékben kell a sérelmet orvosolni. Mindez a közvetítői eljárás keretében kell, hogy megvalósuljon, a reparációs módszer szakmai szabályai szerint. A Btk. anyagi szabályának teljesítése tekintetében, a jóvátétel vonatkozásában, megfelelhet egy őszinte mély bocsánatkérés⁴⁹⁴ is, mely által a sértett el tudja engedni fájdalomát és sérelmét – a kiengesztelődés köztük megvalósulhat. A jóvátétel lényege nem a fájdalomdíj mértékében keresendő, hanem a sértett lelki szükségletei, a kiengesztelésében körében.⁴⁹⁵

A jóvátétel lehet kiegészítése vagy többlete a kártérítésnek. A jóvátételnek a sérelem és a bizalomvesztés okozta sérülésnek a kiigazítása a célja, továbbá a kiengesztelődés érdekében magában kell, hogy foglalja a bűnbánatot is. Ezáltal nyer értelmet a Btk. tevékeny megbánásának jogintézménye. Az eljárás részeként alkalmazott érzelmi kommunikációból ered a tettes bocsánatkérése, a megbánásának kifejezése és a jövőbeni segítségnyújtásra vonatkozó elköteleződése. Ebben a körben fogalmazódik meg a jóvátétel, ami lehet egy gesztus, ajándékozás, egy szolgálat elvállalása, jövőbeni segítségnyújtás tettekben, vagy anyagiakban.

A sérelem orvoslása tekintetében a Ptk. 2:51. § c) pontja és a polgári perrendtartásról szóló 2016. évi CXXX. törvény (továbbiakban: Pp.) 502. § b) pontja egyaránt az elégtétel fogalmat használja, ami a büntetőeljárásban alkalmazott jóvátétel szinonimájaként értelmezhető. Mindkét fogalmat a sérelem orvoslása és annak helyreállítása körében szükséges értelmezni.

Az egyensúly megteremtése a büntetőeljárás fontos része, ezért figyelemmel kell lenni arra is, hogy az áldozat helyzete ne kerüljön aránytalanul túlzott előnybe a jóvátétel következtében. Ezáltal éppen a megkívánt cél ellenkezőjét érnénk el. A jóvátétel eltúlzása megtorlás jelleget öltene, melynek fennállása esetén társadalmi agresszió jelentkezhetne, ami az eljárás szellemével lenne ellentétes.⁴⁹⁶ A polgári jogban a káron szerzés tilalmának szabálya kifejezetten elutasítja a károsultak túlkompensációját.⁴⁹⁷ A jóvátétel helyes meghatározása az eljárás egyik fontos sarokköve. Megállapítása során figyelemmel kell lenni azokra a szempontokra, melyek az büntetőeljárás célját és a sértett érdekeit egyszerre jelenítik meg.

24. MÓDSZERTANI SAJÁTOSSÁGOK ÉS SZEREPEK

Amikor egy független, középen álló, harmadik fél közvetít két fél között, akik bűncselekmény konfliktusa révén egymásnak feszülnek, az az elsődleges cél, hogy helyreálljon a bizalom. Közvetítés

⁴⁹² Bktv. 13. § (3)

⁴⁹³ Bktv. 15. § (1)

⁴⁹⁴ NAGY i.m. 29.

⁴⁹⁵ BORBÍRÓ – GÖNCZÖL – KEREZSI – LÉVAI i.m. 938.

⁴⁹⁶ GÖRGÉNYI (1993) i.m. 54.

⁴⁹⁷ Ptk. 6:522. §

lehetséges két fél között, de lehetséges közösségek között is. A resztoratív (közösségi) eljárások egyik feltétele a személyes részvétel, vagyis a bevonódás⁴⁹⁸.

A mediátor feladata, hogy segítsen a cselekmény körülményeit értelmezni, megérteni és megértetni. A megbeszélés egy bensőséges bizalmi légkörben valósul meg. Általában egy erre a célra használt külön teremben, ahol a terem közepén egy kerek asztal áll, ezzel is szimbolizálva az egyensúlyt és az egyenlőséget⁴⁹⁹. Több közvetítő is eljárhat egyszerre, különösen kapcsolatokon belüli, személy elleni erőszakos bűncselekmények esetén. A mediátor feladata egy olyan légkör megteremtése, melyben a tisztelet, a megbecsülés, az odafigyelés iránti szükségletek előtérbe kerülnek⁵⁰⁰. Elő kell segítenie, hogy a felek egymás motivációit megismerjék és megértsék. Feladata továbbá képessé tenni a feleket a konfliktus megoldása érdekében a kommunikációra, a kölcsönös megértést szolgálni, és a feleket egymás elismerése felé terelni. A mediátor pártatlan, lelkiismerete szerint kell, hogy eljárjon, a szakmai követelményeknek mentén.

Az eljárást mindvégig titoktartás övezi az előkészítő szakasztól az egész folyamaton keresztül. A közvetítőt az eljárást követően is terheli a titoktartás.⁵⁰¹

A jogintézmény a jövőre orientál, olyan kimeneti lehetőségeket mérlegel, melyek a jövőre nézve előrevivők. Mindvégig hangsúlyosak az érdekek, amelyek eltérőek is lehetnek, ugyanakkor a megállapodásban egymásba futhatnak.⁵⁰² Az érzelmek kibeszélése és feldolgozása az eszmecsere szakaszban valósul meg, amennyiben ez nem történik meg, vagy csak felületes, tapasztalatok szerint a megállapodásig nem jutnak el a felek, vagy ha el is jutnak az nem teljesül. Fontos megjegyezni, hogy az eljárás felelőse, a közvetítő, aki nem befolyásol, nem ad tanácsot, a folyamatért felel. A jogszabályok betartása mellett a resztoratív szempontokat tekinti maga előtt.⁵⁰³

25. JOGHATÁSOK

A felek nyilatkozatai, melyeket az eljárás során tettek a Be. 414. § (3) bekezdése értelmében, a gyanúsított és a sértett vonatkozásában egyaránt, mint bizonyítási eszköz, nem használhatóak fel. A kimenetelét tekintve bárhogyan is végződik a közvetítői tárgyalás, annak eredménye nem befolyásolhatja a terhelttel kapcsolatos esetleges további eljárások eredményét. A titoktartási kötelezettség az eljárás során végig fennáll.⁵⁰⁴ A véglegesített megállapodás sem alkalmas arra, hogy akár további polgári eljárás során az abban foglaltak alapján érveljenek a felek, más joghatás kiváltására alkalmazzák⁵⁰⁵.

A közvetítői eljárás nem terápiás eljárás, adott esetben vizsgálendő kérdés, hogy a mediátor mennyire bocsátkozzon bele a konfliktusba. Mennyire legyen alapos az eset hátterének felderítése. Alaptézis, hogy a bűncselekmény okozta konfliktus kezelésére kell szorítkozni és ez a legtöbb esetben járható út is, azonban előfordulhat, hogy az előremutató megállapodás érdekében olykor mélyebbre kell menni. Ez esetben fel kell tárni a megbúvó, esetleg korábbi sebeket, annak érdekében, hogy azok orvoslása megtörténhessen, ugyanis nem az a cél, hogy csupán egy formális megállapodás jöjjön létre. A

⁴⁹⁸ Bktv. 11. §

⁴⁹⁹ Bktv. 7. § (1)

⁵⁰⁰ KERTÉSZ Tibor: *A büntetőügyekben alkalmazott mediáció a mediátor szemszögéből*. Országos Kriminológiai Intézet, Kriminológiai Közlemények 2010/67. 27. [a továbbiakban: KERTÉSZ (2010b)]

⁵⁰¹ KISS i.m. 258.

⁵⁰² FELLEGI i.m. 50.

⁵⁰³ ÉLLÁS – GYENGÉNÉ NAGY – JELES – KISS – KÓRÓS – KRÉMER i.m. 27-32.

⁵⁰⁴ Bktv. 3. § (6)

⁵⁰⁵ Bktv. 14. §

processzuális eljárással ellentétben, a múlt eseményeinek rekonstruálása itt kizárólag a konfliktus feldolgozásának érdekét szolgálja. A resztoratív eljárás része az érzelmek feltárása és feldolgozása. Megállapodást csak azzal a feltétellel célszerű véglegesíteni, ha a felek érzelmileg is eljutottak arra a szintre, hogy képesek lesznek azt teljesítésre vinni.

A mediáció dinamikája és a módszertani elemeinek használata segíti elő azt a folyamatot, mely által a felek egyre közelebb kerülnek a célhoz. A helyreállító szemlélet célja elsődlegesen nem a megállapodás, hanem a konfliktus rendezése és az emberi kapcsolatok megbékéltetése.

A mediációban a *vegyes páros*⁵⁰⁶ (férfi és nő mediátor közös eljárása) módszer sok esetben eredményesebb, mintha csak egy mediátor lenne jelen az eljárás során. A *külön tárgyalásos* módszer azokban az esetekben hasznos, amelyekben a felek helyzete a megbeszélés idejére olyannyira elmérgesedett, hogy a közös megbeszélés nem kivitelezhető. Ilyenkor a mediátor külön tárgyalással kezd, vagy a már megkezdett megbeszélést külön tárgyalásra irányítja, amíg a felek konfliktusa fel nem oldódik, és alkalmassá nem válnak a közös szembenézésre. Az őszinte gesztusok és a mélyről jövő bocsánatkérés mögött hatalmas erőfeszítések húzódnak.

Az eredményesség azzal veszi kezdetét, hogy az ügyész nem emel törvényességi kifogást és a megállapodás hatályosul.⁵⁰⁷ Ezzel megnyílik a lehetőség a közokiratba foglalt megállapodás teljesítésére. Amennyiben a jóvátétel teljesítése a felfüggesztés alatt megtörténik, az ügyész az eljárást megszünteti.⁵⁰⁸ Amennyiben a jóvátétel a felfüggesztés határidejében nem teljesíthető az ügyész a Be. 415. § (4) bekezdése alapján, az eljárást legfeljebb tizennyolc hónappal meghosszabbíthatja. Amennyiben a Bktv. közvetítői eljárás befejezésére vonatkozó feltételei nem teljesülnek, a terhelt kötelezettségét nem teljesíti, az ügyész elrendeli a büntetőeljárás folytatását.⁵⁰⁹

Abban az esetben is megtörténik a vádemelés, ha a tevékeny megbánás szabályainak megfelelően korlátlan enyhítés alkalmazásra nyílik lehetőség.⁵¹⁰ Ekkor a bíróság, tekintettel a közvetítői eljárásban tanúsított terhelti magatartásra, a büntetés kiszabásának körülményei körében, alkalmazza a korlátlan enyhítést.

Fiatalkorúak esetében, speciális szabályozás értelmében, a Btk. 107. § szakasza úgy rendelkezik, hogy ha az elkövető fiatalkorú, a Btk. 29. § (1) bekezdésében meghatározott vétség vagy ötévi szabadságvesztésnél nem súlyosabban fenyegetett büntett elkövetése esetén is, helye lehet a büntethetőséget megszüntető ok megállapítására.

A Bktv. 15. § (1) bekezdése valamint a Szabs.tv. 82/I. § (1) bekezdése egyaránt felsorolja azon kimeneteli lehetőségeket, melyek a közvetítői eljárás eredményességét vagy eredménytelenségét meghatározzák. A megállapodás teljesítését a közvetítői eljárásban a közvetítő ellenőrzi.⁵¹¹ Ha a terhelt nem teljesít, vagy a megállapodás a sértett magatartása miatt nem teljesíthető, az eljáró közvetítő erről tájékoztatja az ügyészséget.⁵¹² Az eljárás során az ügy gazdája az ügyész, az ő döntési jogkörébe tartozik az eljárás engedélyezése, valamint annak megtagadása.⁵¹³

⁵⁰⁶ KERTÉSZ (2010b) 145.

⁵⁰⁷ Be. 415. § (3)

⁵⁰⁸ Bktv. 15. (1)

⁵⁰⁹ Be. 415. § (6)

⁵¹⁰ Btk. 29. § (2)

⁵¹¹ Bktv. 15. § (2)

⁵¹² Bktv. 16. § (1)

⁵¹³ BELOVICS – ERDEI i.m. 492-501.

26. EGYEZSÉG ÉS A KÖZVETÍTŐI ELJÁRÁS ELKÜLÖNÍTÉSE A BÜNTETŐELJÁRÁSBAN

Az egyezség megkötése – amely új jogintézményként jelenik meg – a hatályos Be. 407. § (1) bekezdése értelmében, a vádemelés előtt lehetőséget biztosít a terhelt számára a bűnösség beismerésére és ehhez kapcsolódóan a büntetőjogi következmények tekintetében megállapodásra. A megállapodást a terhelt, védője és az ügyészség egyaránt kezdeményezheti. Az egyezség nem érintheti a bűncselekmény tényállását és a Btk. szerinti minősítést, e tekintetben nem lehet egyezkedni. Ezt az ügyészség meghatározza.⁵¹⁴ Az egyezség a büntetés vagy intézkedés kiszabása kapcsán bír jelentőséggel, ebben a körben van lehetősége a feleknek megállapodni. Az egyezség tartalmát jegyzőkönyvbe foglalja a hatóság, melyet a felek aláírnak.⁵¹⁵ Jogi képviselő részvétele az eljárásban kötelező.

A közvetítői eljárásban a jogi képviselő nem kötelező, jelenléte az eljárásban támogató jellegű.⁵¹⁶ A mediációs megbeszélésen, mint megfigyelő vehet részt, a felek jogi képviseletét meghatalmazás alapján láthatja el.

Az egyezség, és a közvetítői eljárás során kötött megállapodás az eljáráson kívül más joghatás kiváltására nem alkalmas.⁵¹⁷ Az egyezségkötés iratai, és az ezzel összefüggésben keletkezett bizonyítékok nem használhatók fel bizonyítási eszközként a további bírósági eljárásban, amennyiben az egyezségkötés nem volt eredményes.⁵¹⁸ Nem hivatkozhat az ügyészség az egyezség során megszerzett információkra.

Hasonló módon fennáll a közvetítői eljárás esetében is, hogy a Bktv. 14. § (3) bekezdése szerint a felek az eljárást követően a bírósági szakban nem hivatkozhatnak korábbi beismerő vagy joglemondó nyilatkozataikra, vallomásaikra.

A közvetítői eljáráshoz hasonlóan az egyezségi eljárásnak feltétele, hogy a vádlott beismerése önkéntes legyen, beszámíthatóságához ne férhessen kétség, nyilatkozata egyértelmű legyen.⁵¹⁹ Az egyezséget a bíróság hagyja jóvá. Megtagadhatja azt, amennyiben a terhelt az előkészítő tárgyaláson mégsem ismeri be a bűnösségét, a szabott feltételek nem állnak fenn, vállalt kötelezettségét az érintett nem tartotta be. Terhelti kötelezettség lehet például, hogy közvetítői eljáráson vegyen részt.⁵²⁰ Ebben az esetben az egyezség jóváhagyását megelőzi a közvetítői eljárás, melynek kimenetele tekintetében nem rendelkezik a jogszabály. Az eljárásnak ebben a részében a közvetítői eljárás konfliktusrendező jellege, és a sértett felé nyújtandó kár megtérítése bír jelentőséggel. A közvetítői eljárás ebben az esetben is ügyészi felfüggesztés mellett rendelhető el. Kérdés, hogy olyan bűncselekmény tekintetében, amelynél nem alkalmazható a tevékeny megbánás szabálya, a közvetítői eljárás eredménye mennyiben lesz hatással az egyezség megállapodást képező tartalmára.

A bíróság abban az esetben is megtagadhatja az egyezség jóváhagyását, amennyiben a minősítés megállapítása tekintetében mást tekint megállapíthatónak.⁵²¹ Ha a jogszabályi feltételek teljesülnek, az egyezséget az előkészítő ülésen a bíróság jóváhagyja.

Az egyezség intézményének bevezetése tekintetében felmerült, hogy e jogintézmény gyengítheti a közvetítői eljárás szerepét. Ám azáltal, hogy az egyezség részeként mintegy bennfoglalt eljárásként szerepelhet a közvetítés, a két intézmény egymás mellett, megfelelő mérlegelés esetén jól alkalmazható, akár együttesen is. Az egyezség a feltételek fennállása esetén, büntetés vagy intézkedés mellett is

⁵¹⁴ Be. 408. § (81)

⁵¹⁵ Be. 409. § (2)

⁵¹⁶ Bktv. 7. § (2)

⁵¹⁷ Be. 409. § (3), Bktv. 14. § (1)

⁵¹⁸ Be. 409. § (4)

⁵¹⁹ Be. 733. §

⁵²⁰ Be. 411. § (5) c)

⁵²¹ Be. 734. § (1) e)

alkalmazható. Abban is megállapodhatnak a felek, hogy olyan más bűncselekmény miatt, mely kisebb tárgyi súlyú, megszüntetik az eljárást.⁵²²

27. KÖZVETÍTŐI ELJÁRÁSOK TOVÁBBI JOGTERÜLETEK VONATKOZÁSÁBAN

A bírósághoz fordulás az emberi lélektan szerint, a problémáktól való szabadulást, a felelősség és döntés másra történő áthárítását is jeleni. Az alternatív módszerek bevezetésének körülményei tekintetében az egyik dilemma az volt⁵²³, hogy az eljárás alkalmazására mely eljárási szakban kerüljön sor. A polgári eljárások tekintetében jó megoldás-e az, ha a bíróságokat bevonjuk közvetítői módszer alkalmazásába. Ezen kérdések vizsgálatára és a megfelelő környezet megalkotása érdekében, 2012-ben megalakult a Mediációs Munkacsoport,⁵²⁴ melyben az Országos Bírósági Hivatal és a mediációs szakma képviselői együtt dolgoztak azon, hogy a bírósági közvetítés miként tud testet ölteni a jogszabályokban és a gyakorlatban. Megalkotásra került a közvetítői tevékenységről szóló 2002. évi LV. törvény (továbbiakban: Kvtv.) mely kimondja, hogy a közvetítői tevékenység bírósági szervezeten belül is történhet. Lényeges volt annak a szemléletnek is a megalapozása, hogy a bírák a polgári ügyekben megfelelő lehetőségnek tekintsék a közvetítést.

A bírósági közvetítés a Ptk. családjogi negyedik könyvében kapott jelentős szerepet. A Ptk. 4:172. § szakasza az ügynevezett kötelező mediációra utaló szabályt tartalmaz a szülői felügyelet gyakorlásának körében. A bíróság ezzel a szülői kapcsolattartást kívánja elmélyíteni, és a kialakítandó megoldáshoz segítségül hívja a közvetítői intézményt, remélve, hogy ezáltal a szülői felügyelet megfelelő gyakorlása konszenzus alapján tud majd működni. A bíróság ebben az esetben arra kötelezi a feleket, hogy egy közvetítővel együttműködjenek, és legalább egy megbeszélésen részt vegyenek.⁵²⁵

A polgári ügyekben gyámhatósági eljárásban is előkerülhet a közvetítés a Ptk. 4:177. § szakasza mint lehetőséget kínálja ezt fel. A gyámhatóság akár kérelemre, akár hivatalból elrendelheti, amennyiben a gyermek érdeke úgy kívánja. Elsődleges célja a közvetítésnek ebben az esetben is a megfelelő együttműködés kialakítása a gyermeket nevelő és a gyermektől külön élő szülő között.⁵²⁶

A házassági bontóper megindítása előtt vagy alatta a Ptk. 4:22. § szakasza ugyancsak lehetőséget nyit a közvetítésre, melynek eredményeként a megállapodás perbeli egyezségként való elfogadásáról rendelkezik. A kommentár kiemeli, hogy családi ügyekben jelentős szerepe és helye van az alternatív vitarendezési modelleknek. A felek vitáikban, amelyek a legitímabb emberi érzések körül zajlanak, képesek lehessenek kapcsolatuk rendezésére.⁵²⁷ Itt is elsődleges, hogy a legoptimálisabb kimenetellel végződhessen az eljárás. A mediátor itt sem rendelkezik döntési jogkörrel, az eljárás folyamatáért felel. A Pp. 124. § (1) bekezdése, hasonlóan mint a Be., az eljárás felfüggesztéséről rendelkezik a közvetítői eljárás elrendelése esetére. Az eljárást abban az esetben kell folytatni, ha a közvetítői eljárás befejeződött, az nem indult meg, illetve amennyiben két hónap eredménytelenül eltelt.⁵²⁸ A Pp. kétfajta eljárást ismer az egyezség kieszközlése érdekében. Az egyik a közvetítői eljáráshoz kapcsolható, a másik az eljárás nélküli egyezségi kísérlet. A közvetítői eljáráshoz kapcsolható egyezségi kísérlet jellemzője, hogy a felek közt előzetesen egy megállapodás jött létre, melynek egyezségként való

⁵²² BELOVICS – ERDEI i.m. 944-950.

⁵²³ ÉLLÁS – GYENGÉNÉ NAGY – JELES – KISS – KÓRÓS – KRÉMER i.m. 22.

⁵²⁴ Uo. 12.

⁵²⁵ Kvtv. 38/C. § (2)

⁵²⁶ VÉKÁS Lajos, GÁRDOS Péter (szerk.): *Kommentár a Polgári Törvénykönyvhöz. 1. kötet*, Budapest, Wolters Kluwer, 2018., 866.

⁵²⁷ Uo. 698.

⁵²⁸ Pp. 124. § (2)

jóváhagyását, bármelyik fél a per megindítása előtt, a bíróságtól kérelmezheti. A bíróság ez esetben jegyzőkönyvben hagyja jóvá az egyezséget.⁵²⁹ Amennyiben az egyezés nem kerül jóváhagyásra, vagy az határidőben nem jön létre, a bíró végzéssel eredménytelennek nyilvánítja az eljárást.⁵³⁰

Az egyezési kísérletre lehetőség van a per megindítása előtt akkor is, amennyiben a közvetítői eljárás nem jött létre. A rendezni kívánt jogvita megoldására peren kívül ebben az esetben is lehetőség nyílik. A feleknek minden esetben elő kell adni a jogvita tárgyát, és a tervezett egyezés tartalmát ki kell dolgozniuk.⁵³¹

A közjegyző előtti nem peres eljárás keretében is lehetőséget biztosított a jogalkotó, hogy a felek a bíróság helyett, könnyebben elérhető és rugalmasabb keretek között, közjegyző előtt, egyezés létrehozása érdekében, idézést kérvényezzenek. Az egyes közjegyzői nemperes eljárásokról szóló 2008. évi XLV. törvény 27/H. §-a felsorolja azokat a kizáró eseteket melyekben nincs helye az eljárásnak. A jogviták köre vagyoni jogi ügyekre lett leszűkítve. A közjegyző az egyezés tartalmát ugyancsak jegyzőkönyvbe foglalva hagyja jóvá.

Ezekben az esetekben az egyezségkötés körében nem szerepel a jogszabályokban a közvetítő személyére való utalás. Itt a felek közös döntését illetve akaratát, mely a résztvevők megegyezésén alapul, a bíró vagy a közjegyző szentesíti.

Az egyezségkötés a polgári jogban a szerződések vonatkozásában merül fel elsőként. A Pp. kiegészíti a felek egyezségkötési szándékának anyagi értelemben vett szabályait és eljárásjogi elemekkel vegyíti. A per tekintetében az egyezés intézményét annak befejezhetősége érdekében alkalmazza.

A Pp. 66. § (1) bekezdése tartalmaz kitételt arra vonatkozóan is, hogy a felek a jogvita megoldása tekintetében, az okozott jogsérelem orvoslásának tárgyában is köthetnek megállapodást. Vagyis a fennálló sérelem jóvátételében, és annak módjában is megállapodhatnak. A bíróság ez esetben az egyezséget végzésbe foglalva hagyja jóvá. A Pp. lehetőséget teremt az eljárás bármely szakaszában a jogvita egymás közti rendezésére. Itt eltérés van a Be. erre vonatkozó rendelkezései tekintetében, ugyanis az csupán az ügyészségi szakban teszi ezt lehetővé. A polgári perrendtartásban az egyezséget vagy az alapper bírója, vagy a közvetítő jelenlétében kötik a felek.

A közigazgatási perrendtartásról szóló 2017. évi I. törvény (továbbiakban: Kp.) is elsődlegesnek tekinti azt a jogalkotói célt, miszerint az egymásnak feszülő felek - konfliktusuk rendezése érdekében - a megegyezés irányába mozduljanak el. A felek ebben a helyzetben mellérendeltségi viszonyba kerülnek, az eljárásnak azonban a Pp. és Kp. szabályainak értelmében az is a feltétele, hogy az egyezés része csak olyan dolog lehet, mely a per tárgyát képezi.⁵³² A közigazgatási perekben, ahol általában egyik oldalon a hatóság, mint a közhatalom gyakorlója áll, ritkán kerül sor az ügyféllel való egyezkedésre. A Kp. szabályai szerint a bíróság, amennyiben a jogvita lehetővé teszi, és a jogszabály nem zárja ki, kísérletet kell tennie az egyezésre. Ebben az esetben két dolgot tehet, vagy közvetítői eljárásra utalja a feleket, vagy az általa javasolt egyezés megkötésére sarkallja őket.⁵³³

A közigazgatási közvetítői eljárás egy sajátos eljárás az egyezés létrehozása érdekében. A közvetítői eljárásra az egyezségkötés szabályai és feltételei vonatkoznak. A közvetítői eljárásba bevonhatóak a feleken kívül az érdekeltek is. A Be. szabályaival ellentétben a Kp. rendszere lehetőséget biztosít a bírósági szakban is a közvetítői eljárás elrendelésére, amennyiben ehhez a felek és az érdekeltek hozzájárul.⁵³⁴ A Kp. 70. §-a kiemeli, hogy az eljárás a Kvtv. szabályai szerint történik. A bírósági

⁵²⁹ VARGA István (szerk.): *Polgári perrendtartás és kapcsolódó jogszabályok kommentárja I.* Budapest, HVG-ORAC, 2018., 602-604.

⁵³⁰ Pp. 167. § (4)

⁵³¹ Pp. 168. §

⁵³² PETRIK Ferenc (Szerk.): *Közigazgatási perrendtartás magyarázata.* Budapest, HVG-ORAC, 2017., 238-241.

⁵³³ Kp. 65. §

⁵³⁴ Kp. 69. §

közvetítő az ügyet tárgyaló tanácsnak nem lehet tagja⁵³⁵, ezáltal a mediátor függetlenségét támasztja alá a jogszabály. A büntetőügyi közvetítői eljárással ellentétben⁵³⁶, sem a polgári, sem pedig a közigazgatási eljárásokban nem született a közvetítői eljárásra vonatkozó külön törvényi szintű rendelkezés. Mindkét eljárás a Kvtv. alkalmazását írja elő.

Közös szabálya a közvetítői eljárásoknak, hogy titoktartás övezi valamennyit, az ott elhangzott információk sem a perben, sem azon kívül, nem használhatóak fel, ezzel is a bizalom erősítését alapozza meg a törvény. A Bktv. 14. §-a kifejezetten rendelkezik arról, hogy a megállapodásban foglaltak közvetítői eljárás célján túlmenően joghatás kiváltására nem alkalmasak. Egyéb eljárásban a felek nem hivatkozhatnak az eljárásban szerzett információikra, a másik fél által kifejtett álláspontra, javaslatra, elismerő, joglemondó nyilatkozatára.

28. BEVETT HELYREÁLLÍTÓ MODELLEK

A helyreállító igazságszolgáltatás sok szempontból eltér a büntető igazságszolgáltatás hagyományos elveitől. Az egyik ilyen szembevetendő eltérés a bűncselekmény értelmezésében van. Az a szemlélet, miszerint a bűncselekmény sérti az állami rendet, jellemzően a büntető igazságszolgáltatás szemlélete. Ettől eltérő módon a helyreállító igazságszolgáltatás úgy véli, hogy a bűncselekmény egy konfliktus, melyet az érintett személyek közt kell feloldani.⁵³⁷ Ennek érdekében bevonja a feleken kívül az olyan szervezeteket és személyeket, hivatásokat és szakembereket, akik a közös eszmecsere keretében együtt dolgozzák ki a bűncselekmény által okozott sérelem helyreállítását célzó megállapodást, annak módját és tartalmát. A felek maguk személyesen járnak el, az eljárás során a sértett képviseli saját érdekeit és nem az ügyész. A büntetések elsődleges célja a megtorlás valamint az elrettentés. A helyreállító szemlélet lényege abban keresendő, hogy mi az áldozatok szükséglete, és milyen módon lehetséges ezeket kielégíteni a bűncselekmény okozta kár helyreállítása érdekében.⁵³⁸

Európában különböző módon illesztették be a resztoratív szemléletet a jogrendszerekbe. A *beágyazott* rendszerek esetében a büntetőeljárás alternatívája lehet a resztoratív módszer alkalmazása. Itt nincs szükség a továbbiakban a büntetőeljárás lefolytatására, mert az eljárás azt kiváltja. Egy egységes szervezet látja el a feladatot. A magyar jogszabályok alapján ezt a Pártfogó Felügyelői Szolgálat végzi. *A részben beágyazott* rendszer esetén az eredményes kimenetelű eljárás csupán részben befolyásolja az eljárás kimenetelét, de azt nem váltja ki. Például amikor a bíró döntése során enyhítés körében veszi figyelembe.

A független resztoratív programok az igazságszolgáltatás rendszeréhez csak érintőlegesen kapcsolódnak. Nincsenek arra befolyással, jelképes szerepük van. Főként súlyosabb bűncselekmények esetében alkalmazzák, ahol a konfliktus és a lelki sérülések kezelése a cél. Az elkövetett bűncselekmény okozta lelki vívódás, és annak feldolgozása lehet ennek terepe. A büntetés-végrehajtási intézetekben végzett mediáció és konferenciamodellek ide sorolhatóak. Ebben a körben is fontos szerepet kaphat a sértett bevonása, amennyiben erre nyitott. Ennek a gyakorlatnak leginkább a reintegráció körében van jelentősége.

⁵³⁵ Kp. 70. § (1)

⁵³⁶ Bktv. 1. §

⁵³⁷ KISS i.m. 247-249.

⁵³⁸ Prof. Em. Dr. Lode WALGRAVE: Lehetőségek és főbb kérdések a helyreállító igazságszolgáltatással kapcsolatban. In: GÖNCZÖL Katalin: *A helyreállító igazságszolgáltatás európai jó gyakorlatai a büntetőeljárásban*. Budapest, Igazságügyi és Rendészeti Minisztérium, 2010., 29-43.

A helyreállító szemlélet több megvalósítási modell keretében érvényesülhet. Ezeket a modelleket az különbözteti meg leginkább egymástól, hogy ki szervezi, ki vezeti a megbeszéléseket, milyen konfliktustípusokra fókuszálnak; valamint, hogy az eljárás, a békéltetés, a mediáció vagy konferenciátípusú módszertant alkalmazza.

Az úgynevezett formális resztoratív módszerek közé tartozik a mediáció és a konferencia modell. Az előbbi intézményesült a büntetőeljárásban, és alkalmazása jelenleg is bevett a közvetítői eljárások során. A mediáció a diverzió része lett, és mint ilyen, eszköze a büntetőeljárásnak, annak szerves része. A konferencia modell jellegzetességéből adódóan is, inkább a büntetés-végrehajtásban alkalmazott módszer.

Valamennyi modell közös alapja a bűncselekmény beismerése és a tények tisztázása. Az eljárások sajátos eleme az érzelmek és érdekek ütköztetése és ezek kifejezése, megegyezésre és előremutató jóvátételre irányuló együttes szándék, továbbá a személyes jelenlét és az aktív részvétel.

Az egyik ismert modell a *mediáció*, sokak szerint egyidős az emberiséggel. Ezt a modellt javasolja az Európa Tanács⁵³⁹ ajánlása is. Az ajánlás kiemeli, hogy a mediáció színtere egy lehetőség arra nézve, hogy a felek megegyezéssel állítsák helyre a megsértett jogrendet. A mediáció biztosítja, hogy a felek elmondhassák formai kötöttségeken kívül, hogy hogyan érintette őket a bűncselekmény. A kölcsönös megértést szolgálja sértett és elkövető között. A felek együttes jelenléte⁵⁴⁰ az eljárás egyik sajátos eleme. A mediáció módszertana ugyanakkor ismeri az úgynevezett *sétáló mediáció* módszerét. Ez a módszer akkor alkalmazható, ha a felek közt lévő földrajzi távolság miatt nehezen oldható meg az azonos helyszínen való együttes megjelenés. A jogszabály lehetőséget ad az ilyen megállapodások megkötésére is a Bktv. 11. § (4) bekezdése szerint. Ilyenkor közreműködő közvetítő bevonásával valósul meg az egyeztetés.

A *konferencia modell*, a közösség átformálását szolgáló szélesebb körben bevezetett módszer, melyet kezdetben főként fiatalok bűnelkövetők esetében alkalmaztak.⁵⁴¹ A bírósági eljárás kiváltását célozza. A konferenciába bevonandók köre igen tág. Az elkövetőn és a sértetten kívül a család, a segítők, a szakemberek, a hatóságok képviselői egyaránt részt vesznek a megbeszéléseken. A közösség egyik módszertani elve, hogy első körben rosszállását fejezi ki a terhelt viselkedésével kapcsolatosan. Hangsúlyos a múltbeli konfliktusok elemzése és összefüggéseinek feltárása. Az érzelmek fontos szerepet kapnak mindvégig a folyamat során. Az úgynevezett *reintegratív szégyen* elmélet szerint a terheltben a közösség hatásának köszönhetően, beindulhatnak olyan folyamatok, melyek a bűnisméltés ellen hatnak. A közösség egyben kifejezi gondoskodását és támogatását annak érdekében, hogy az elkövető szocializációja, ennek köszönhetően integrációja sikeres lehessen. A családi döntéshozó csoportkonferenciát, főként a szabadságvesztés büntetésből való szabadulást megelőzően szokás alkalmazni. Itt a vezetőt facilitátornak nevezik. Feladata, hogy elősegítse a felek, valamint a meghívott segítők és támogatók közti kommunikációt.

A *körmodell*⁵⁴² a törzsi szokásokból fejlődött. A törzsi szabályok szerint, ha valakit sérelem ért, először az elkövetőhöz fordult, majd ha ez nem vezetett eredményre, a köztiszteltben álló személyek közösségéhez folyamodott.

A modell megértéséhez nem kell a törzsi világ távoli elméleteit kutatnunk. A keresztény eszmeiség és kultúra ugyancsak ismeri a konfliktus kezelés ezen módját, és ezt a történelem során alkalmazta is. Máté evangéliuma módszertani részletekbe menően kifejti a keresztény békítő szemléletet. „Ha

⁵³⁹ Európa Tanács R (99) 19. számú Miniszteri ajánlása a mediáció alkalmazásáról büntetőjogi ügyekben. 1999.

⁵⁴⁰ Bktv. 11. § (1)

⁵⁴¹ Dominic KELLY: Helyreállító igazságszolgáltatási gyakorlatok és fiatalok elkövetők Írországból. In: GÖNCZÖL Katalin, *A helyreállító igazságszolgáltatás európai jó gyakorlatai a büntetőeljárásban*. Budapest, Igazságügyi és Rendészeti Minisztérium, 2010., 161-164.

⁵⁴² FELLEGI i.m. 50. p.

testvéred *megbántott*, menj, és figyelmeztess négy szemközt! Ha hallgat rád, megnyered testvéredet. Ha nem hallgat rád, vigyél magaddal egy vagy két másik embert, hogy két vagy három tanú bizonyítsa a dolgot. Ha ezekre sem hallgat, jelentsd az egyháznak! Bizony mondom nektek: amit megkötöttök a földön, a mennyben is meg lesz kötve, s amit feloldotok a földön, a mennyben is fel lesz oldva.”⁵⁴³ Az idézett szakaszban a fokozatosság elve, valamint az elkövető és sértett kapcsolata kimerítően bemutatásra kerül. Egy másik fordításban a *megbántott* helyett a *vétkezik* kifejezés szerepel. Az evangélista által felvázolt mintában, az elkövető egy egyre kiterjedtebb közösség erejét felhasználva, lehetőséget kap a reintegrációra, a sértett pedig ugyanebben a körben a közösség által kap támogatást igaza bizonyítására, és a jóvátételre. Minél szélesebb körű a közösség részvétele a körmodellekben, annál sokrétűbb és mélyrehatóbb segítséget jelent mindkét félnek. A körmodell többféle kört ismer: beszélő-, ítélő-, gyógyító-, konfliktuskezelő-, ünneplő köröket, de leginkább a „békítő kör” terjedt el.⁵⁴⁴ A módszer nagyobb közösségek konfliktusainak, problémáinak megoldására szolgál. Az igazságszolgáltatás szervei és más társszervek, érintett társadalmi szereplők is bevonhatók a körbe. A cél egy tiszteletteljes társaság megalkotása melyben bíró, védő és vádló, segítő, hivatalnok, önkormányzati tisztviselő, szintén részt vehet.

A Bktv. 7. § (7) - (8) bekezdései lehetővé teszik támogatók, családtagok és más közreműködők bekapcsolását az eljárásba. A közvetítő is bevonhat támogatókat, ha részvételük várhatóan megállapodást elősegíti. A békítő kör egy körrituálét használ, melynek befejezéseként konszenzusos megegyezés jön létre. Azáltal, hogy a hagyományos büntetőeljárás szereplőit is bevonja a megoldást keresők körébe, olyan szakmai és egyben támogatói közeget hoz létre, melyben nagyobb eséllyel születik elfogadható megoldás. Együtt határozzák meg a szükséges lépéseket a bűnismétlés elkerülése érdekében. A modell egyik erőssége a kölcsönös tiszteletre és megbecsülésre épülő kommunikáció.⁵⁴⁵

A módszer alkalmazására a közvetítői eljárás keretein belül is lehetőség van. A Be. és a Bktv. is nyit más resztoratív technikák irányában azáltal, hogy nem korlátozza az eljárást csupán egy módszer alkalmazására. A Pfr. 21. § (2a) bekezdése kifejezetten rendelkezik arról, hogy a közvetítőnek jogában áll dönteni arról, hogy mely közösségi, jóvátételi, helyreállító technikát alkalmazza közvetítői eljárása során. Döntésében meg kell vizsgálnia az ügy adatait és a felek szempontjait.

29. A KÖZVETÍTŐI ELJÁRÁS RÉSZESEINEK ÉRDEKEI

A büntetőeljárásban nem kérhetőek számon azok az érdekek, melyek a sértett lelki állapotát és pszichés gyógyulását szolgálják. A büntetőeljárás a maga eszközeivel megteremti az áldozat védelmét szolgáló feltételeket, de a krízishelyzetet megoldani nem képes. Ennek megoldására az elterelés és más támogató szervezetek tudnak megoldással szolgálni.⁵⁴⁶ Ezen felül szükséges egy olyan támogató rendszer kiépítése, melynek az áldozat sérelmeinek enyhítése a célja. Ezt szolgálja a bűncselekmények áldozatainak segítéséről és az állami kárenyhítésről szóló 2005. évi CXXXV. törvény, melynek célja, hogy méltányossági és szolidaritási elvek mentén, az áldozattá vált személyt támogassa, anyagi és erkölcsi sérelmeinek orvoslásában.⁵⁴⁷ Annak a természetes személynek – akit Magyarország területén, sérelmére elkövetett, különösen testi vagy lelki sérülést okozó bűncselekmény ért, ezért érzelmi

⁵⁴³ Szentírás i.m. Mt. 18,15-18.

⁵⁴⁴ BARABÁS – WINDT i.m. 185.

⁵⁴⁵ Borbála FELLEGI and Dóra SZEGŐ: *Handbook for Facilitating Peacemaking Circles*. https://www.foresee.hu/uploads/tx_abdownloads/files/peacemaking_circle_handbook.pdf

⁵⁴⁶ BORBÍRÓ – GÖNCZÖL – KEREZSI – LÉVAI i.m. 855.

⁵⁴⁷ GÖRGÉNYI (1993) i.m. 47.

megrázkódtatást, illetve vagyoni kárt szenvedett – jogában áll támogatást kérni érdekérvényesítése körében, joga van az áldozati státuszra, tanúgondozásra, védett szálláshely biztosítására, és pénzügyi segélyre egyaránt.

Az áldozatsegítő szolgálat kötelezettsége, hogy az áldozatot a szükségleteinek megfelelő módon és mértékben, hozzásegítse alapvető jogai érvényesítéséhez. A szolgálat elsődleges feladata a teljes körű jogi és szociális jellegű lehetőségek tekintetében a tájékoztatás és tanácsadás. A jogszabály kiemeli az érzelmi segítségnyújtást, ami akár pszichológus bevonását vagy lelki gondozói tevékenységet is jelenthet.

A *kriminálviktimológia* az áldozatra koncentrál. Előtérbe kerül az áldozati jelleg a teológiai tudományokban és a Szentírásban is. Úgy jelenik meg, mint ingyenes és önzetlen ajándék, mely lemondással, önmegtágadással, szenvedéssel jár.⁵⁴⁸ A keresztény teológia az áldozati létet, Krisztus áldozatának bemutatása révén, mint pozitív létet mutatta be. Krisztus alakja úgy jelenik meg az Újszövetségben, mint áldozat, a bűnök ellenében önmagát feláldozó személy. „Krisztussal engem is keresztre feszítettek és már nem én élek, hanem Krisztus él bennem. Ezt az életet, amelyet testben élek, Isten Fiának hitében élem, Aki szeretett engem és feláldozta magát értem”⁵⁴⁹ írja Pál a Galatáknak írt levelében. Krisztus áldozati szerepe helyettesítő szerep. Az ember bűnelkövetése áldozatot szült. Krisztus áldozata pedig az Ő szolgálatával kiengesztelődést hozta el Isten és ember közt. A teológia szerint a sérelmet az ember követte el, a sértett pedig az Isten, és az általa alkotott környezet.

Az áldozat szerepe a bűncselekményben, annak létrejöttében, és annak helyreállításában is közrejátszik. Az áldozat jogai és a részére teljesítendő gondoskodás képezi a viktimológia egyik szegmensét.⁵⁵⁰ A resztoratív szemlélet a bűncselekmény okozta kár megtérítését szorgalmazza, mely által az áldozatok anyagi kárrendezését és lelki gyógyítását tekinti céljának. Az áldozati jogokat a nemzetközi szervezet az ENSZ 1985. évi Bűnmegelőzési Kongresszusán deklarálta. Meghatározta a ‘bűncselekmény áldozata’⁵⁵¹ fogalmát is. A szervezet szerint az emberi jogok megsértése önmagában felveti az áldozatvédelem szerepét, függetlenül attól, hogy a cselekmény büntetendő-e vagy sem.

A hatályos Be. megfogalmazásában sértett: az a természetes vagy nem természetes személy, akinek vagy amelynek a jogát vagy a jogos érdekét a bűncselekmény közvetlenül sértette vagy veszélyeztette.⁵⁵² A jogszabály rendelkezése és filozófiája előtérbe helyezi az áldozatot az eljárásban, ez a korábbi szabályozásban nem volt ennyire szembeötlő. A reparációra az eljárás számos szakaszában lehetőség nyílik. A feltételes ügyészi felfüggesztés keretében az ügyész előírhatja az áldozat irányában, magatartási szabály keretében, a bűncselekmény okozta kár megtérítését, vagy valamilyen jóvátételi aktust helyezhet kilátásba⁵⁵³.

A Be. 53. § (1) bekezdés szerint sértett a magánvádló is, akinek az eljárásban speciális szerepe van. Szembehelyezkedve a terhelttel, maga képviseli a vádat azon esetekben, ahol hivatalból nem indulhat meg az eljárás. A pótmagánvádló is sértett, aki közvádra üldözendő cselekmények bizonyos eseteiben a vádat képviseli Be. 54. § szakasza alapján. Továbbá a magánfél is sértett, aki polgári jogi igényét⁵⁵⁴ érvényesítheti Be. 55. § (1) bekezdésének rendelkezése értelmében. Ebben az esetben a sértett halálát

⁵⁴⁸ Katolikus lexikon. <http://lexikon.katolikus.hu/A/aldozat.html>

⁵⁴⁹ Szentírás i.m. Gal 2,19-20

⁵⁵⁰ BORBÍRÓ – GÖNCZÖL – KERESZSI – LÉVAI i.m. 844-847.

⁵⁵¹ Az Igazságszolgáltatás Alapelveinek Deklarációja a bűncselekmények és a hatalmi visszaélések áldozataival kapcsolatban. ENSZ 1985. november 29.

⁵⁵² Be. 50. §

⁵⁵³ Be. 419. § (2) a)-c)

⁵⁵⁴ KISS. i.m. 260.

követően jogutódja is felléphet⁵⁵⁵. A sértett megkülönböztetett bánásmódja, valamint a sértetti jogok kibővítése tetten érhető az új eljárási törvényben. A sértett kérheti a terhelt megbüntetését. Az őt ért sérelmeket előadhatja, ennek egyrészt a trauma feldolgozása a célja, másrészt az áldozati jelleg erőteljesebb jelenléte az eljárásban. A sértettet a hatóságoknak kötelezettsége felvilágosítani és tájékoztatni, de ő maga is kérhet tájékoztatást az ügyésztől és bíróságtól a terhelttel kapcsolatosan, annak szökéséről, szabadon bocsátásáról, büntetésének felfüggesztéséről.⁵⁵⁶

Az Európa Tanács által elfogadott R (99) 19. számú ajánlás a büntetőügyekben történő mediáció alkalmazásáról kihangsúlyozza a szükséges és jogos kompenzációt az áldozatok esetében, és megfogalmazza, hogy a jóvátételi és helyreállító megoldások előtérbe helyezése tagországi feladat és hatáskör.

Az áldozatok esetében, közvetlen elsődleges bűncselekmény okozta, és másodlagos áldozattá válásról is említést kell tenni. Az utóbbit az igazságszolgáltatás keretein belül kénytelen elszenvedni az áldozat. Ez a másodlagos károsodás súlyosabb következményekkel járhat a lelki folyamatokban, mint az első.⁵⁵⁷ Az áldozatok az eljárásokban a bűncselekmények kapcsán többnyire haragot, dühöt, aggodalmat, mások félelmet éreztek.⁵⁵⁸

Érzéseknek a mediációban helyük van. Az eljárás lényegéhez tartozik, hogy a negatív érzésekkel a felek dolgoznak és a közvetítő segítségével felülemelkednek azokon. A bizonytalanság és félelem ellentétje a biztonság és a béke, melynek helyreállítása az eljárás legfőbb célja. A sértett jelenléte az eljárásban egyensúlyt teremt, ugyanolyan jelentőséggel bírnak nyilatkozatai, gesztusai, érzelmvilága, mint a terhelté. Ezáltal azonban a sértett nem kerülhet kiemelt szerepbe.

Az állam, mint a büntetőigény megtestesítője⁵⁵⁹, jogkörét nem engedi át az áldozatnak, kivéve a fent említett esetekben. A közvetítői eljárásban sem ez történik, az áldozat nem érvényesít büntetőjogi igényt, ő csupán a személyében bekövetkezett sérelmének jóvátétele érdekében kívánja érdekeit érvényesíteni.

A terhelt ebben a helyzetben az áldozattal szembeni pozíciójában lehetőséget kap a beismerésre, a megbánásra, a bocsánatkérés kifejezésére, a jóvátételre és nem utolsósorban a büntethetősége kizárására. Ez számára is előnyös, elsősorban lelkileg áll érdekében az elkövetett bűn súlya alóli menekülés esélye és a lelki béke megteremtése. Ebben áll e konfliktusteremtő eljárás jelentősége.

30. AZ ELJÁRÁS ALÓL KIVETT SZEMÉLYEK

A Kúria Büntető Kollégiumának véleménye szerint nincs helye az eljárás alkalmazásának a magánvádas, pótmagánvádas, bíróság elé állítási eljárásokban⁵⁶⁰. Az indoklás szerint ezekben az esetekben a sértett eldöntötte, hogy vádlói szerepbe lép, és vélhetően ezen szándéka szerint azt szeretné, hogy a bíróság döntsön az ügyében. Ennek értelmében nem lehet becsületsértés, magántitok megsértése, rágalmozás, könnyű testi sértés vétsége kapcsán közvetítői eljárást alkalmazni.

A pótmagánvádló esetében a Be. 788. § (4) bekezdése megengedi a közvetítői eljárást egy kivétellel, abban az esetben, ha az ügyész a vádat átveszi.

⁵⁵⁵ Be. 55. § (2)

⁵⁵⁶ Be. 51. § (5)

⁵⁵⁷ GÖRGÉNYI Ilona: *Az áldozattá válás megelőzése*. Ügyészek Lapja, Ügyészek Országos Egyesülete 15. évf. 2008/6.

⁵⁵⁸ BORBÍRÓ – GÖNCZÖL – KEREZSI – LÉVAI i.m. 852-855.

⁵⁵⁹ Az állam kizárólagos büntetőhatalmát a Be. preambuluma tartalmazza.

⁵⁶⁰ 3/2007. BK vélemény II.

A Be. 762. § (5) bekezdése egyértelműen kimondja, hogy magánvádas eljárásban közvetítői eljárásnak nincs helye. A terhelt beismerő vallomása esetén – úgy gondolom –, megfontolandó lenne a közvetítői eljárás engedélyezése, amennyiben a sértett ehhez hozzájárul.⁵⁶¹ Ezzel a sértetti jogok nem csorbulnának, hiszen azáltal, hogy a sértett a vádló szerepébe helyezkedett, ugyanúgy sértettje is a bűncselekménynek. Ha a közvetítés eredménytelen lenne, visszanyerné vádlói pozícióját.

A pótmagánvádló esetében ez a kifejezett tiltás nem szerepel, a jogszabály a pótmagánvádló esetében lehetőséget ad az eljárás alkalmazására abban az esetben, ha az ügyész a vádat átveszi. A magánvádas eljárásban ez a lehetőség nem adott, bár a vádat a sértettől az ügyész ebben a helyzetben is átveheti⁵⁶². Azért sem érhető ez a megkülönböztetés, mert az ügyész a magánvád, illetve a pótmagánvád átvétele tekintetében ugyanazokat a jogokat és kötelezettségeket birtokolja, továbbá a sértett pozíciója is hasonlóképpen alakul mindkét eljárásban.⁵⁶³

A bíróság elé állítás esetében, mivel az az eljárás fogalmi elemeiből is kitűnik, nincs lehetőség az elterelésre, itt a cél az eljárás mielőbbi bírósági szakba juttatása.

31. A KÖZVETÍTŐI ELJÁRÁS KITERJESZTÉSE SPECIÁLIS ESETEKRE

A korábbi törvény nem adott lehetőséget arra, hogy a közvetítői eljárást megelőzően a felek jóvátegyék a sérelmet. A Be 412. § (3) bekezdése feloldja ezt a tilalmat azzal, hogy kimondja: hogy nem akadályozza az ügy közvetítői eljárásra utalásának, ha a kárt a gyanúsított már megelőzően megtérítette részben, vagy teljes egészében. Ez a rendelkezés azt a célt is szolgálja, hogy a sértett a bűncselekmény elkövetéséhez viszonyítva, minél korábban hozzájuthasson a kártérítéshez és(vagy) jóvátételhez.

Az eljárásból nem zárhatóak ki a társtettesek és a részesek sem. Amennyiben a feltételek esetükben fennállnak, a társtettesek alanyi felelősségük alapján részt vehetnek az eljárásban, annak ellenére is, hogy a tettes nem hajlandó az együttműködésre⁵⁶⁴. A Kúria Büntető Kollégiumának véleménye szerint⁵⁶⁵ lehetőség van arra, hogy csak a társtettes esetében lehessen alkalmazni a tevékeny megbánás anyagi szabályának pozitív jogkövetkezményeit. Azon elkövető sem zárható ki a közvetítői eljárásból, aki ellen több bűncselekmény miatt folyik büntetőeljárás párhuzamosan⁵⁶⁶. A feltételeket az adott bűncselekmény kapcsán kell csak vizsgálni.

A Büntető Kollégium állást foglalt azzal kapcsolatban is, hogy nem feltétele az eljárásnak, a terhelt kizárólagos személyes jóvátétele, erre való képessége, csupán az, hogy a sértett által elfogadott módon és mértékben történjen meg a jóvátétel. Ez kifejezetten fontos a fiatalkorúak ügyeiben, ahol a szülő, hozzátartozó vagy egyéb támogató közreműködik az eredményesség érdekében. A törvényes képviselő az eljárás során a fiatalkorú mellett kell, hogy álljon. Közös vesznek részt a resztoratív megbeszélésen és közös vállalkozásban foglalják teljesítését is⁵⁶⁷. A törvényes képviselő támogatása és aktív jelenléte fontos a fiatalkorú eljárásba való bevonása, a helyzet értékelése, a belátás és megbánás vonatkozásában is.

⁵⁶¹ TÖRZS Edit: Ki mit közvetít? – Jogértelmezési kérdések a büntető ügyekben alkalmazható közvetítői eljárással kapcsolatban. In: IVÁNYI Klára: *A Büntető ügyekben alkalmazható közvetítői tevékenység bevezetésének tapasztalatai Magyarországon*. Budapest, Partners Hungary Alapítvány, 2008., 240.

⁵⁶² Be. 764. § (2)

⁵⁶³ Be. 764. §, Be. 789. §

⁵⁶⁴ 3/2007. BKv. VII.

⁵⁶⁵ 3/2007. BKv. II.

⁵⁶⁶ 3/2007. BKv. VI.

⁵⁶⁷ Bktv. 7. § (4)

A terhelti jóvátétel nyitott fogalom, annak nem szükséges feltétlenül anyagi jellegűnek lennie, más jóvátétel is elfogadott. Számos esetben előfordulnak jóvátételként felajánlások, különböző gesztusok, segítségnyújtás, immateriális, szimbolikus jóvátételek is⁵⁶⁸. Idős sértettek esetében a hosszabb időn át nyújtott támogatás és segítségnyújtás igen gyakori.

A Kúria véleménye tartalmazza azt a kitétel is, miszerint a bűnhalmazatban álló egyes cselekmények elkülönítésére a közvetítői eljárás miatt nincs lehetőség⁵⁶⁹. A büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény, 2011. június 13-án hatályba lépett módosításával lehetővé tette halmazat esetén is a közvetítői eljárást, azzal a feltétellel, hogy az akkor alkalmazható, ha az elkövetésben a jelzett bűncselekmény a meghatározó. A hatályos Be. ezt a kitétel már nem tartalmazza, ugyanakkor arra vonatkozóan sem rendelkezik, hogy halmazat esetében nem lehet alkalmazni a közvetítői eljárást. A Btk. 81. § (1) bekezdése szerint bűnhalmazat esetén egy büntetést kell kiszabni. A Kollégium állásfoglalása ennek fényében fogalmaz úgy, hogy a terhelt által elkövetett bűncselekmények nem bírálhatóak el külön, azoknak összefoglalva kell szerepelniük a büntetőeljárásban. A halmazati szabályok alkalmazásával, az elbírálás során a megfelelő jogkövetkezmény, valamennyi cselekmény tekintetében egységesen kerül meghatározásra. A bűncselekmény halmazati elbírálása esetére alkalmazandó közvetítői eljárás lehetőségére vonatkozó szabályt a Bktv. nem tartalmaz.

32. A MEDIÁTOR SZEREPE ÉS KARAKTERE

A közvetítő közepén álló személy. Karaktere alapvetően segítő jellegű, úgy van jelen az eljárásban, mint aki nem a megoldást kínálja, hanem egy resztoratív módszert alkalmazva, támogatást nyújt abban, hogy a két egymásnak feszülő ember a folyamat végén, konszenzusra tudjon jutni egymással. Szerepe hasonló a bírói szerephez, de nélkülözi azt a hatalmi tényezőt, melynek birtokában az ügydöntő bíró határozatot hoz adott eljárás során. A mediátor nem dönti el az ügyet, mederben tartja azt, és ha szükséges beavatkozik annak érdekében, hogy a jogszabályi keretek ne sérüljenek.⁵⁷⁰ Nem bírál, nem foglal állást. Szerepe kiegyenlítésről, az egyensúlyról és a támogatói attitűdről szól. Pártatlan, független, lelkiismeretes kell, hogy legyen. Tevékenységét a szakmai szabályok és a jogszabályok betartásával végzi.

A segítői attitűd értelmezésére a Szentírás egyik elbeszélése jó példával szolgál. A Jeruzsálem Juhkapujánál lévő beteszdei fürdő betegének történetével beszél el János evangélista, mit jelent a segítő szerep krisztusi értelmezése. A betegnek egy segítő kézre volt szüksége ahhoz, hogy esélyt kaphasson az életben maradásra⁵⁷¹.

A mediátornak ki kell tudnia szűrni, hogy a felek mit szeretnének közölni, mi az a dolog, amire szükségük van ahhoz, hogy a konfliktust el tudják engedni.⁵⁷² Ennek felszínre hozatala sok esetben idő és munkaigényes feladat. A közvetítői tárgyaláson a megszakítás nélküli idő az, amikor a közvetítő hallgat, ám ez nem jelent tétlenkedést, ilyenkor gyűjti össze és rendszerezi az érdekeket, melyek mentén az eszmecsere szakaszban majd irányítani fogja a beszélgetést. A közvetítőnek tudnia kell felmérni, mikor áll szemben már kihűlt konfliktussal, és mikor indulatoktól feszülő felekkel. A legfontosabb eszközei az empátia, az odafigyelés, az elismerés. A mediátor feladata, hogy a felek

⁵⁶⁸ HATVANI Erzsébet: *Helyreállító igazságszolgáltatás, mediáció a büntető igazságszolgáltatásban, Pártfogó Felügyelői Szolgálat gyakorlatában*. Magyar Kriminológiai Társaság Kriminológiai Közlemények. 2010/67. 14.

⁵⁶⁹ 3/2007. BKv. III.

⁵⁷⁰ Bktv. 3. § (3)

⁵⁷¹ Szentírás i.m. Jn 5,6-8

⁵⁷² KERTÉSZ (2010a) i.m. 148.p.

szükségleteit, kitöréseit, vádjait, esetleges agresszióját helyén kezelje, hogy ezáltal mindkét fél érdeke érvényesüljön.

A közvetítőt egyforma tisztelet kell, hogy vezérelje a sértettel és az elkövetővel szemben egyaránt, az eljárásban résztvevők méltóságát mindvégig biztosítani kell.

Az Bktv. 3. § (1) bekezdése úgy rendelkezik, hogy a közvetítői feladatkört a pártfogó felügyelet hatáskörébe sorolja. A Bv.tv. 310. § (1) bekezdése kiemeli, hogy a pártfogó felügyelői hivatás kiterjed a sértettek érdekeinek védelmére is, azt a célt szolgálja, hogy segítse a bizalom helyreállítását közösségeinkben. Ez a küldetés abban áll, hogy elősegítse a társadalmi megbékélést sértett és elkövető közt. A pártfogó felügyelői szolgálat sokarcúsága, e feladat teljesítése következtében is megtapasztalható.

33. HOGYAN LESZ A KIENGESZTELŐDÉS A BÜNTETŐELJÁRÁS CÉLJA?

A resztoratív, közösségi eljárás generális célja, hogy felébressze az igényt a felelősségvállalásra, és ezáltal a bűn(cselekmény) megfelelő jóvátételére. Az eljárás sajátossága, hogy megmutassa a feleknek a konfliktusok feldolgozásának lehetőségét, és ezáltal a bűnismétlés kockázatát is enyhítse. Az eljárás összetett és igen gazdag módszertani elemei, valamint jogszabályi beágyazódása azt az elsődleges célt szolgálja, hogy megnyissa az utat a lelki kiengesztelődés lehetősége előtt, amely által a felek – sértett és terhelt, elkövetők és a sérelmet valamint bizalomvesztést elszenvedő közösség – a megbékélés állapotára jussanak.

A resztoratív igazságszolgáltatás többféle módszert tesz alkalmazhatóvá, jelenleg a magyar eljárásjogban leginkább a mediációs módszer honosodott meg.

Azt is el kell azonban mondani – az egyre hangsúlyosabb kriminológiai eszmék és áramlatok közepette –, hogy az alternatív igazságszolgáltatás kizárólagos alkalmazása sem minden esetben üdvözítő út. A klasszikusnak mondott büntető igazságszolgáltatás létjogosultsága, a súlyos bűncselekmények elkövetőinek tekintetében, megkérdőjelezhetetlen.

A bűnelkövető személyének megmentése, a büntetés speciális és generális céljának megvalósítása, szankció alkalmazása, a bizalom helyreállítása, mind egy irányba mutatnak. A büntetőeljárás fent említett célja akkor tud megvalósulni, ha az állam, a közösség, az elkövető és a sértett, együtt tud működni az igazság szolgálatában, a bűncselekmény okozta következmények helyreállításában. Az eljárási szabályok és a köréje vont speciális és alternatív megoldások jó lehetőséget biztosítanak a bűn által megrontott emberi kapcsolatok helyreállítására.

Teológiai értelemben a kiengesztelődés jelentése kettős. Egyrészt a bűnös ember megtérését jelenti, másrészt magában foglalja mindkét félnek, vagyis a megbántott félnek és a vétkes embernek, a kettőjük közötti béke helyreállítása érdekében kifejtett erőfeszítését. Izaiás így ír a kiengesztelődés általi megtisztulásról: „Jaj nekem, végem van, mert tisztátalan ajkú ember vagyok, és tisztátalan ajkú nép között élek, mégis szememmel láttam a Királyt, a Seregek Urát. Akkor az egyik Szeráf odarepült hozzám, a kezében izzó parazsat tartott, amelyet csípővassal az oltárról vett. Megérintette vele az ajkamat és így szólt: Nos, azáltal, hogy ez megérintette ajkadat, eltűnt gonoszságod és bocsánatot nyert a bűnöd.”⁵⁷³ A próféta bűnvallomása és megbánása után az izzó parázs szimbolikus érintése a megtisztulást jelenti. A kiengesztelődés szó, törlést és megtisztulást is jelenthet. Megtisztulást a bűn terhétől és annak következményei alóli mentességet. A bűnt eltörölni az elkövető nem képes, az a

⁵⁷³ Szentírás i.m. Iz 6,5-7

megsértett hatásköre, a sérelmet szenvedett közösség gesztusa. Teológiai értelemben a bűn nem csak az egyént, de az egész közösséget (egyházat) is sérti.⁵⁷⁴ A bűncselekmény megsérti a teremtett világ rendjét, és e teremtett világban élő emberi kapcsolatokat. A kiengesztelődés cselekménye ezt a sérelmet kívánja orvosolni, és meg akarja békíteni a társadalmi közösségeket.

A keresztény teológiai értelmezés és a szentírási szöveg tanítása úgy nyer helyet és értelmet az egyén és a közösség jogérvényesítésében, a hatóságok eljárásaiban, a büntetések kiszabása körülményeiben, a helyreállító eljárások alkalmazásában, az igazságszolgáltatás rendjében – hogy megtölti azt lélekkel és értelemmel.

„Csak ezeket a dolgokat tegyétek meg: Mondjátok egymásnak igazat, kapuitokban úgy szolgáltassatok igazságot, hogy békét szerezzenek!”⁵⁷⁵

⁵⁷⁴ A Katolikus Egyház Katekizmusa i.m. 1469.

⁵⁷⁵ Szentírás i.m. Zak 8,16

1. *A Katolikus Egyház Katekizmus*. Budapest, Szent István Társulat az Apostoli Szentszék könyvkiadója, 1994.
2. BARABÁS A. Tünde – WINDT Szandra: *Mediáció körben*. Országos Kriminológiai Intézet, Kriminológiai Tanulmányok, 2014/51.
3. BARKÓCZI Dávid: *Justitia, az igazságosság istennője – Az istennő alakja és ábrázolása a mitológiában és a jogtörténetben*. Budapest, Joghistoria, XIX. évfolyam, 2015/3.
4. BELOVICS Ervin, ERDEI Árpád (szerk.): *A büntetőeljárás törvény magyarázata*. Budapest, HVG-ORAC, 2018.
5. BELOVICS Ervin, TÓTH Mihály: *Büntető eljárásjog*. Budapest, HVG-ORAC, 2017.
6. BELOVICS Ervin: *Büntetőjog I*. Budapest, HVG-ORAC, 2017.
7. Bernard SESBOÜÉ: *Krisztus pedagógiája Az alapvető krisztológia elemei*. Budapest, Vigilia Kiadó, 1997. 58.
8. BÉRCES Viktor: *A resztoratív igazságszolgáltatási koncepció érvényesülésének lehetőségei büntetőügyekben – különös tekintettel a mediációra és annak hazai szabályozására*. Iustum Aequum Salutare V. 2009/3.
9. Byung-Chul HAN: *A kiegészítő társadalma*. Typotex, Budapest, 2019.
10. Byung-Chul HAN: *Pszichopolitika*. Typotex, Budapest, 2020.
11. Borbála FELLEGI and Dóra SZEGŐ: *Handbook for Facilitating Peacemaking Circles*. https://www.foresee.hu/uploads/tx_abdownloads/files/peacemaking_circle_handbook.pdf
12. BORBÁSOVÁ Orsolya: *Alternatív konfliktuskezelés a jog árnyékában. A büntető ügyekben alkalmazható közvetítői eljárás antropológiai vizsgálata*. Budapest, Eötvös Lóránd Tudományegyetem, Társadalomtudományi kar, Szakdolgozat, 2015.
13. BORBÍRÓ Andrea, GÖNCZÖL Katalin, KEREZSI Klára, LÉVAY Miklós (szerk.): *Kriminológia*. Budapest, Wolters Kluwer, 2016.
14. BOROS István (Szerk.): *Szent Jeromos Bibliakommentár I. Az Ószövetség könyveinek magyarázata*. Budapest, Szent Jeromos Katolikus Bibliatársulat, 2002.
15. BOROS István (Szerk.): *Szent Jeromos Bibliakommentár II. Az Újszövetség könyveinek magyarázata*. Budapest, Szent Jeromos Katolikus Bibliatársulat, 2002.
16. DELI Gergely: *Érték és valóság határán - A jóerkölcs kezdetei*. <https://dfk-nline.sze.hu/images/JÁP/2009/2/Deli.pdf>
17. DOMINIC KELLY: *Helyreállító igazságszolgáltatási gyakorlatok és fiatalokú elkövetők Írországbán*. In: GÖNCZÖL Katalin: *A helyreállító igazságszolgáltatás európai jó gyakorlatai a büntetőeljárásban*. Budapest, IRM. 2010.
18. HATVANI Erzsébet Dr.: *Reform közben. Épülő intézményi háttér, országosan egységesülő szakmai gyakorlat, műhelymunka a fővárosi és megyei hivatalokban – gondolatok a Pártfogó Felügyelői Szolgálat első évéről*. Magyar Kriminológiai Társaság, Kriminológiai Közlemények, 2006/62.
19. ILLÉS Ivett Dr.: *A fiatalokú bűnelkövetőkkel szemben alkalmazható elterelési lehetőségekről, és kiszabható speciális magatartási szabályokról*. Budapest, Kapocs, 2010/2.
20. KERTÉSZ Tibor Dr.: *Büntetőügyekben Alkalmazható közvetítői tevékenység gyakorlata és módszertani kérdései. Válogatott esettanulmányok*. Budapest, Igazságügyi Hivatal, 2010.
21. KERTÉSZ Tibor Dr.: *Büntetőügyi mediáció, interaktív tréning program*. Partners Hungary Alapítvány, Budapest, 2008.
22. NÉMETH Zsolt Dr.: *Közvetítői eljárás helye az új Be. keretei között*. KRE ÁJK, <https://ajk.kre.hu/index.php/937-mediacio-a-magyar-igazsagszolgáltatásban-konferencia.html>

23. SZŰCS Ferenc Dr.: *A büntetőjogból átvett teológiai egyházi fogalmak és azok újraértelmezése a segítő rehabilitáció szolgálatában*. Budapest, KRE ÁJK, <https://ajk.kre.hu/index.php/937-mediacio-a-magyar-igazsagszolgalatasban-konferencia.html>
24. VASKUTI András Dr.: *A pártfogó felügyelő szerepe az alternatív szankciók kiválasztásánál*. Magyar Kriminológiai Társaság, Kriminológiai Közlemények, 2006/62.
25. ÉLIÁS Eszter; GYENGÉNÉ NAGY Márta; JELES Judit; KISS Károly; KÖRÖS András; KRÉMER András: *A bírósági közvetítésről – Mindenkinek*. Budapest, HVG-ORAC, 2016.
26. FELLEGI Borbála: Helyreállító szemlélet a gyakorlatban: modellek Európában és Magyarországon. In: Prof. Dr. GÖNCZÖL Katalin (szerk.), *A helyreállító igazságszolgáltatás európai jó gyakorlatai büntetőeljárársban Tanulmánykötet*. Budapest, IRM 2010.
27. FELLEGI Borbála: *Út a megbékéléshez. A helyreállító igazságszolgáltatás intézményesülése Magyarországon*. Budapest, Napvilág, 2009.
28. FÉZER Tamás: *A nem vagyoni (erkölcsi) sérelmek megítélése a polgári jogban*. HVG-ORAC, Budapest, 2011.
29. FRIVALDSZKY János: *Természetjog és emberi jogok*. PPKE JÁK, Budapest, 2010.
30. GÖRGÉNYI Ilona: *Az áldozattá válás megelőzése*. Ügyészek Lapja, Ügyészek Országos Egyesülete 15. évf. 2008/6.
31. GÖRGÉNYI Ilona: *Kártalanítás vagy jóvátétel*. Magyar Kriminológiai Társaság, Kriminológiai Közlemények, 1993/48.
32. HATVANI Erzsébet: *Helyreállító igazságszolgáltatás, mediáció a büntető igazságszolgáltatásban, a Pártfogó Felügyelői Szolgálat gyakorlatában*. Országos Kriminológiai Intézet, Kriminológiai Közlemények, 2010/67.
33. HERKE Csongor: *Mediáció, helyreállító igazságszolgáltatás és büntetőpolitika*. Belügyi Szemle, 2003/11–12.
34. Javier HERVADA: *Kritikai bevezetés a természetjogba*. Szent István Társulat, Budapest, 2004.
35. IVÁNYI Klára: *Hazai jogi szabályozás, a mediáció folyamata*. In: IVÁNYI Klára: *A Büntető ügyekben alkalmazható közvetítői tevékenység bevezetésének tapasztalatai Magyarországon*. Budapest, Partners Hungary Alapítvány, 2008.
36. KARSAI Krisztina (szerk.): *Kommentár a Büntető Törvénykönyvhöz*. Budapest, Complex Kiadó, 2013.
37. KENGYEL Miklós: *Magyar Polgári eljárásjog*. Budapest, Osiris Kiadó, 2008.
38. KERTÉSZ Tibor és WAGNER Jenő János: *Mediáció – a módszer alapja*. In: BORBÍRÓ Andrea – KEREZSI Klára (szerk.) *A kriminálpolitika és társadalmi bűnmegelőzés kézikönyve I.*, Budapest, IRM 2009.
39. KERTÉSZ Tibor, OPÓCZKY László és TÖRZS Edit: *A Büntetőjogi mediáció*. In: BORBÍRÓ Andrea – KISS Anna – VELEZ Edit – GARAMI Lajos (szerk.), *A kriminálpolitika és társadalmi bűnmegelőzés kézikönyve II.*, Budapest, IRM 2009.
40. KERTÉSZ Tibor: *A büntetőügyekben alkalmazott mediáció a mediátor személyegéből*. Országos Kriminológiai Intézet, Kriminológiai Közlemények, 2010/67.
41. KISS Anna: *A közvetítői eljárásról*. Országos Kriminológiai Intézet, Kriminológiai Tanulmányok 2006/43.
42. KISS Anna: *A sértett szerepe a büntetőeljárársban*. Miskolci Egyetem, Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Iskola, 2006.
43. KISS Anna: *Gondolatok a közvetítői eljárásról*. Országos Kriminológiai Intézet, Kriminológiai Közlemények, 2007/64.
44. LÁBADY Tamás: *A magánjog általános tana*. Budapest, Szent István Kiadó, 2013.

45. LIGETI Katalin, HOLLÁN Miklós (szerk.): *A fiatalok elítéltek áldozati minőségének vizsgálata különös tekintettel a családon belüli erőszakra*. Budapest, Országos Bűnmegelőzési Bizottság, 2008.
46. MOLNÁR Bernadett: *A közvetítői eljárás a büntetőeljárásban*. Ügyészek Lapja, 2005/3.
47. NAGY Ferenc: *Jóvátétel - mint a konfliktusfeloldó büntető igazságszolgáltatás egyik formája*. Magyar Kriminológiai Társaság, Kriminológiai Közlemények 1993/48.
48. NAGY Ferenc Prof. Dr.: *A büntetőjogi szankciórendszer reformja. Büntetések és intézkedések az új Büntető Törvénykönyvben. Büntetőjogi kodifikáció, Budapest, HVG-ORAC, 2001/2.*
49. *Ó és Újszövetségi Szentírás*. Budapest, Szent Jeromos Bibliatársulat, 1997.
50. OPÓCZKY László: *A büntető ügyekben alkalmazható közvetítői eljárással kapcsolatos jogértelmezési problémák*. Országos Kriminológiai Intézet, Kriminológiai Közlemények, 2008/65.
51. PETRIK Ferenc (szerk.): *A közgazdasági perrendtartás magyarázata*. Budapest, HVG-ORAC, 2017.
52. PROF. EM. DR. Lode WALGRAVE: *Lehetőségek és főbb kérdések a helyreállító igazságszolgáltatással kapcsolatban*. In: GÖNCZÖL Katalin, *A helyreállító igazságszolgáltatás európai jó gyakorlatai a büntetőeljárásban*. Budapest, IRM. 2010.
53. Robert FRISKOVEC: *Mediáció a büntetés-végrehajtási intézetekben és a helyreállító igazságszolgáltatás*. In: Prof. Dr. GÖNCZÖL Katalin (szerk.), *A helyreállító igazságszolgáltatás európai jó gyakorlatai büntetőeljárásban Tanulmánykötet*. Budapest, IRM 2010.
54. SÁRINÉ SIMKÓ Ágnes (szerk.): *Mediáció – közvetítői eljárások*. Budapest, HVG-ORAC, 2013.
55. TIBAY Ákos: *A restoratív technikák alkalmazásának lehetőségei a büntetés végrehajtásban*. Börtönügyi Szemle. 2013/3.
56. TÖRZS Edit: *Ki mit közvetít? – Jogértelmezési kérdések a büntető ügyekben alkalmazható közvetítői eljárással kapcsolatban*. In: IVÁNYI Klára: *A Büntető ügyekben alkalmazható közvetítői tevékenység bevezetésének tapasztalatai Magyarországon*. Budapest, Partners Hungary Alapítvány, 2008.
57. VARGA István (szerk.): *Polgári perrendtartás és kapcsolódó jogszabályok kommentárja I*. Budapest, HVG-ORAC, 2018.
58. VÉKÁS Lajos, GÁRDOS Péter (szerk.): *Kommentár a Polgári Törvénykönyvhöz. 1. kötet*, Budapest, Wolters Kluwer, 2018.
59. VIGH József: *A kárbhelyreállító igazságszolgáltatás eszközei a hazai büntető igazságszolgáltatás rendszerében*. Jogelméleti szemle, 2003/2.
60. WAGNER János: *A büntető ügyekben alkalmazható közvetítői tevékenység bevezetésének tapasztalatai Magyarországon*. In: Prof. Dr. GÖNCZÖL Katalin (szerk.), *A helyreállító igazságszolgáltatás európai jó gyakorlatai büntetőeljárásban Tanulmánykötet*. Budapest, IRM 2010.
61. Walter KASPER: *Jézus a Krisztus*. Budapest, Vigilia, 1996.
62. Wojciech JUSZKIEWICZ: *A jóvátétel enyhítő körülményként való figyelembevétele a büntetés kiszabásakor – mediáció Lengyelországban*. In: Prof. Dr. GÖNCZÖL Katalin (szerk.): *A helyreállító igazságszolgáltatás európai jó gyakorlatai büntetőeljárásban Tanulmánykötet*. Budapest, IRM 2010.
63. Wolfgang WALDSTEIN: *A szívébe írva*. Pázmány könyvek, SZIT. Budapest, 2012.

JOGSZABÁLYOK

- A büntető törvénykönyvről szóló 2012. évi C törvény
- A büntető törvénykönyvek és bünvádi perrendtartás kiegészítéséről és módosításáról szóló 1908. évi XXXVI. törvénycikk
- A büntető ügyekben alkalmazható közvetítői tevékenységről szóló 2006. évi CXXIII. törvény

- A szabálysértésekről a szabálysértési eljárásról és a szabálysértési nyilvántartási rendszerről szóló 2012. évi II. törvény
- A büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény
- A büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény
- A büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról szóló 2013. évi CCXL. törvény
- A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény
- A polgári perrendtartásról szóló 2016. évi CXXX. törvény
- A közigazgatási perrendtartásról szóló 2017. évi I. törvény
- A közvetítői tevékenységről szóló 2002. évi LV. törvény
- A Pártfogó Felügyelői Szolgálat tevékenységéről szóló 8/2013. (VI. 29.) KIM rendelet
- A közvetítői szakmai képzésről és továbbképzésről szóló 63/2009. (XII. 17.) IRM rendelet
- Egyezménye az emberi jogok és alapvető szabadságok védelméről
- R (96) 8. a büntetőjog-politikáról az átalakulóban lévő Európában. <https://kuria-birosag.hu/hu/etmb/r-96-8-buntetojog-politika-az-atalakulo-ban-levo-europaban>
- Európa Tanács R(99) 19. Miniszteri ajánlása a mediáció alkalmazásáról büntetőjogi ügyekben. 1999.
- Európai Unió Tanácsának kerethatározata a sértett büntetőeljárásbeli jogállásáról szóló 2001/220/IB határozat
- Az Igazságszolgáltatás Alapelveinek Deklarációja a bűncselekmények és a hatalmi visszaélések áldozataival kapcsolatban. ENSZ 1985. november 29.
- ENSZ gazdasági és Szociális Tanácsának 1999/26. határozata,
- ENSZ gazdasági és Szociális Tanácsának 2002/12. számú határozata
- 3/2007. BK vélemény a 2012. évi C. törvény és az 1998. évi XIX. törvény közvetítői eljárásra vonatkozó egyes rendelkezései értelmezéséről
- A bírósági közvetítésről és a kijelölés feltételeiről szóló 11/2014. (VII. 11.) OBH utasítás

Kúria Büntető Kollégiumának Véleményei

- BH 2014. 269.
- BH 2010. 30.
- BH 2007. 288.
- BH 2007. 149.
- BH 2018. 323.